

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Η διαμόρφωση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων στο χώρο υπό το πρίσμα της φορμαλιστικής θεώρησης του Georg Simmel”

ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΝΙΚΟΛΙΤΣΑ

Α.Μ :18523

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- 1.ΛΕΚΚΑΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ(επιβλέπων)
- 2.ΚΟΥΖΕΛΗΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ
- 3.ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΗΣ,ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ

Αθήνα, 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.4

ΜΕΡΟΣ I

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΖΙΜΜΕΛΙΑΝΗΣ ΘΕΩΡΗΣΗΣ.....σελ 7

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗΣ..... σελ 12

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΣΙΜΜΕΛ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....σελ 15

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΣΕ ΣΙΜΜΕΛ ΚΑΙ WEBER.....σελ 27

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΑΣΤΕΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ.ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ.....σελ 34

ΜΕΡΟΣ II

ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ.....σελ 41

ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ.....σελ 46

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΑΠΑΞΙΩΣΗΣ..... σελ 59

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΕΓΓΥΤΗΤΑΣ-
ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ.....σελ 65

Ο ΣΙΜΜΕΛ ΩΣ ΙΜΠΡΕΣΙΟΝΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ..... σελ 75

ΥΠΕΡΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΟΡΙΑ:Η ΓΕΦΥΡΑ ΚΑΙ Η ΠΟΡΤΑ..... σελ 82

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ:ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΥ
ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ..... σελ 85

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ:ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΙΜΜΕΛ.....σελ 104

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... σελ 108

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΚΕΙΜΕΝΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ 111

“To judge that which has contents and workmanship is the easiest thing, to grasp it is more difficult and what it is most difficult is to combine both by producing an account of it”(Hegel,1965:10)

“Και μόνο η δυνατότητα ευτυχίας, ακόμη και αν η υλοποίησή της στην πραγματική ζωή είναι σπάνια και αποσπασματική, γεμίζει την ύπαρξή μας με φως”(Georg Simmel, Schopenhauer und Nietzsche)

“ His passion and his profession are to become one flesh with the crowd. For the perfect flâneur, for the passionate spectator, it is an immense joy to set up house in the heart of the multitude, amid the ebb and flow of movement, in the midst of the fugitive and the infinite. To be away from home and yet to feel oneself everywhere at home; to see the world, to be at the centre of the world, and yet to remain hidden from the world... The spectator is a prince who everywhere rejoices in his incognito”
(Charles Baudelaire, The painter of modern life, New York: Da Capo Press,1964)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται μία κριτική προσέγγιση της θεώρησης του Georg Simmel για την χωρική διαμόρφωση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, καθώς η σχετική ανάλυσή του διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο για τις κατοπινές μελέτες στο ευρύτερο αντικείμενο της αστιακής κοινωνιολογίας, αλλά και της νεωτερικότητας εν γένει (με τις αναφορές να είναι επίκαιρες ακόμη και για την ανάλυση της μετανεωτερικής κοινωνίας). Επιπλέον, η αντισυμβατική του μεθοδολογία έγινε στόχος πολύπλευρης κριτικής και λειτούργησε ως τροχοπέδη στην περαιτέρω διάδοση του έργου του. Η οπτική της μεγαλούπολης ως έδρας της ώριμης χρηματικής οικονομίας και ως τόπου άνθισης της νεωτερικής συνείδησης, η σκιαγράφηση του ξένου που “σήμερα έρχεται και αύριο μένει” μέσα από την διαλεκτική εγγύτητας-απόστασης, οι χωρικές διαστάσεις της κοινωνιοποίησης, η υπερτροφία της αντικειμενικής κουλτούρας που αυτονομείται από τον δημιουργό της, η αναγωγή του χρήματος στο απόλυτο μέσο το οποίο υποβιβάζει τις αξίες σε ποσότητες, είναι τα κεντρικά ζητήματα που θα εξετασθούν.

Δεδομένων των επικρίσεων που δέχθηκε για την έλλειψη συστηματικής μεθόδου, την ιμπρεσιονιστική του τάση να παραθέτει ισχυρισμούς από ετερόκλητα πεδία χωρίς να επικαλείται σχετικές πηγές, την ανιστορικότητα και τον σχετικιστικό χαρακτήρα της προσέγγισής του, είναι συνεπές να παραδεχθούμε ότι ο Simmel υπήρξε ένας στοχαστής αμφιλεγόμενης συμβολής στην μελέτη της κοινωνιολογίας του χώρου και της νεωτερικής κοινωνίας. Αφενός η επίδρασή του ήταν καίριας σημασίας, αφετέρου προκάλεσε πληθώρα σχολιασμών και αντιδράσεων από σύγχρονους και μεταγενέστερους στοχαστές, κάτι που οδήγησε στον χαρακτηρισμό του ως *flâneur* και *bricoleur* της νεωτερικότητας. Πράγματι, επιχειρούσε τη σύλληψη της ολότητας μέσα από το θραύσμα¹, την εμβάθυνση στην επιφάνεια των πραγμάτων μέσα από μία εναλλαγή φευγαλέων εικόνων που εδραιώνονται στην κατίσχυση του εφήμερου χαρακτήρα των εντυπώσεων στη νεωτερική εποχή. Κατέβαλλε προσπάθεια ερμηνείας ακόμη και των ανεπαίσθητων αλληλεπιδράσεων

¹ Όπως επισημαίνει, όλοι είμαστε θραύσματα, όχι μόνο ενός γενικού τύπου ανθρώπου, αλλά και του εαυτού μας, στο: *On Individuality and Social Forms*, edited by Levine, 1971, The University of Chicago Press.

μέσα από την διάκριση ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενο, εγγύτητα και απόσταση, μορφή και ζωή, αντικειμενική και υποκειμενική κουλτούρα. Η έννοια της απόστασης βρισκόταν στο επίκεντρο της οπτικής του, καθώς οι κοινωνικές σχέσεις δεν μπορούν να ιδωθούν ανεξάρτητα από την χωρική τους διάσταση. Μέσα από την εμπειριστατωμένη μελέτη των μορφών κοινωνικής αλληλεπίδρασης, πάσχιζε να αποκρυπτογραφήσει τον ψυχισμό των κοινωνικών υποκειμένων κατά τον τρόπο που εσωτερικεύουν το σύνολο των ερεθισμάτων με τα οποία βομβαρδίζονται.

Παρουσίασε με ιδιαίτερη οξύνοια τη σημασία των χωρικών παραμέτρων για την συγκρότηση της ψυχοσύνθεσης του νεωτερικού ανθρώπου που επιδίδεται σε έναν αγώνα ανασυγκρότησης του απολεσθέντος νοήματος, σε μία κοινωνία όπου δεσπόζουν ο αυξανόμενος καταμερισμός εργασίας, η εξειδίκευση των λειτουργιών και η σαρωτική κυριαρχία του χρήματος. Ενδίδοντας σε μία πεσιμιστική θεώρηση, αναφέρθηκε εκτενώς στην τραγωδία της κουλτούρας, η οποία επέρχεται όταν τα ανθρώπινα δημιουργήματα αναπτύσσουν δική τους, αυτόνομη λογική, αντικειμενικοποιούνται και συνεπώς χειραφετούνται από τις υποκειμενικές διεργασίες που τα παρήγαγαν. Σε έναν τόνο μάλλον ζοφερό, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το χάσμα ανάμεσα σε αντικειμενική και υποκειμενική κουλτούρα αποδεικνύεται βαθμιαία διευρυνόμενο.

Λόγω των περιορισμών που υφίστανται κατά την εκπόνηση της παρούσης(καθώς και της περιορισμένης έκτασης αυτής), θα πραγματοποιηθεί μία απόπειρα συνοπτικής παρουσίασης των βασικών θέσεων του Simmel, των επιδράσεων στην διαμόρφωση του στοχασμού του, των μεθοδολογικών του εργαλείων και των χαρακτηριστικότερων κριτικών επισημάνσεων που διατυπώθηκαν αναφορικά με το έργο του. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην συμβολή του στην κοινωνιολογία του χώρου και στην παρουσίαση της νεωτερικότητας μέσα από ένα πρίσμα ψυχολογίζουσας κοινωνιολογίας. Στόχος είναι η αποτίμηση του έργου του, η διερεύνηση των σημείων για τα οποία δέχθηκε κριτική και η ερμηνεία των θεμελιωδών του θέσεων προκειμένου να τεθεί επικοινωνιατικός προβληματισμός ως προς την ευστοχία, την αρτιότητα και την συνέπεια της ανάλυσής του.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη: το πρώτο, μικρότερο σε έκταση, συνιστά μία εισαγωγή στην σκέψη του Simmel, με την παράθεση των σπουδαιότερων επιρροών στην διαμόρφωσή της, την παρουσίαση των ιδιαιτεροτήτων της μεθοδολογίας του και του κριτικού σχολιασμού επ' αυτής. Επίσης, περιλαμβάνει μία σύγκριση της μεθοδολογίας αυτής με εκείνη του Weber, η οποία αποσκοπεί στην επισήμανση των κοινών μεθοδολογικών εργαλείων των δύο στοχαστών: η σύγκριση αυτή επιλέχθηκε επειδή δεν έχει επιχειρηθεί εκτενώς στην διεθνή βιβλιογραφία και συχνά δημιουργείται η εσφαλμένη πεποίθηση ότι πρόκειται για εκ διαμέτρου αντίθετους στοχαστές. Επίσης, αποκτά ενδιαφέρον, εάν συνεκτιμήσουμε το ότι πραγματεύθηκαν συναφή ζητήματα, με τον Weber να καθιερώνεται ως δημοφιλής στοχαστής της κοινωνικής θεωρίας και τον Simmel να παραμένει εσαεί ένας ξένος στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με μία σύντομη αναφορά στις ρίζες της αστειακής κοινωνιολογίας και με μία λακωνική παράθεση ορισμένων θεμελιωδών θεωρήσεων για την πόλη. Πρόκειται για μία εισαγωγική παρουσίαση που προϋδεάζει για το πλαίσιο ανάλυσης της σύγχρονης μητρόπολης από τον Simmel, η οποία εντάσσεται στο δεύτερο μέρος.

Σε αυτό, αναλύεται το σύνολο των χωρικών προϋποθέσεων του εγκοινωνισμού, η μητρόπολη ως τόπος της νεωτερικότητας και έδρα της χρηματικής οικονομίας, η σημασία των ορίων, η έννοια της κοινωνικής απόστασης μέσα από την παρέκβαση για τον ξένο(με την μακροσκελή περαιτέρω ανάλυση που ενέπνευσε), η δική του θεώρηση ως περιπλανώμενου στοχαστή στη νεωτερικότητα και ως ιμπρεσιονιστή της διανόησης και, τέλος, η κρίση και η τραγωδία της κουλτούρας, με τα αποτελέσματά της για την ανθρώπινη ελευθερία, με την έννοια της διατήρησης του υποκειμενικού πνεύματος αλώβητου από την δεσποτική επενέργεια των αντικειμενικών δυνάμεων . Όλα τα ανωτέρω φαινόμενα εντάσσονται στην ανάλυση για τον χώρο και η σφαιρική τους επισκόπηση κρίνεται επιβεβλημένη, δεδομένης της άμεσης συσχέτισης και της αλληλεπίδρασής τους.

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου, οι οποίοι, ήδη από τα χρόνια των προπτυχιακών σπουδών μου στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης μέσω κατατακτήριων εξετάσεων, ενίσχυσαν το

ενδιαφέρον μου για την συνέχιση των σπουδών μου σε ένα γνωστικό αντικείμενο που έως τότε ήταν ανοίκειο για εμένα. Οδηγούμενη στο τέλος αυτής της πορείας, αισθάνομαι πως η επιθυμία μου να εντρυφήσω σε επιστημονικά πεδία που ανέκαθεν με έθελγαν αλλά μόνο παρεμπιπτόντως και σε ένα εισαγωγικό επίπεδο είχα διερευνήσει, με μύησε στην επίμονη αναζήτηση της γνώσης και σε μικρές νίκες που με γέμιζαν με τις μεγαλύτερες χαρές. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την πολύπλευρη και πολυετή στήριξη που μου παρείχε και για την ενθάρρυνση σε κάθε επιλογή μου . Τέλος, ευχαριστώ θερμότατα τον σύζυγό μου, ο οποίος αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί το στήριγμά μου σε μία διαδρομή γεμάτη από απρόβλεπτα γεγονότα, διδάσκοντάς με κάθε στιγμή ότι οι αντιξοότητες μπορούν να γίνουν παράδοξες αφορμές ισχυροποίησης και ανασυγκρότησης.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΖΙΜΜΕΛΙΑΝΗΣ

ΘΕΩΡΗΣΗΣ

Προκειμένου να γίνει ευχερώς κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η θεώρησή του, κρίνεται σκόπιμη μια περιληπτική αναφορά στις κυριότερες επιρροές της σκέψης του, αρχής γενομένης με την πλέον σημαντική, εκείνη που δέχθηκε από την καντιανή φιλοσοφία.

Ο Simmel δέχθηκε κατάφωρη επίδραση από τις θεμελιώδεις καντιανές θέσεις και ειδικότερα από τις a priori κατηγορίες, τις οποίες προσπάθησε να ανασυγκροτήσει "κάμπτοντας την αυστηρότητά τους με το να τις τοποθετήσει εντός της ιστορικότητας"². Το εγχείρημά του αυτό δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί ως κίνηση σχετικοποίησης της γνώσης, αλλά ως απόπειρα αποκατάστασης της ιστορικότητας των κατηγοριών και διεύρυνσης του ορίζοντά τους. Ο Simmel επισημαίνει την αναγκαιότητα κάμψης της αυστηρότητας και του άκρατου φορμαλισμού που διέπουν την καντιανή σκέψη, καθώς και τον επιβεβλημένο προσδιορισμό της σχέσης των κατηγοριών αυτών με το "πραγματικό". Επομένως η

² Simmel,G,2004, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σ.43

όποια κίνηση σχετικοποίησης αυτών των κατηγοριών, συντελείται για την αποκατάσταση της σχέσης τους με την πραγματικότητα και είναι μία διορθωτική ενέργεια ανακατασκευής και αναβάθμισής τους.

Απέναντι στην καντιανή κατηγορική προσταγή και την καθολικότητα του ηθικού νόμου, αντιτάσσει ένα είδος ηθικής συγκροτούμενο από “την ηθική δέσμευση ως πράξη της ενιαίας προσωπικότητας, όπου αυτή θεωρείται ως ηθικά αναντικατάστατη”³.

Θέτοντας το αίτημα για την διάθλαση του καθολικού μέσα από την ατομικότητα, δεν αναιρεί την ηθική επιταγή συμμόρφωσης προς καθολικής ισχύος νόμους, αλλά αναφέρεται στην ώθηση του ατόμου προς τις αναγκαίες μορφές ώστε κάθε ηθική απόφαση να ανακατασκευάζει ολόκληρο τον ηθικό εαυτό.

Εξέχουσα σημασία στην σκέψη του Simmel διαδραματίζει η μεθοδολογική κατηγορία “ως εάν”, η οποία συνίσταται στην “κατασκευή εννοιακών κατηγοριών με την συνείδηση ότι είναι θεωρητικά αντινομικές, αλλά καθίστανται πρακτικά αναγκαίες.. για την ίδια την ηθική”⁴. Ο Simmel χρησιμοποιεί αυτές τις κατηγορίες σε διάφορα σημεία του έργου του για να υπερβεί προβλήματα που απορρέουν από την υιοθέτηση ενός δυϊστικού τρόπου σκέψης. Οι κατηγορίες αυτές έχουν τον χαρακτήρα λειτουργικών πλασμάτων με αποκλειστικά ευρετική σημασία...η αιτιότητα και η ελευθερία αποτελούν ρυθμιστικές ιδέες που μας επιτρέπουν να προσεγγίσουμε ιδανικούς στόχους, “ως εάν” οι απόλυτοι κανόνες ίσχυαν”. Εν ολίγοις, η επίδραση της καντιανής φιλοσοφίας αντανακλάται σε πολυάριθμες όψεις της συλλογιστικής και της μεθοδολογίας του Simmel, υπό την μορφή μίας μεθόδου που χρήζει επανεκτίμησης, με βελτιωτικές παρεμβάσεις και με την εξάλειψη των δογματικών στοιχείων που εν μέρει την καθιστούν προβληματική.

Εξίσου σημαντική, αν και ελλιπώς διερευνηθείσα, υπήρξε η επιρροή που δέχθηκε από τον Hegel, ιδίως αναφορικά με την σύλληψη της κουλτούρας ως αξιακής διαδικασίας, την οποία ορίζει ως “τη διαδρομή από την κλειστή ενότητα μέσω της ανεπτυγμένης πολλαπλότητας στην ανεπτυγμένη ενότητα”⁵. Η εγγελιανή

³ Στο ίδιο, σελ 45

⁴ Στο ίδιο, σελ 46

⁵ Στο ίδιο, σελ 48

επίδραση διακρίνεται και στον τρόπο με τον οποίο ο Simmel αντιλαμβάνεται τη σχέση ανάμεσα στο επιμέρους και το Όλο, καθώς θεμελιώδης αρχή στην σκέψη του είναι ότι η συνεκτικότητα ενός συστήματος απειλείται όταν το επιμέρους στοιχείο αυτονομείται και αποκόπτεται από την σχεσιακή του φύση. Με την υιοθέτηση της κατηγορίας της αμοιβαίας αιτιότητας, τα μέρη ταξινομούνται εντός του συστήματος βάσει μιας αρχής δίκαιης κατανομής ενώ αποφεύγεται ο κίνδυνος φετιχισμού του απόλυτου.

Η διαλεκτική στον Simmel συνίσταται σε μία πορεία προς μία κοινωνία όπου οι σχέσεις χρήζουν επαναπροσδιορισμού, μέσα από την αμοιβαία αλληλεπίδραση, ώστε να αποκατασταθεί η ενότητα του κοινωνικού.

Σε αυτό το σημείο ,αξιοσημείωτη είναι η επίδραση που άσκησε το έργο του Μαρξ στον στοχασμό του Simmel, κυρίως αναφορικά με την εννοιολόγηση της αξίας, αλλά και με άλλα ζητήματα που τίθενται στην “Φιλοσοφία του Χρήματος” στον πρόλογο του οποίου δηλώνει με σαφήνεια ότι πρόθεσή του είναι “να κατασκευάσει το ψυχολογικό και μεταφυσικό υπόβαθρο του ιστορικού υλισμού”⁶.

Προς τούτο, προσπάθησε να υπερβεί το πρόβλημα της θεωρίας της αξίας και της μορφής της, όπως αυτό απαντάται στο ώριμο μαρξικό έργο. Ο Simmel τοποθετεί την έννοια της αξίας εντός της σχεσιακής κίνησης της σύγχρονης σκέψης, εισάγοντας την έννοια της απόστασης. Εν προκειμένω, η απόσταση σχετίζεται με την έννοια της επιθυμίας του υποκειμένου για την απόκτηση ορισμένου αντικειμένου. Είναι “ως εάν η αξία να σημασιοδοτεί αυτό το ενδιάμεσο μονοπάτι μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου, εμφανιζόμενη ως τρίτη κατηγορία”⁷.

Βέβαια, ο ίδιος ο Simmel, κατά την συγγραφή της Φιλοσοφίας του Χρήματος, δυσκολεύθηκε σημαντικά στην εννοιολόγηση της αξίας, όπως φανερώνει σε επιστολή του προς τον Rickert το 1896. Η τάση του να χρησιμοποιεί τις έννοιες κατά τρόπο διττό και η εξ αυτής αναδυόμενη αμφισημία, συσκοτίζουν το νόημα και το καθιστούν δυσεξιχνίαστο, με συνεκτίμηση του εκάστοτε συγκειμενικού πλαισίου. Αυτή του η τάση θα αναλυθεί διεξοδικά σε επόμενη ενότητα της παρούσης

⁶ Στο ίδιο, σελ 51

⁷ Στο ίδιο, σελ 53

εργασίας. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι χρησιμοποιεί την έννοια της αξίας τόσο ως δυνατότητα εκφοράς αξιολογικών προτάσεων, όσο και ως οντολογικό πεδίο από το οποίο απορρέουν επιμέρους αξίες.

Θα ολοκληρώσουμε την ενότητα αυτή αναφερόμενοι σε δύο ακόμη στοχαστές που άσκησαν επιρροή στη συγκρότηση του αναλυτικού πλαισίου του Simmel, στον Nietzsche και στον Bergson. Μολονότι οι αναφορές του Simmel στη νιτσεϊκή φιλοσοφία ήταν μόνο τρεις, επιχείρησε να την διασώσει από ανορθολογικές προεκτάσεις "στρέφοντας την "αιώνια επαναφορά του ιδίου" και τον "υπεράνθρωπο" προς έναν ορθολογισμό τύπου Kant. Έχοντας εντοπίσει την προβληματική σχέση των ως άνω κατηγοριών προς την αντίληψη του χρόνου που προϋποθέτουν(η έννοια του "υπερανθρώπου" προϋποθέτει γραμμική αντίληψη του χρόνου, ενώ η "αιώνια επαναφορά" κυκλική αντίληψη) και για την άρση της εν λόγω αντινομίας, επικαλείται την κατηγορική προσταγή του Kant, σημειώνοντας ότι "θα πρέπει να ζούμε με ένα τέτοιο τρόπο που θα θέλουμε για πάντα, ως εάν υπήρχε αιώνια επαναφορά"⁸.

Καθώς αποσαφηνίζει ότι οι κατηγορίες αυτές έχουν αμιγώς ευρετικό χαρακτήρα, προχωράει σε ανασύνθεσή τους προκειμένου να οδηγηθεί σε μια νέα αξιολόγηση. Επιπροσθέτως, συνδέει το ζήτημα της ηθικής ανόρθωσης της ανθρωπότητας σε σχέση με τον δείκτη προόδου της ατομικότητας, με την προσθήκη της κατηγορίας της κοινωνίας ως διαμεσολαβητικής δύναμης. Κατά τον τρόπο αυτό, διευκρινίζει ότι η υπέρβαση της φαύλης ηθικής δεν μπορεί να νοηθεί αποκομμένη από το πολύμορφο πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων.

Καθώς στο τελευταίο του έργο για την μεταφυσική της ζωής, ο Simmel ενστερνίζεται με κριτικό πνεύμα την φιλοσοφία της ζωής και την επεξεργάζεται υπό το πρίσμα μιας κριτικής πολιτισμού, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε, επιγραμματικά, στην επιρροή που του άσκησε ο κύριος εκφραστής της φιλοσοφίας της ζωής, ο Bergson. Σύμφωνα με τον βιταλισμό, ήτοι την γαλλική εκδοχή της φιλοσοφίας της ζωής, "η πρόσβαση στο Απόλυτο εξασφαλίζεται μέσω της διαίσθησης, ενώ ο Λόγος εγκλωβίζει τη συνείδηση στο χώρο του σχετικού....η

⁸ Στο ίδιο, σελ 59

διάρκεια της ζωής αποτελεί και το ουσιαστικό της στοιχείο...η ροή της ζωής λειτουργεί συσσωρευτικά λόγω της “ζωτικής ορμής” των όντων...και είναι σε θέση να υπερνικήσει όχι μόνο τα εμπόδια της ύλης, αλλά και τον θάνατο”⁹.

Κατά την επεξεργασία των αρχών της φιλοσοφίας της ζωής, ο Simmel αναφέρεται στην κίνηση της ζωής τόσο με την έννοια της γενεσιουργού δυναμικής της(“περισσότερη ζωή”, Mehr-Leben), όσο και με την έννοια της αυθυπέρβασής της(“περισσότερο από ζωή”, Mehr-als-Leben), που συντελείται διαμέσου της συγκρότησής της ως μορφής. Έτσι, η πρώτη μορφοποιητική στιγμή περιλαμβάνει τα περιεχόμενα της πραγματικότητας, ενώ η δεύτερη την ανάπτυξη τρόπων συσχέτισης αυτών ώστε να είναι εφικτή η ενότητά τους. Η ειδοποιός διαφορά της οπτικής του, σε σχέση με εκείνη του Bergson, έγκειται στην διαδικασία αυτοκατανόησης της ζωής μέσα από τις μορφές.

Η ζωή δεν επιστρέφει στον εαυτό της αδιαμεσολάβητα, αφού εμφανίζεται “σαν αφηρημένη ενότητα μέσω της βιωματικής εμπειρίας, η οποία στη συνέχεια γίνεται κατανοητή ως συνειδητή σκοποθεσία, ολοκληρώνοντας την πορεία της στο ανώτερο στάδιο έκφρασής της, την ελευθερία”¹⁰.

Πρόκειται για μία διαδικασία που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή “υπέρβαση των ορίων”, την απειρότητα. Η ιστορική κατηγορία της ζωής προβάλλει ως ανοιχτή μορφή που ενσωματώνει την αντίδραση της νεωτερικής εποχής ενάντια στην έννοια της μορφής. Ο ανοιχτός χαρακτήρας της ζωής δεν είναι παρά αντικατοπτρισμός της αμορφίας της νεωτερικότητας, που ο Simmel θεωρεί ότι αποτελεί τη μορφή της(με κύρια χαρακτηριστικά τον σχετικισμό, την τυχαιότητα, την άναρχη εναλλαγή εφήμερων εντυπώσεων και την αποσπασματικότητα εικόνων που γεννούν αντινομίες).

Έπειτα από την ανωτέρω αναφορά στις αποφασιστικής σημασίας επιδράσεις στην διαμόρφωση της οπτικής του Simmel, θα προχωρήσουμε με μία συνοπτική εξέταση των βασικών μεθοδολογικών του εργαλείων και των σημείων που

⁹ Στο ίδιο,σελ 61

¹⁰ Στο ίδιο, σελ 62

διακρίνουν τον επιστημολογικό του προσανατολισμό, για να συνεχίσουμε με τις σημαντικότερες κριτικές που διατυπώθηκαν επί της μεθόδου και της γραφής του.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗΣ

Σημείο εκκίνησης της ανάλυσής μας θα αποτελέσει η κεφαλιώδους σημασίας διάκριση του Simmel ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενο, η οποία συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο της μεθοδολογικής του κατεύθυνσης. Ο Simmel εξετάζει την κοινωνία εστιάζοντας στην μορφή της, καθώς την αντιλαμβάνεται ως πεδίο αποκρυστάλλωσης ποικίλων αλληλεπιδράσεων μεταξύ μορφών, οι οποίες αλληλοκαθορίζονται μέσα από μία διαδικασία αμοιβαίας επενέργειας. Προτάσσοντας την ανάλυση της κοινωνίας ως σύνολο μορφών που αλληλεπιδρούν, *“αφορμάται από την διάκριση μεταξύ τυπικής μορφής και ουσιαστικού περιεχομένου αναγορεύοντας σε προτεραιότητα της κοινωνιολογικής ανάλυσης την μελέτη των μορφών ή “τύπων” υπό τους οποίους εκδηλώνεται η κοινωνική ζωή...καλούμαστε να υιοθετήσουμε μια “ιδεοτυπική”, σχεδόν ακτινολογική αντίληψη”*¹¹. Οι μορφές είναι τα μέσα σύνθεσης των σχέσεων σε κοινωνικές οντότητες που καταλήγουν να υπερβαίνουν τα άτομα που τις αποτελούν.¹² Μπορούν να ιδωθούν ως αρχές ενοποιητικές των περιεχομένων παρέχοντας το πλαίσιο συσχέτισής τους.¹³ Τα περιεχόμενα παραμένουν ασύλληπτα πριν την μορφοποίησή τους και η ζωή διαμέσου της εμπειρίας τα καθιστά μέρος ενός συνεχούς εκπληρώνοντας την λειτουργία που απαιτείται από την μορφή.

Η διαδικασία αλληλεπίδρασης είναι δυναμική και όχι στατική, για αυτό ο Simmel την αποκαλεί *“εγκοινωνισμό”* ή *“κοινωνιοποίηση”*, είναι διαδικασία που τελεί υπό διαρκή εξέλιξη και μετασχηματισμό. Σκοπός της κοινωνιολογίας είναι η κατανόηση των καθαρών μορφών κοινωνικής σύνδεσης. Η κοινωνιολογία είναι ιδωμένη ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος, αλλά όχι ανώτερος από τους άλλους.

Η επιστημονική διερεύνηση των μορφών διαχέεται σε διαφορετικά επίπεδα αφαίρεσης. Ως εκ τούτου, το κοινωνικό γίνεται αντιληπτό ως αυτόνομη μορφή που

¹¹ Λέκκας Π., 2012, Αφαίρεση και εμπειρία. Μία φορμαλιστική θεώρηση του ιδεολογικού φαινομένου, Εκδόσεις Τόπος, σ. 12

¹² Craib I., 2012, Κλασική Κοινωνική Θεωρία, Εκδόσεις Παπαζήση, σ.100

¹³ Weingartner, R, 1962, Experience and culture. The philosophy of Georg Simmel, Middletown, Conn., Wesleyan University Press, σ. 34

επιδρά περιοριστικά επί της ζωής, αφού η μορφή αναπτύσσει δική της λογική¹⁴. Η αυτονόμηση αυτή συντελείται βαθμιαία, καθώς οι κοινωνικές μορφές υποστασιοποιούνται σε μεγαλύτερες δομές, πιο ορατές και πιο στέρεες (όταν μετασχηματίζονται σε θεσμικά πλαίσια ή αναπτύσσονται εντός ευρύτερων δομών, οργανισμών ή κοινοτήτων). Επίσης, αποκτούν αυτονομία μέσω του μετασχηματισμού τους σε μορφές αντικειμενικής κουλτούρας. Ο Levine διακρίνει τέσσερα επίπεδα μορφών που αντιστοιχούν σε διαφορετικά επίπεδα εξέλιξης, μετασχηματισμού και αυτονόμησης, τις μορφές θεμελιώδους κοινωνικής αλληλεπίδρασης, τις μορφές των οργανωμένων δομών, τις μορφές της αντικειμενικής κουλτούρας και τέλος τη μορφή της κοινωνίας καθ' εαυτή.¹⁵ Η διαδικασία αυτονόμησης των μορφών χαρακτηρίζεται από αμφισημία, αφού δεν είναι ευκρινές εάν πρόκειται για στιγμή απελευθέρωσης του πνεύματος ή τραγικότητάς του.¹⁶

Τα περιεχόμενα, από την άλλη πλευρά, είναι οι ανάγκες, τα κίνητρα και οι σκοποί που ωθούν τα άτομα σε συνεχή αλληλεπίδραση.¹⁷ Η διαδικασία μορφοποίησης των περιεχομένων είναι ιστορική, μέρος της αντικειμενοποίησης του πνεύματος και οδηγεί στην ίδρυση προσδιορισμένης σχέσης μεταξύ των περιεχομένων, στην δόμησή τους.¹⁸ Μέσω των μορφών αλληλεπίδρασης, τα

¹⁴ Pyyhinen O., 2010, *Simmel and the social*, Palgrave MacMillan, σ.81, όπου γίνεται παραλληλισμός της σύγκρουσης ανάμεσα σε μορφή και ζωή, όπως παρουσιάζεται στον Simmel, με την άσκηση περιοριστικής δύναμης από τα καθοριστικά γνωρίσματα των κοινωνικών γεγονότων επί των ανθρώπων, όπως αυτή περιγράφεται στην θεώρηση του Durkheim, στις Αρχές της κοινωνιολογικής μεθόδου (1989:52)

¹⁵ Την αναζήτηση θεμελιωδών αρχών στο έργο του Simmel εισηγούνται και άλλοι μελετητές-σχολιαστές του, όπως ο Mayntz (αναφερόμενος ενδεικτικά στον καταμερισμό εργασίας, στις σχέσεις εντός και εκτός ομάδας) και η Nedelmann, η οποία εντοπίζει πέντε δομικές αρχές, την ευρετική αρχή της αντίθεσης, τον αριθμό των αλληλεπιδρώντων, την απόσταση, τον δυϊσμό ελευθερίας-καταναγκασμού και τον δυναμικό χαρακτήρα των αλληλεπιδράσεων, όπως απαριθμούνται στο *Key Sociologists* του D. Frisby, 1984:104-105 (Revised edition).

¹⁶ Simmel G, *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα*, ό.π, σ.21, όπως παρατίθεται στον πρόλογο του Καλφόπουλου.

¹⁷ Simmel G, *On individuality and social forms*, 1971, Edited by Levine, από τον πρόλογο του Levine όπου, μεταξύ άλλων, τονίζει το φαινόμενο καθορισμού των κοινωνικών μορφών από την διάσταση της απρόσωπης απόστασης και ανιχνεύει ορισμένες κατευθυντήριες αρχές της ζιμμελιανής ανάλυσης, ήτοι την μορφή, την αμοιβαιότητα, την απόσταση και το δυϊσμό.

¹⁸ Simmel, G, *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα*, ό.π, σ.30

περιεχόμενα μετατρέπονται από αυστηρά ατομικές ποιότητες σε κοινωνικές, αποκτώντας γενικότερη ταυτότητα και δομή¹⁹.

Ο εντοπισμός των μορφών αλληλεπίδρασης μέσα από μία διαδικασία ταυτοποίησης ενός συστατικού πυρήνα μορφών με το εμπειρικό τους περιεχόμενο οδηγεί στις συστατικές έννοιες, ενώ η εφαρμογή ορισμένης μορφής επιφέρει γενικεύσεις ή γενικούς ιδεατούς τύπους²⁰.

Το ρηξικέλευθο στοιχείο της επιστημονικής προσέγγισης του Simmel έγκειται στην κατανόηση του κοινωνικού που μετατοπίζεται μικροκοινωνιολογικά, τόσο σε επίπεδο μορφών και αμοιβαίων σχέσεων, όσο και σε επίπεδο ευρετικών σχημάτων/ιδεατών τύπων, όπως ο ξένος.²¹ Με εφιαλτήριο τις κοινωνικά προσδιορισμένες σχέσεις, στοχεύει στην ενδυνάμωση της συνεκτικότητας του κοινωνικού ιστού εντάσσοντας σε αυτόν το στοιχείο της ετερότητας με έναν ιδιαίτερος ευφυή τρόπο.

Συμπερασματικά, η κοινωνία καθίσταται εφικτή μέσα από διϋποκειμενικές μορφές δράσης, μέσα από ένα σχεσιακό σύστημα αναγνώρισης μεταξύ των δρώντων υποκειμένων, με απόδοση ιδιαίτερης βαρύτητας στην αναζήτηση της καλής μορφής, την οποία θεωρεί ταυτόσημη της κοινωνικής ενότητας²². *Η καλή μορφή, προκύπτουσα από την "αλληλεπίδραση των επιμέρους στοιχείων και τον αμοιβαίο αυτοπροσδιορισμό"*²³, γίνεται αντικείμενο αναζήτησης υπό την επιρροή αισθητικών κινήτρων, για να επιτελέσει εν συνεχεία κανονιστικούς σκοπούς, αναγορευόμενη σε ενότητα του κοινωνικού.

Είναι σκόπιμο να υπογραμμισθεί ότι η κοινωνία είναι ταυτόσημη με τις μορφές που αλληλεπιδρούν, είναι η ίδια μορφή και δεν ρέει μέσα από τις μορφές²⁴,

¹⁹ Simmel G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ. 29

²⁰ Schermer H, Jay D., 2013, Form and dialectic in Georg Simmel's sociology, Palgrave MacMillan, σ. 159, όπου αναφέρεται η περαιτέρω διερεύνηση των συστατικών εννοιών από φιλοσόφους όπως ο Austin (1962) και ο Searle (1971, 1995).

²¹ Simmel G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π., σ. 28

²² Κονιόρδος Σ. (επιμέλεια), 2010, Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, Συλλογικό, Εκδόσεις Gutenberg, σ. 177, με αναφορά στην Κοινωνιολογία του Simmel (1908) από τον Σπύρο Γάγγα και ειδικότερα στην σύνδεση της κοινωνικότητας με την αναζήτηση της καλής μορφής.

²³ Simmel, G., 1997, Simmel on culture. Selected Writings, Sage Publications, σ. 21

²⁴ Simmel, G., Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα ό.π, σ. 29-30

όπως και ότι η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενα έχει περισσότερο ευρετικό χαρακτήρα.

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ SIMMEL ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Τα μεθοδολογικά εργαλεία του Simmel επιστρατεύονται με αφετηριακό σημείο την πρωταρχική σημασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αφού η κοινωνιολογία δεν είναι κάτι άλλο πέρα από την μελέτη και την ενδελεχή ανάλυση των μορφών αλληλεπίδρασης μεταξύ δρώντων υποκειμένων. Στην σκέψη του πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζουν οι δυϊσμοί, με πρώτο εκείνον ανάμεσα στην φύση και την κοινωνική ύπαρξη και παρεπόμενο εκείνον ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο. *Αντιλαμβάνεται την κοινωνία ως οντότητα που υφίσταται πάνω και πέρα από τα μέλη της, με γνώμονα έναν δυϊσμό ανάμεσα στην ανθρώπινη ύπαρξη και στον φυσικό κόσμο, με την κοινωνία να τοποθετείται στο μεταίχμιο ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους.* Κλειδί για την κατανόηση της ιδιαίτερης μεθοδολογίας του είναι το βιβλίο του Lukács, "Η ψυχή και οι μορφές" (1910), το οποίο συγκαταλέγεται στα πρώτα μεγάλα έργα του ευρωπαϊκού υπαρξισμού και όπου επιχειρείται η διερεύνηση των τύπων των σχέσεων που μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα στην ψυχή, το ανθρώπινο πνεύμα και στον περιβάλλοντα κόσμο.²⁵

Η τάση του να διακρίνει ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενο καταδεικνύει την μεθοδολογική του κατεύθυνση προς την εναρμόνιση των αντιθέτων διαμέσου της διαλεκτικής τους αλληλεπίδρασης. Μέσα από τους δυϊσμούς, "ανευρίσκει έναν δυνητικά απεριόριστο αριθμό κοινωνικών και πολιτιστικών μορφών, σε μία ιεραρχία από το γενικό προς το λιγότερο γενικό, περιλαμβάνοντας κατηγορίες όπως ο τόπος και χρόνος. Αφετηρία του μία σχετικιστική επιστημολογία με έμφαση στις εσωτερικές αντιδράσεις"²⁶. Επειδή πολλοί ήταν εκείνοι που του είχαν προσάψει ότι υποπίπτει σε σχετικισμό, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η σχετικότητα της αλήθειας

²⁵ Craib I., Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ. 97-99

²⁶ Schermer H, Jay D, Form and Dialectic in G.Simmel's Sociology, ό.π,σ.4

συνυφαίνεται με την αποσπασματική κατασκευή της γνώσης και δεν είναι ένας επιπρόσθετος περιορισμός που αποδυναμώνει την αυτόνομη έννοια της αλήθειας, αλλά αποτελεί την ουσία της.²⁷ Ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να συγχέεται με υποτίμηση της αξίας, αλλά να γίνεται αντιληπτή ως εκφορά κρίσεων που τελούν υπό την αίρεση της έγκρισης της ισχύος τους στα πλαίσια μιας αέναης διαδικασίας αυτοελέγχου.²⁸

Ως προς το στοιχείο της χαρτογράφησης των εσωτερικών αντιδράσεων, η ροπή του Simmel προς ψυχολογική ερμηνεία των αλληλεπιδράσεων υπήρξε διάχυτη σε πολλά σημεία του έργου του. Όπως διατείνεται ο *Scaff*, η πιο σπουδαία συνεισφορά του Simmel έγκειται στην διερεύνηση της εσωτερικής αντίδρασης του σύγχρονου υποκειμένου απέναντι στο ανθρώπινο δημιούργημα της υλικής κουλτούρας. Το ενδιαφέρον του για την κοινωνική ψυχολογία υπήρξε πρώιμο, καθώς επηρεάστηκε από το πρόγραμμα της *Völkerpsychologie* των Dilthey και Lazarus, οι οποίοι υπήρξαν οι σημαντικότεροι καθηγητές του, όπως ο ίδιος δήλωσε. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι συνέγραψε πολλά άρθρα και κείμενα με ψυχολογικό υπόβαθρο (όπως τα: “Για την ψυχολογία του χρήματος, το 1900 και “Για την ψυχολογία των γυναικών”, το 1890), δίδασκε ψυχολογία για το χρονικό διάστημα από το 1889 έως το 1909 και ανέλυσε τις ψυχολογικές μορφές, κυρίαρχες διαδικασίες και δομές που παράγονται και είναι αποτελεσματικές σε μία κοινωνία. Με ψυχολογικούς όρους ανέλυσε την έννοια της κοινωνικής διαφοροποίησης, ενώ προσπάθησε να αναδείξει τις ψυχολογικές προϋποθέσεις των οικονομικών μορφών και να διερευνήσει τα προϊόντα της νεωτερικότητας ως προς την εσώτερη φύση τους.²⁹

²⁷ Simmel, G., Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.134

²⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο Simmel, σε επιστολή του προς τον Rickert το 1917, αποποιείται τον χαρακτηρισμό του ως σχετικιστή, διασαφηνίζοντας ότι η αλήθεια συνιστά σχέση περιεχομένων, που αποκτούν την αλήθεια τους μόνο εντός μιας αμοιβαίας σχέσης και ότι επ’ ουδενί ασπάζεται την ύπαρξη διαφορετικών κριτηρίων αλήθειας σε συνάρτηση με τον χώρο και τον χρόνο. Από αυτή την άποψη, προσήκουσα θα ήταν η προτίμηση του όρου “σχεσιακότητα” έναντι του σχετικισμού, ωστόσο η χρήση του ανατρέχει στον Mannheim, ο οποίος σταδιακά την διαστρέβλωσε σε σχετικισμό. Για τον Simmel, η σχεσιακότητα είναι τρόπος ανάδειξης των περιεχομένων διαμέσου της αμοιβαίας επενέργειας και του αλληλοπροσδιορισμού τους.

²⁹ Frisby, D, 1992, Simmel and Since, Essays on Georg Simmel’s social theory, Routledge Revivals, σ.17-18

Η ανάλυσή του στην Φιλοσοφία του Χρήματος, από αυτή την σκοπιά, είναι ενδεικτική της ψυχολογίζουσας τάσης του και μάλιστα, στο δεύτερο μέρος του έργου αυτού, συνέγραψε τις ωραιότερες σελίδες της κοινωνικής ψυχολογίας, σύμφωνα με τον Mannheim.

Άλλωστε, στην Κοινωνιολογία του, ορίζει την κοινωνία ως “ψυχολογική αλληλεπίδραση μεταξύ μεμονωμένων ατόμων, για να αποφανθεί ότι “η ανάλυση με όρους μορφής-περιεχομένων μετασχηματίζει τα γεγονότα”, επισημαίνοντας την ανάγκη “συστηματικής ταξινόμησης, ψυχολογικής ερμηνείας και ιστορικής ανάπτυξης των αμιγών μορφών κοινωνικοποίησης”.³⁰

*Αλλά και κατά την παρουσίαση της οπτικής του για τη νεωτερικότητα, αποφαίνεται ότι ουσία της είναι ο ψυχολογισμός, η βίωση και η ερμηνεία του κόσμου με όρους αντιδράσεων της εσωτερικής ζωής.*³¹

Παρατηρώντας εξονυχιστικά όλες τις μορφές αλληλεπιδράσεων, ακόμη και τις πλέον συμπτωματικές, αποδίδει έμφαση στην εσωτερική εμπειρία και στην διαμόρφωση της ψυχοσύνθεσης υπό το κράτος της θραυσματικής πραγματικότητας της νεωτερικής εποχής. Η κατάτμηση της ολότητας σε επιμέρους θραύσματα καθιστά δυνατή την σύλληψη και την επαρκή της κατανόηση μέσα από το θραύσμα. Περαιτέρω προβαίνει στην χρήση σχεσιακών εννοιών και ερμηνεύει τον αισθητηριακό και συναισθηματικό κόσμο των ατόμων μέσα από ένα ψυχολογικό μικροσκόπιο, μέσα από μία οξυδερκή ματιά που φωτίζει τα κίνητρα τα οποία καθοδηγούν την δράση τους.

Ακριβώς επειδή προσπαθούσε να περιγράψει τους κυριότερους κοινωνικούς σχηματισμούς μέσα από την εξήγηση των αλληλεπιδράσεων, ιχνηλατεί την κοινωνιολογική του θεματική σε ψυχολογικές μεταβλητές³² και επικρίθηκε για την εγκαθίδρυση ψυχολογίζουσας κοινωνιολογίας. Συγκεκριμένα, ο Dahme τον κατηγορεί για το ότι δεν προσπάθησε να αποφύγει τις ψυχολογικές διατυπώσεις

³⁰ Simmel G, Wolff K, 1950, The sociology of Georg Simmel, Glencoe, Illinois: Free Press. σ. 73,87

³¹ Frisby, D, 2012, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, Νησίδες, σ.68

³² Frisby D, 1984, Georg Simmel, Key sociologists, Revised Edition, Routledge, σ.43

στις κοινωνιολογικές του διερευνήσεις, αν και γνώριζε την ρευστότητα των ορίων ανάμεσα στην κοινωνική ψυχολογία και στην κοινωνιολογική ανάλυση³³.

Δριμύτατη κριτική επ' αυτού του ζητήματος άσκησε ο Spann, ο οποίος του καταλογίζει, με υπέρμετρη αυστηρότητα, την υιοθέτηση ψυχολογιστικής σύλληψης της κοινωνίας μέσα από τον ορισμό της κοινωνικής αλληλεπίδρασης ως αλληλεπίδρασης μεταξύ ψυχολογικών οντοτήτων. Για τον Spann, η εξαγωγή ενός κριτηρίου αλληλεπίδρασης μέσα από μια τέτοια σύλληψη της κοινωνίας, κρίνεται ανεπίτρεπτη. Την κριτική αυτή ασπάσθηκε και ο Weber, προσθέτοντας ότι στην "Κοινωνιολογία" (1908), διαφαίνεται μία αξιοσημείωτη τροποποίηση των προβληματικών σημείων, αλλά όχι θεμελιώδους σημασίας. Προχώρησε στηλιτεύοντας την εμμονή του Simmel για ανακάλυψη του νοήματος και χαρακτηρίζοντας την αρχή της αλληλεπίδρασης αμφίθυμη και επισφαλής ως βάση οικοδόμησης επιστημονικών συλλογισμών.³⁴ Παρόμοια αντίληψη εξέφρασε ο Abel, ο οποίος παρατήρησε ότι ο Simmel προβαίνει σε αφηρημένη ανάλυση νοήματος, που είναι άμοιρη επιστημονικής εγκυρότητας, καθώς, η κοινωνιολογική ανάλυση δεν μπορεί να θεμελιώνει την επιστημονικότητά της σε ανάλυση νοήματος. Η αναζήτηση νοήματος είναι κοινωνιολογικά ανεπίτρεπτη διότι απομακρύνει από την εμπειρική έρευνα, οδηγεί σε φιλοσοφική διερεύνηση του εαυτού και αποδεικνύεται ανεπαρκής στην συγκρότηση μιας οργανωμένης συλλογιστικής.³⁵

Αναφορικά με τις αντινομίες που προκύπτουν μέσα από την χρήση αντιθετικών εννοιών, αυτές δεν αποτελούν συνιστώσες διχοτόμησης, αλλά πηγές συνέχειας και διασφάλισης σταθερότητας. Όπως αναφέρει ο Levine (1971), η αμοιβαία αλληλόδραση είναι εκείνη που υπονοεί ότι τίποτα δεν έχει καθορισμένο νόημα και ότι οι κοινωνικές σχέσεις είναι σύνθεση αντιθέτων. Η κατανόηση του κόσμου στη βάση της σύγκρουσης εκ διαμέτρου αντίθετων κατηγοριών, δεν είναι

³³ Dahme, 1981:403, όπως παρατίθεται στο Frisby D. Georg Simmel, Key Sociologists, ό.π, σ.43

³⁴ Frisby D, 1981, Sociological impressionism, A reassessment of Georg Simmel's Social Theory, Routledge, σ.58

³⁵ Ray, L, 1991, Formal Sociology. The sociology of Georg Simmel, E. Elgar, σ.6-7

ευχερής διαδικασία. Για να επιτύχει την κατανόηση των αντιθέτων, ο Simmel είχε μία συνεχή τάση αναζήτησης τρίτων κατηγοριών.³⁶

Οι κριτικές που διατυπώθηκαν εναντίον της μεθοδολογίας του Simmel υπήρξαν πολυάριθμες όσο και πολυδιάστατες. Οι πιο συχνές αναφέρονται στη δοκιμαϊκή, ερασιτεχνική και ιμπρεσιονιστική γραφή του³⁷, στην έλλειψη συνοχής των ισχυρισμών του, στον ανιστορικό χαρακτήρα της θεώρησής του, στον σχετικιστικό της προσανατολισμό, στην αμφισημία που παράγει η εννοιολογική του ευελιξία(με απόληξη την ασυνέπεια), στην απουσία παραπομπών-βιβλιογραφικών αναφορών προς τεκμηρίωση των γνώσεων και των απόψεών του³⁸, καθώς και στην προαναφερθείσα του τάση για ψυχολογικές ερμηνείες των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.

Ο ίδιος φαίνεται να υιοθετεί εκουσίως έναν “απείθαρχο” τρόπο παράθεσης των ισχυρισμών, που οδήγησε στον χαρακτηρισμό της σκέψης του ως “επιμελώς ακατάστατης”. Παραλλήλισε το έργο του κοινωνικού επιστήμονα με εκείνο του μυθιστοριογράφου, καθώς η αντίληψή μας για την κοινωνική πραγματικότητα είναι μία κατασκευή και κατ’ αυτόν τον τρόπο ταλαντεύεται ανάμεσα στον ρεαλισμό και στις κονστρουκτιβιστικές αντιλήψεις του μεταμοντερνισμού.³⁹ Αυτή του η τάση αντικατοπτρίζει την πεποίθησή του για το καθήκον που βαρύνει τα μέλη της επιστημονικής κοινότητας να υπερβαίνουν τις μεθόδους και τις αξιώσεις της

³⁶ Wessely,1990:376, όπως παρατίθεται στο Schermer H, Jay D, Form and Dialectic in Georg Simmel’s sociology, ό.π, σ.7

³⁷ Simmel G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ. 41: η ιμπρεσιονιστική μέθοδος αποδίδεται στον Simmel από τον Lukacs(1958:171-176),εξαιτίας της τάσης του να αναμειγνύει αντιλήψεις και απόψεις από ετερογενή γνωστικά πεδία, με αποτέλεσμα η σκέψη του να φαντάζει κατακερματισμένη και δίχως λογική συνέχεια. Αντίστοιχος χαρακτηρισμός αποδόθηκε από τον David Frisby, ο οποίος, δανειζόμενος την έννοια του flaneur από τον Benjamin, θεωρεί τον Simmel ως διανοητικό περιπλανώμενο που αντικρύζει εκστατικά και μέσα από ένα πέπλο αποστασιοποίησης τις ποικιλόμορφες αλληλεπιδράσεις της νεωτερικότητας(David Frisby,1992, Sociological impressionism:a reassessment of Georg Simmel’s social theory,2^η έκδοση, Λονδίνο, Routledge). Η μεθοδολογική ιδιομορφία του Simmel να “συναρμολογεί” το θεωρητικό του οικοδόμημα μέσα από τη διάσπαση δομών και μορφών υπήρξε αντικείμενο παρερμηνείας, αφού πολλοί την εξέλαβαν ως απουσία συστηματικής προσέγγισης και διεξοδικής ενασχόλησης με τα υπό κρίση φαινόμενα. Ωστόσο, η ίδια η φύση της νεωτερικότητας, μέσα από την αποσπασματικότητά της “επιτάσσει” την ανακατασκευή των δομών ώστε να συμβαδίζουν με τις ενδελεχώς συντελούμενες μεταβολές.

³⁸ Frisby D, Georg Simmel,Key Sociologists, ό.π, σ. 4-5,με επισήμανση της δυσκολίας πλήρους προσπέλασης του έργου του Simmel, εξαιτίας της μεταβαλλόμενης σημασίας κεντρικών εννοιών και της δοκιμαϊκής μορφής των κειμένων του, από τα οποία απουσιάζουν οι υποσημειώσεις, οι παραπομπές και οι αναφορές.

³⁹ Craib I., Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.6

κατεστημένης επιστήμης. Αναλύοντας εξονυχιστικά την ατομικότητα και την διαφύλαξή της από την διαβρωτική επίδραση ομογενοποιητικών δυνάμεων, με την μεθοδολογική του αυτή ιδιομορφία της “επιμελούς ακαταστασίας”, αποβαίνει υπόδειγμα ατομικότητας μέσα στην δική του επιστημονική κοινότητα. Όπως σχολίασε σχετικώς ο Axelrod, το ύφος, ως μέθοδος, είναι αναπόσπαστο από την εμπειρία της θεωρητικής παραγωγής.⁴⁰

Σε μια προσπάθεια να αναπαραστήσει πειστικά την αποσπασματική δομή της νεωτερικής πραγματικότητας, επιδίδεται σε μία “συρραφή” πληροφοριών από ετερόκλητα επιστημονικά πεδία χωρίς εν συνεχεία να επικαλείται τις πηγές από τις οποίες τις αντλεί. Αυτό, σε συνδυασμό με τον διττό τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί έννοιες-κλειδιά(όπως η έννοια της αξίας), δυσχεραίνει τον αναγνώστη υψώνοντας τείχη στην εκ μέρους του προσπάθεια για αποκωδικοποίηση του νοήματος. Αναμφίβολα ,αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση της πειθούς, της συνεκτικότητας αλλά και της αξιοπιστίας των αντιλήψεών του, που, παρουσιαζόμενες μέσα από το λαβυρινθώδες μοτίβο μιας δυσπέλαστης γλωσσικής πυκνότητας και μιας ομιχλώδους νοηματικής ενότητας, δημιουργούν την αίσθηση ενός αχανούς μεθοδολογικού οπλοστασίου.

Στην συνέχεια θα εκτεθούν ορισμένες εξ αυτών των κριτικών επισημάνσεων, με πρόθεση να παρατεθούν ενδεικτικά τα συνηθέστερα σημεία αμφισβήτησης της θεώρησής του. Είναι προφανές ότι η σταχυολόγηση των επικριτικών σχολίων είναι, από τη φύση της, αμιγώς ενδεικτικού χαρακτήρα, εξαιτίας της περιορισμένης έκτασης αλλά και της θεματικής της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

Θα ξεκινήσουμε με ορισμένα σχόλια που παρατίθενται στην εισαγωγή της Φιλοσοφίας του χρήματος. Ο Krasauer κάνει λόγο για την πολλαπλότητα των αφετηριακών σημείων που συναντά κάποιος στην μεθοδολογία του Simmel, με την έννοια ότι κάθε φαινόμενο μπορεί να αποτελέσει αφετηριακό σημείο για τις αναζητήσεις του.. αυτό καταδεικνύει την έλλειψη συστηματικής μεθόδου και

⁴⁰ Craib, I., Κλασική Κοινωνική Θεωρία, ό.π, σ.99

φανερώνει μια φετιχιστική ενασχόληση με την μεθοδολογία.⁴¹ Πρώτος υπογράμμισε την δυσκολία εύρεσης καθοδηγητικών αρχών στο έργο του Simmel, εξαιτίας του δοκιμακού λόγου και της χρήσης συνδέσεων και αναλογιών. Σημείο-κλειδί στο έργο του είναι η αλληλεπίδραση και το αμοιβαίο αποτέλεσμα, ενώ εντοπίζει τρεις περιοχές ενδιαφέροντος στη συνολική του ανάλυση, τις κοινωνικές μορφές και σχέσεις, το άτομο και οι αντικειμενικές δυνάμεις.⁴²

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η κριτική του Kohler, που χαρακτήρισε τον Simmel κορυφαίο στο φιλοσοφικό δοκίμιο και εξίσωσε το έργο του με σύνολο “ελεύθερων δημιουργιών ενός ελεύθερου νου”, χωρίς αναζήτηση επαλήθευσης ή αναφορά ευρημάτων.⁴³ Ο ίδιος ο Simmel είχε επίγνωση της ελλιπούς συστηματοποίησης που διέκρινε τη σκέψη του καθώς επεσήμανε τον ατελή της χαρακτήρα στο πρώτο κεφάλαιο του έργου του “Το πρόβλημα της κοινωνιολογίας”.⁴⁴ Αντίστοιχες αναφορές αποδεικτικές της αυτεπίγνωσής του, εντοπίζονται και σε ένα κείμενό του με τίτλο “Γραπτή Επικοινωνία”, που περιέχεται στην ανάλυσή του για την μυστική κοινωνία. Σε αυτό αναφέρεται ότι η γραφή είναι ένα σύμβολο, ένα αποτύπωμα του σκοπούμενου νοήματος και ,ως εκ τούτου, η γραπτή επικοινωνία προϋποθέτει την ικανότητα και την διάθεση του αναγνώστη για ερμηνεία και μη προσκόλληση στην λεκτική εκφορά των γραφομένων. Στα έργα του δεσπόζουσα είναι μία διαλεκτική σαφήνειας και αμφιθυμίας, αφού άλλοτε η σκέψη του είναι καθορισμένη με ακρίβεια και άλλοτε αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε διχοτομικές έννοιες που συσκοτίζουν το νόημα. Ενώ γνώριζε ότι αυτό το στυλ ήταν προβληματικό, έμοιαζε να επιζητεί την συμμετοχή του αναγνώστη στην

⁴¹ Simmel G, 1900, *The Philosophy of money*, Routledge, σ.8

⁴² Frisby D., *Sociological impressionism*, ό.π, σ.6-8

⁴³ Frisby, D., *Sociological impressionism*, ό.π, σ.70, ενδιαφέρουσα είναι και η κριτική του Becker που χαρακτηρίζει την προσέγγιση του Simmel αντισυστηματική. Τα δοκίμια δίνουν, στην συνολική τους εντύπωση, την αίσθηση του θρυμματισμού του νοήματος και δεν διαθέτουν την εννοιολογική ακρίβεια που απαντάται στην οργανωμένη και συστηματοποιημένη επιστημονική ανάλυση. Για το θραυσματικό χαρακτήρα της γραφής και της σκέψης του Simmel έκανε λόγο και ο Masaryk, με αναφορά στην ετερογένεια και στην πολλαπλότητα των επικαλούμενων γνωστικών πεδίων, όπως και ο Koigen (στο ίδιο, σ.60)

⁴⁴ Frisby, D., *Sociological impressionism*, ό.π, σ.55

αποκωδικοποίηση του λανθάνοντος νοήματος και την εκ μέρους του τάση για συνεκτίμηση μιας πολλαπλότητας πιθανών ερμηνειών.⁴⁵

Για τον ανιστορικό χαρακτήρα της προσέγγισής του επικρίθηκε από τον Mannheim, αλλά και από τον Gadamer, ο οποίος υπογράμμισε την ανυπαρξία ιστορικής αφετηρίας του καταμερισμού εργασίας στη ζιμμελιανή σκέψη, αν και περιέγραψε τις επιπτώσεις του καταμερισμού εργασίας με σειсмоγραφική ακρίβεια.⁴⁶

Εν συνεχεία, ο Wolff αναφέρεται στην χρήση της έννοιας της μορφής από τον Simmel με ποικίλους τρόπους, με απότοκο την σύγχυση και την αοριστία, αφού ουδέποτε προσπάθησε να διασαφηνίσει τη σημασία της. Επιπλέον, καθώς θεωρούσε τη μορφή αυτόνομη από την ιστορία, την βιογραφία, συγκεκριμένα γεγονότα και ενδιάθετες καταστάσεις των ατόμων⁴⁷, πυροδότησε κριτική για την αχρονικότητα της οπτικής του και την καθιέρωση μίας στατικής ταξινόμησης που αποτυγχάνει να αποτυπώσει τον δυναμικό χαρακτήρα της κοινωνικής ζωής (Sorokin, 1928). Πιο συγκεκριμένα, ο Sorokin στηλιτεύει την έμφαση που απέδιδε ο Simmel στις μορφές (την οποία θεωρεί υπαίτια για την αχρονικότητα) ενώ θεωρεί ότι η ανάλυση των περιεχομένων, σε δεύτερο επίπεδο, υπονομεύει τη συνεκτικότητα της φορμαλιστικής του ανάλυσης.

Ο Spann, από την άλλη πλευρά, απορρίπτει τη σύλληψη της αλληλεπίδρασης ως "βαθύτατα αμφιλεγόμενη, μη ικανοποιητική στην εφαρμογή της και αντιφατική στην οικοδόμησή της"⁴⁸.

Ο Leopold Von Wiese, σε σχολιασμό της "Κοινωνιολογίας" του Simmel (1908), χαρακτηρίζει την γραφή του δοκιμαϊκή, με έλλειψη ενιαίας θεωρίας για τις μορφές κοινωνικοποίησης, ενώ ο Kracauer την περιγράφει ως απλό άθροισμα προτάσεων, μη υποκείμενων σε κάποια αρχή.⁴⁹ Ακόμη πιο αιχμηρή είναι

⁴⁵ Ray L, Formal Sociology. The sociology of Georg Simmel, ό.π, σ.8-10, εν ολίγοις μία "γραμματική ερμηνεία" των γραφομένων του είναι επιρρεπής σε παρανοήσεις, θα πρέπει κάποιος να ανιχνεύει το μη κατάφωρο νόημα, το τι άφησε ανείπωτο και γιατί.

⁴⁶ Simmel G, The Philosophy of money, ό.π, σ.29

⁴⁷ Simmel G, Wolff K, The sociology of Georg Simmel, ό.π, σ. 40-43

⁴⁸ Spann, 1905:310, όπως παρατίθεται στο Lichtblau, K, 1991, Causality or interaction? Simmel, Weber and interpretive sociology, Theory, Culture and society, 8(3), σ.44

⁴⁹ Frisby, D, Georg Simmel, Key Sociologists, ό.π, σ.102,120

η κριτική του Bloch, με κύρια σημεία που επισημαίνονται ως προβληματικά, την αμφιθυμία, την κενότητα και την αστοχία της προσέγγισής του, αφού τον θεωρούσε συλλέκτη πεποιθήσεων που συνάθροιζε απέναντι στην αλήθεια χωρίς να θέλει ή να είναι ικανός να διερευνήσει επισταμένα.⁵⁰

Ο Small, επισημαίνει τον περιοριστικό χαρακτήρα της σύλληψης της κοινωνιολογίας από τον Simmel, αφού την θεωρεί ένα είδος κοινωνικής μορφολογίας ή κρυσταλλογραφίας.⁵¹ Η σύλληψη της μορφής από τον Simmel, εξοστρακίζει την ιστορική διάσταση, ενώ η “ζωή” και η “μορφή” αποκρυσταλλώνονται σε δύο ομάδες μορφών στην σχετική τυπολογία, ήτοι σε μορφές ζωής και πολιτιστικές μορφές, σύμφωνα με τον Kammler, διάκριση που επηρέασε και την σχετική αντίληψη του Lukács για τις μορφές.⁵²

Για μη διεξοδική ανάλυση των εννοιών της μορφής και του περιεχομένου, παρά την κατάφωρα δεσπίζουσα σημασία τους, τον κατηγορεί ο Weingartner, επισημαίνοντας ότι είναι σα να πρεσβεύει μία θεωρία της μορφής, όπου οι έννοιες, ιδίως εκείνη του περιεχομένου, θεωρούνται δεδομένες.⁵³ Παρόμοια κριτική ασκήθηκε από τον Durkheim, που επικεντρώνεται στην ασάφεια και την ανεπίτρεπτη διεύρυνση της έννοιας των κοινωνικών μορφών και τονίζει ότι διαχωρισμός της μορφής από τα περιεχόμενα του εγκοινωνισμού, πέραν του ότι πόρρω απέχει από το να αναχθεί σε αυταπόδεικτο αξίωμα, μπορεί να αποβεί ιδιαίτερος κουραστικός για έναν μελετητή.

Μέσα από τα προαναφερόμενα κριτικά σχόλια, συμπεραίνουμε ότι η αντισυμβατικότητα της μεθόδου του Simmel κατέστησε αμφισβητούμενη την επιστημονική αξιοπιστία της ανάλυσής του, ενώ η συμπύκνωση νοημάτων σε συνδυασμό με την εννοιολογική του αμφιθυμία, αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για την παρερμηνεία του έργου του. Αναμφίβολα η μέθοδός του υπήρξε καινοτομική και παράτολμη για τα τότε ισχύοντα δεδομένα, με αποτέλεσμα να μην γίνει αποδεκτή χωρίς απορριπτικές αντιδράσεις, οι οποίες σε ένα βαθμό ήταν εύλογες,

⁵⁰ Schermer H., Jay, D, Form and dialectic in Simmel's sociology, ό.π, σ.69

⁵¹ Frisby, D, Georg Simmel, Key Sociologists, ό.π, σ.135

⁵² Frisby, D, 1978, The alienated mind: the emergency of the sociology of knowledge in Germany, 1918-1933, PhD Thesis, <http://theses.gla.ac.uk/2062/>, σ.180, τελευταία πρόσβαση: 11/08/2021

⁵³ Weingartner, R (1962), Experience and culture, the philosophy of Georg Simmel, Middletown, Conn, Wesleyan University Press, σ.22

εάν λάβουμε υπ' όψιν την μεθοδολογική "απειθαρχία" και την έλλειψη του απαιτούμενου εξηγητικού πλαισίου. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η αποτύπωση των συλλογισμών του λειτουργεί διεγερτικά και αφυπνιστικά για τον αναγνώστη, καθώς φαίνεται να αξιώνει κάτι από αυτόν, να θέτει προβληματισμούς με μορφή διερωτήσεων, μέσα από αντινομίες που δεν αίρονται στο τέλος.

Στις προαναφερθείσες κριτικές, αξίζει να αντιπαρατεθούν ορισμένες υποστηρικτικές παρεμβάσεις με υπερασπιστικά σχόλια, από μελετητές που προσφέρουν εναλλακτική προσέγγιση στην επισκόπηση της μεθοδολογίας του Simmel. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Vierkandt, που ισχυρίστηκε ότι η ανάγνωση του κεφαλαίου για το πρόβλημα της κοινωνιολογίας δεν θα πρέπει να γίνεται σαν αυτό να αποτελεί εγχειρίδιο ή απόπειρα σφαιρικής παρουσίασης της κοινωνιολογίας, αλλά ως πηγή διερώτησης αναφορικά με την συγκεκριμένη εφαρμογή της κοινωνικής θεωρίας του σε καθορισμένες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Άρα δεν είναι ορθό να προσκολλάται κάποιος σε δηλώσεις, στόχους και λεκτικές διατυπώσεις, αλλά να ερμηνεύει αυτό που διαβάζει και να αποφαινεται για την *in concreto* πρακτική του εφαρμοσιμότητα. Επιπλέον, δεν ασπάζεται την κριτική για τον ψυχολογισμό, αφού η ψυχολογία ασχολείται αποκλειστικά με τη σφαίρα της εσωτερικής ζωής ενώ η κοινωνιολογία διερευνά τα αίτια που πηγάζουν από το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον και τα αποτελέσματά τους επί των κοινωνικών σχέσεων.⁵⁴

Επίσης, ο Tenbruck θεωρεί ότι ο Simmel δεν υιοθέτησε έναν άκαμπτο φορμαλισμό, όπως τον κατηγορούσε η πλειονότητα των αναλυτών υποβιβάζοντας με αυτή την ετικέτα το κοινωνιολογικό του πρόγραμμα σε μία κατηγορία φορμαλιστικής κοινωνιολογίας. Προσπαθώντας να θεμελιώσει το γνωστικό αντικείμενο της κοινωνιολογίας κατά τα έτη 1890-1900, είχε επίγνωση της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενο και συχνά παροράται η άποψή του ότι τα περιεχόμενα του εγκοινωνισμού καθορίζουν την μορφοποίησή του.⁵⁵ Μάλιστα, η ειρωνεία του υποβιβασμού της σκέψης του στον κοινωνιολογικό φορμαλισμό συνίσταται στο ότι ο ίδιος αντιμετώπιζε τις έννοιες σαν άκαμπτες

⁵⁴ Frisby, D, *Sociological impressionism*, ό.π, σ.60

⁵⁵ Στο ίδιο, σ.54

μορφοποιήσεις, σαν παραβιάσεις της ζωής. Η μορφή χρησιμοποιείται ως βασική κατηγορία της κοινωνιολογίας σύμφωνα με την Steinhoff⁵⁶, με τον Simmel να αναφέρεται, το 1894, στην εξαγωγή του αμιγώς κοινωνικού στοιχείου από την κοινωνία για να ασχοληθεί, λίγο αργότερα, με την μελέτη της αμιγούς μορφής, που έχει διαχωρισθεί από τα περιεχόμενα. Χρησιμοποιούσε τις μορφές ως ιδεατούς τύπους, αλλά αυτό δεν οδηγεί σε εξαντλητική τυποποίηση και ταξινόμηση των κοινωνικών σχέσεων, όπως υποστήριξε ο Tenbruck. Οι μορφές αντιπροσωπεύουν ένα επίπεδο της πραγματικότητας και δεν μπορούν να αποτελέσουν εξηγητικό υπόβαθρο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.⁵⁷

Τέλος, ο Spykman αντικρούει ορισμένες από τις επικρίσεις που προαναφέρθηκαν και συγκεκριμένα θεωρεί ανεπαρκή την τεκμηρίωση της κατηγορίας για ανιστορική προσέγγιση. Στόχος του Simmel ήταν ο καθορισμός, η ψυχολογική ερμηνεία και η διερεύνηση της ιστορικής εξέλιξης των μορφών εγκοινωνισμού. Στην τελευταία αναφέρθηκε πιο λακωνικά γιατί την αντιμετώπιζε ως μέσο για την κατανόηση της κοινωνικής δομής και όχι ως αυτοσκοπό. Αυτό δεν συνεπάγεται απόρριψη της ιστορικής διάστασης, απεναντίας ίσως συνιστά αντίδραση απέναντι στην κυριαρχία της ως παραμέτρου εξηγητικής των φαινομένων των κοινωνικών επιστημών.⁵⁸ Άλλωστε, σύμφωνα με τον Nisbet, το γνήσιο ενδιαφέρον του για τις ιστορικές διαδικασίες φανερώνεται μέσα από τις (σύντομες) αναφορές του για τις κοινωνικές διεργασίες στην Αναγέννηση, για την ανάδυση του κομματικού κράτους στην σύγχρονη Αγγλία και για συγκεκριμένες κοινωνικές δομές κατά τον Μεσαίωνα.⁵⁹

Ακολούθως, για τον διαχωρισμό της μορφής από τα περιεχόμενα, ο Spykman διατείνεται ότι βασίζεται σε αφαίρεση και ότι το πρόβλημα δεν έγκειται στην μεθοδολογία, αλλά στην τεχνική που ήταν, μέχρι πρότινος, ανοίκεια-για αυτό και αντιμετωπίστηκε με δυσπιστία και αρνητισμό. Η μελέτη των μορφών του εγκοινωνισμού αποδεικνύεται ιδιαιτέρως χρήσιμη για την πληρέστερη κατανόηση

⁵⁶ Στο ίδιο, σ.62

⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 63

⁵⁸ Spykman, N.J., 1966, *The social theory of Georg Simmel. The method and technique of formal sociology*, Atherton Press, New York, σ.266-257

⁵⁹ Ray L, *Formal Sociology, The sociology of Georg Simmel*, ό.π, σ.21

των διαδικασιών κοινωνικοποίησης. Η κατηγορία που προσάπτεται στον Simmel για περιορισμό της μελέτης του επί των μορφών δεν ευσταθεί διότι η εστίαση της ανάλυσής του στην κοινωνία ως μορφή αποσαφηνίζει την αντίληψή του για την κοινωνιολογία ως επιστήμη με περιορισμένο και οριοθετημένο γνωστικό αντικείμενο.

Αποδίδοντας έμφαση σε ατομικά στοιχεία που λειτουργούν ως τροχοπέδη στην διαδικασία της κοινωνικοποίησης, παρουσίαζε το άτομο ως παράγοντα και προϊόν της κοινωνίας και υπογράμμιζε emphatically την αμοιβαιότητα ως ουσία της κοινωνικής ζωής και ως πηγή της ενότητας του κοινωνικού. Απορρίπτοντας τις μονοδιάστατες θεωρήσεις και μόνο είμαστε σε θέση να διαφυλάξουμε την υπέρτατη αυτή σημασία της. Η κρισιμότερη συμβολή του Simmel υπήρξε ο επαναπροσανατολισμός και η αποσαφήνιση των σπουδαιότερων μεθοδολογικών προβλημάτων των κοινωνικών επιστημών. Οι ιδέες του μπορεί να έγιναν εν μέρει δεκτές ή να απορρίφθηκαν στο σύνολό τους, αλλά δεν μπορούν, σε κάθε περίπτωση, να αγνοηθούν.⁶⁰

Από την άλλη πλευρά και όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια, η ανάλυσή του για τον χώρο υπήρξε πηγή έμπνευσης για πολλούς κατοπινούς θεωρητικούς που τον μνημονεύονταν κυρίως για το κείμενο για την μητρόπολη και τον ξένο, αλλά και για την επιδραστική ανάλυση της Φιλοσοφίας του χρήματος. Η οξυδερκής σύλληψη της νεωτερικής ζωής διαμέσου της πρισματικής παρατήρησης και της ενδελεχούς ανάλυσης των φευγαλέων αλληλεπιδράσεων, η επαγρύπνηση απέναντι στην ακατάπαυστη ροή της ζωής και η σκιαγράφηση του ψυχισμού του κοινωνικού υποκειμένου στη νεωτερικότητα, αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν σημεία αναφοράς της αστεακής κοινωνιολογίας-και όχι μόνο. Το ερώτημα που εγείρεται εδώ είναι εάν μπορούν να αντισταθμίσουν τις όποιες πλημμέλειες της μεθοδολογικής του εργαλειοθήκης, εάν χρήζουν εκ νέου ανάγνωσης, ερμηνείας και επανακαθορισμού του νοήματός τους, καθώς και εάν συνεισφέρουν ουσιαστικά στην επιστημονική ανάλυση της νεωτερικής κοινωνίας.

⁶⁰ Spykman, N.J, The social theory of Georg Simmel, ό.π, σ.271-273

Ανεξαρτήτως του κριτικού σχολιασμού και του βαθμού αποδοχής των αντιλήψεών του, η επίδραση που άσκησε και ασκεί στην μελέτη των κοινωνικών φαινομένων είναι αποφασιστικής σημασίας. Όπως ανέφερε ο Lukács, ουδείς ακολούθησε τον δρόμο του άμεσα, αλλά επίσης ουδείς μπόρεσε ούτε μπορεί να επιχειρήσει οτιδήποτε ουσιαστικό στη φιλοσοφία της ιστορίας χωρίς να λάβει υπ' όψιν τη δική του άποψη.⁶¹ Ο ίδιος επηρεάστηκε σημαντικά στην συγκρότηση των θέσεων του για τις μορφές, την θεωρία της πολιτιστικής αλλοτρίωσης και την κατανόηση ορισμένων όψεων των μαρξικών θέσεων, έστω και με έναν "διαστρεβλωμένο τρόπο", αφού σε πολλές περιπτώσεις αναζήτησε θεωρητική καθοδήγηση από τον Simmel.⁶²

Στην ενότητα που ακολουθεί, θα επιχειρήσουμε μία σύντομη συγκριτική παρουσίαση της μεθοδολογίας του με εκείνη του Weber, με κύρια πρόθεση να αναδειχθούν οι ομοιότητες που παρατηρούνται. Η συγκριτική εξέταση των απόψεών τους έχει αναλυθεί ελλιπώς στην διεθνή βιβλιογραφία και δημιουργείται εκ πρώτης η εσφαλμένη εντύπωση ότι οι διαφορές υπερτερούν. Πέρα από την ιδεοτυπική προσέγγιση της κοινωνικής πραγματικότητας και την ερμηνευτική κοινωνιολογία, οι δύο κοινωνιολόγοι μοιράζονται κοινές πεποιθήσεις επί μίας πληθώρας ζητημάτων, όπως για παράδειγμα για την αυξανόμενη κυριαρχία αντικειμενικών δυνάμεων, την γραφειοκρατία και την σχέση ατόμου-ομάδας.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΕ SIMMEL ΚΑΙ WEBER

Εκκινώντας από πολύ διαφορετικό υπόβαθρο, τόσο ο Simmel, όσο και ο Weber, επιχειρούσαν να καταστήσουν την κοινωνιολογία αυτόνομο επιστημονικό κλάδο. Για τον Simmel που ήταν γνώστης της φιλοσοφίας, η μελέτη της κοινωνίας δεν μπορεί να αποκλείσει την συμπερίληψη ερωτημάτων φιλοσοφικής φύσεως και μάλιστα εισηγείται την αναγκαία διεύρυνση του αντικειμένου της κοινωνιολογίας προς αυτή την κατεύθυνση. Απεναντίας, ο Weber που αυτοσαρκαζόταν για την

⁶¹ Αναφέρεται στον πρόλογο του Lukacs στο δοκίμιο του Simmel(2016), Πόλη και ψυχή, Εκδόσεις Έρασμος(3^η έκδοση)

⁶² Frisby, D, The alienated mind: the emergency of the sociology of Knowledge in Germany,1918-1933, ό.π,σ.161

πλήρη του άγνοια αναφορικά με φιλοσοφικά ζητήματα, προσπαθούσε να εξοβελίσει κάθε ίχνος φιλοσοφικού προβληματισμού από την κοινωνιολογική του ανάλυση. Είναι εξαρχής αντιληπτή η διαφορά ανάμεσα στους δύο διανοητές, καθώς ο Simmel υπήρξε υπέρμαχος μιας μεθόδου εκλεπτυσμένης αντίληψης, με ελεύθερη μετάβαση από το ένα πεδίο στο άλλο και χωρίς να πειθαρχεί σε ορισμένους κανόνες, ενώ οι αναλύσεις του Weber διέπονται από ένα πνεύμα αυστηρότητας και ακρίβειας.

Σύμφωνα με τον Levine, ο Simmel συνέβαλε στην θεμελίωση των ιδεατών τύπων, στην ερμηνευτική κοινωνιολογία και στον χαρακτήρα του εξορθολογισμού, όπως εμφανίσθηκαν στις αναλύσεις του Weber για τους ιστορικούς πολιτισμούς. Επίσης, ο Simmel συνέδεσε την διανοητικότητα με την ώριμη χρηματική οικονομία καθώς αμφότερες χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό εξορθολογισμού. Την σύνδεση αυτή ασπάζεται και ο Weber, όπως καταδεικνύεται μέσα από την “Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού”.⁶³

Μία ακόμη ομοιότητα επισημαίνεται ως προς την τραγική θεώρηση της αστεακής κουλτούρας που μαστίζεται από την κυριαρχία αντικειμενικών δυνάμεων επί της συνειδησιακής κατάστασης με απότοκο την καταδυνάστευση της ανθρώπινης ελευθερίας. Τα όρια της ανθρώπινης δράσης που περιχαράκωνουν αλλά και προάγουν την ελευθερία, σύμφωνα με τη διττή τους λειτουργία κατά τον Simmel, μας παραπέμπουν στον εγκλωβισμό του σύγχρονου ανθρώπου στο σιδερένιο κλουβί της ορθολογικότητας, σύμφωνα με τον περιγραφόμενο μαρασμό της προσωπικότητας και την ανελευθερία του ατόμου στην βεμπεριανή θεώρηση. Η αντικειμενικοποίηση και ο εξορθολογισμός των σχέσεων περιγράφονται με συναφή τρόπο και, παρά το γεγονός ότι ο Weber επέκρινε τον Simmel για τον ψυχολογισμό της θεώρησής του, στην ουσία αυτός ήταν που διέγειρε το ενδιαφέρον του για την ερμηνευτική ή κατανοούσα κοινωνιολογία.⁶⁴

⁶³ Η ομοιότητα αυτή επισημαίνεται από τον Honigsheim, όπως παρατίθεται στο άρθρο του Jim Faught(1985): “Neglected affinities: Weber and Simmel” *The british journal of sociology*, 36 (2), σ. 158

⁶⁴ Στο ίδιο, η σχετική επισήμανση της ομοιότητας έγινε από τον Mitzman, ο οποίος δεν ανέπτυξε συστηματικά τα επιχειρήματά του, αλλά η ανάλυσή του υπήρξε πιο μακροσκελής από τις αντίστοιχες συγκριτικές μελέτες.

Κοινά σημεία μπορούν να εντοπισθούν και στην θεώρηση της σχέσης ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα και ομάδες. Ειδικότερα, για τον Simmel ένα άτομο μπορεί να γίνει δεκτό από μία ομάδα και να καταστεί μέλος της μόνο στο μέτρο που τα χαρακτηριστικά του συνολικού ανθρώπου παρακάμπτονται. Η αποποίηση των ατομικών ποιοτήτων δεν είναι πάντα μία δυσμενής συνθήκη, αφού γίνεται με την ελπίδα η κοινωνική συμβίωση να αποβεί ανεκτή ή και ισορροπημένη. Παρ' όλα αυτά, η διάβρωση της προσωπικότητας φαντάζει αναπόφευκτη, καθώς το άτομο αφήνεται έρμαιο στην κυριαρχία εξωγενών δυνάμεων και αρνείται την ατομική του ευθύνη. Κάτι αντίστοιχο συνάγεται και από την βεμπεριανή ανάλυση για τον χαρισματικό ηγέτη, όπου το χάρισμα εκπορεύεται μέσα από μία ψυχολογική εξάρτηση ανάμεσα στον ηγέτη και στους οπαδούς του. Υπό την έννοια αυτή, η καθοδήγηση της μάζας από τον ηγέτη και η εκστατική προσκόλληση στο μοναδικό του χάρισμα, συνεπάγονται μία θεώρηση της μάζας ως αθροίσματος ατόμων που έχουν απωλέσει τα ατομικά τους χαρακτηριστικά.

Αναφορικά με την γραφειοκρατική οργάνωση της κοινωνίας, αμφότεροι αναγνωρίζουν ότι οδηγεί σε σταθερές και αποτελεσματικές μορφές κυριαρχίας, χωρίς να θεωρούν ότι θα συνεισφέρει στην επίλυση ανθρώπινων προβλημάτων. Ως προς τον εντεινόμενο εξορθολογισμό και οι δύο υποτίμησαν τον βαθμό στον οποίο αξίωνε την ατροφία του συναισθήματος προκειμένου να εγκαθιδρύσει υπολογίσιμες κοινωνικές σχέσεις. Επιπροσθέτως, και για τους δύο, ο εξορθολογισμός ισοδυναμούσε με την ανάδυση μιας υπολογιστικής πειθαρχίας, με πρόθεση καθολικής εφαρμογής σε όλες τις μορφές κοινωνικής δραστηριότητας.

Σημαντικές συνάψεις μπορούν να παρατηρηθούν και στην αντίληψη της ελευθερίας στη νεωτερική κοινωνία. Και οι δύο υποστήριζαν ότι ένα οικονομικό σύστημα που εδράζεται σε στιβαρά θεμέλια, αποτελεί συνθήκη ελευθερίας, αλλά μιας ελευθερίας με την τυπική έννοια, με αυτοσκοπό την μεγιστοποίηση της κερδοφορίας. Η ελευθερία υπό την ουσιαστική της έννοια αντιπαραβάλλεται προς την ομοιομορφία, η επιταγή της οποίας ξεπροβάλλει επιτακτικά στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Το δίλημμα αυτό προσδιορίζει την ελευθερία ως διατήρηση της ατομικότητας αλώβητης από εξωγενείς δυνάμεις. Βέβαια, παρά τον ύστερο

πεσιμισμό του, ο Simmel υπήρξε πιο αισιόδοξος από τον Weber ως προς τις δυνατότητες της ανθρώπινης ελευθερίας.

Επί των φαινομενικά αντίθετων μεθοδολογικών αρχών, μπορεί κάποιος να αντιτάξει ότι αμφότεροι μελέτησαν την αποκρυστάλλωση της κοινωνικής δράσης σε αυτόνομα πεδία και, για να εξάγουν αξιόπιστα συμπεράσματα, μετέλθαν παραπλήσιων αναλυτικών εργαλείων, όπως για παράδειγμα φανερώνει η χρήση ιδεατών τύπων. Οι ιδεατοί τύποι έχουν αμιγώς ευρετική σημασία και συμβάλλουν στην αμεσότερη κατανόηση της εμπειρικής πολλαπλότητας. Πρόκειται για αντιληπτικές ανακατασκευές της πραγματικότητας και, ως εκ τούτου, δεν την αντανακλούν, αλλά προσφέρουν ένα πρότυπο για την αποτελεσματική της αντίληψη. Άλλως, είναι αξιολογικές ιδέες που οδηγούν σε αντικειμενική περιγραφή των φαινομένων και εξάγονται από την εμπειρία, με ενίσχυση ορισμένων χαρακτηριστικών ή παραμερισμό άλλων. Συνιστούν νοητά μέσα για την προσέγγιση της αντικειμενικής γνώσης και έχουν λογικό χαρακτήρα.⁶⁵ Ως εννοιολογικές κατασκευές, επιχειρούν μία επισκόπηση της πραγματικότητας για τη διασαφήνιση σημαντικών τμημάτων του εμπειρικού της περιεχομένου και εξελίσσονται σε σημεία σύγκρισης προς την πραγματικότητα ώστε να προκύπτει η εκάστοτε απόκλιση με την δέουσα σαφήνεια. Επομένως, προσπαθούν να συλλάβουν τα ιστορικά άτομα με γενετικές έννοιες.⁶⁶ Η χρήση ιδεατών τύπων πραγματοποιείται εξίσου από τον Weber και τον Simmel ως εργαλείο σαφέστερου προσδιορισμού του περιεχομένου μιας δεδομένης περιοχής του πραγματικού.

Σύμφωνα με πολλούς σχολιαστές, σημείο αναφοράς για την συγκρότηση της βεμπεριανής μεθοδολογίας, υπήρξε το έργο του Simmel για "Τα προβλήματα της φιλοσοφίας της ιστορίας"(1905), όπου αναφέρεται στην κατασκευή ιδεατών τύπων και στην αναγκαιότητα ερμηνείας των πράξεων των κοινωνικών υποκειμένων.⁶⁷ Ωστόσο, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι οι a priori προϋποθέσεις της ιστορίας, που θα γίνονταν τόσο σημαντικές για τον Weber, ουδόλως συνέβαλαν

⁶⁵ Weber, M., 1991, Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, Εκδόσεις Παπαζήση, σ.26-27

⁶⁶ Weber M, Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, ό.π, σ.109-110

⁶⁷ Bevers, 1985:125, όπως παρατίθεται στο άρθρο του Lichtblau, K.(1991), Causality or interaction? Simmel, Weber and interpretive sociology, Theory, Culture and society, A special issue on Georg Simmel, 8(3)

στον μεθοδολογικό προσανατολισμό του Simmel. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η ερμηνευτική κοινωνιολογία του Weber δεν θα πρέπει να συγχέεται με την φορμαλιστική κοινωνιολογία του Simmel.⁶⁸ Για τον Simmel η κοινωνιολογία ήταν τυπική επιστήμη, με κύριο καθήκον την μελέτη και ανάλυση των μορφών εγκοινωνισμού.⁶⁹ Επίσης, η κατανόηση αποτελεί συστατικό στοιχείο της βεμπεριανής κοινωνιολογίας, γνωστικό στοιχείο που εντάσσεται στην αιτιακή έρευνα.⁷⁰ Συνδέεται δε με την σχέση μέσου-σκοπού, με την προσπέλαση μιας δυναμικής διαδικασίας κατάφασης αιτιώδους συνάφειας. Ζητούμενη είναι η ανάδειξη της αντικειμενικότητας μέσα από την ερμηνεία των κινήτρων και των πράξεων των δρώντων, η απόδειξη του αιτιώδους συνδέσμου ανάμεσα στο υποκειμενικώς σκοπούμενο και το αντικειμενικό γεγονός.

Σύμφωνα με τον Levine, η διάκριση αυτή του Weber είναι επηρεασμένη από την κεφαλαιώδους σημασίας ζιμμελιανή διάκριση ανάμεσα σε αντικειμενική και υποκειμενική κουλτούρα. Σε κάθε περίπτωση, θεωρούμε πως η επίδραση της ψυχολογίζουσας οπτικής του Simmel με την οποία απέδιδε πρωτεύουσα σημασία στην σφυγμομέτρηση των ενδιάθετων τάσεων των δρώντων και στην ανίχνευση των βαθύτερων κινήτρων για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών, διακρίνεται κατάφωρα στην ερμηνευτική κοινωνιολογία του Weber όπου αποπειράται να ανασυγκροτήσει το υποκειμενικώς σκοπούμενο νόημα των πράξεων(ενεργειών ή παραλείψεων) του δρώντος υποκειμένου.

Ο ίδιος ο Weber, διατύπωσε αρκετές φορές αιχμηρή κριτική στην μέθοδο του Simmel και τα σχόλιά του μαρτυρούν ελλειπτική κατανόηση της ιδιαιτερότητας των έργων του, αφού αναφέρεται σε αυτά με αδιαφοροποίητο τρόπο. Οι σημαντικότερες επικρίσεις στοχεύουν στην διάκριση ανάμεσα στο υποκειμενικώς σκοπούμενο και στο αντικειμενικά έγκυρο νόημα, η οποία δεν ήταν σαφής, ιδίως σε

⁶⁸ Tenbruck, 1958:604, όπως παρατίθεται στο άρθρο του Lichtblau, K.(1991), Causality or interaction? Simmel, Weber and interpretive sociology, Theory, Culture and society, A special issue on Georg Simmel, 8(3)

⁶⁹ Στο εισαγωγικό κεφάλαιο της "Κοινωνιολογίας"(1908), με τίτλο "Πώς είναι δυνατή κοινωνία", ο Simmel υπογράμμισε τον a priori χαρακτήρα των καθαρών μορφών του εγκοινωνισμού, σε σχέση με τα εμπειρικά του περιεχόμενα(όπως παρατίθεται στο άρθρο του Lichtblau, K.(1991), Causality or interaction? Simmel, Weber and interpretive sociology, Theory, Culture and society, A special issue on Georg Simmel, 8(3), σ.37

⁷⁰ Weber, M., Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, ό.π, σ.25

έργα του όπως η “Κοινωνιολογία” και η “Φιλοσοφία του χρήματος”.⁷¹ Επίσης, θεωρεί την έννοια της αλληλεπίδρασης, όπως συλλαμβάνεται από τον Simmel, βαθύτατα αμφιλεγόμενη και διευρυμένη ως προς το περιεχόμενό της. Η σχέση ανάμεσα σε αίτιο και αιτιατό για τον Simmel υποκαθίσταται από την λογική μορφή μιας αμοιβαίας σχέσης όπου το παρόν έχει αποτέλεσμα στο παρελθόν, όπως το παρελθόν έχει αποτέλεσμα στο παρόν.⁷² Η ερμηνεία των εξωτερικών γεγονότων, σε ένα τέτοιο πλαίσιο διενεργείται βάσει της εσωτερικής εμπειρίας και το αντίστροφο, σε μία διαδικασία αμοιβαίας παραγωγής και όχι σε σχέση αιτίας-αιτιατού. Για τον Simmel, το πρόβλημα της ιστορικής κατανόησης αποσυνδέεται από ζητήματα αιτιώδους συνάφειας ανάμεσα σε υποκειμενικώς σκοπούμενο και αντικειμενικά ισχύον νόημα και ανάγεται στην αντίληψη της σχέσης ανάμεσα στο “Εγώ” και στο “Εσύ”.⁷³

Μία σύγκριση ανάμεσα σε Simmel και Weber επιχειρείται από τον Scaff, ο οποίος εκκινεί από τα κοινά τους βιώματα, καθώς γεννήθηκαν και οι δύο στο Βερολίνο περίπου την ίδια περίοδο, κατά την οποία η πόλη βρισκόταν σε φάση μετασχηματισμού σε σύγχρονη μητρόπολη. Οι σπουδές τους ήταν στα ίδια γνωστικά αντικείμενα (φιλοσοφία και ιστορία) ενώ και οι δύο έβλεπαν το Nietzsche ως κορυφαίο ψυχαναλυτή της ανθρώπινης ύπαρξης και όχι ως προφήτη ή ποιητή.⁷⁴

Σύμφωνα με τον Scaff, η κριτική του Weber στον Simmel αποδίδει έμφαση στην ψυχολογίζουσα οπτική και στο προσωποποιημένο στυλ. Η ψυχολογίζουσα κοινωνιολογία συνίσταται στην άρνηση εγκαθίδρυσης ιστορικών νόμων, στην πεποίθηση ότι η ψυχολογική διερεύνηση δυσχεραίνεται από την περίπλοκη φύση της κοινωνικής πραγματικότητας και στο ότι μία ψυχολογική μέθοδος είναι προαπαιτούμενη για την σφαιρική γνώση του εγκοινωνισμού.⁷⁵

⁷¹ Weber M, 1985, *The protestant ethic and the spirit of capitalism*, Routledge, σ.427

⁷² Simmel, G, 1919:191, όπως παρατίθεται στο Lichtblau, K, 1991, *Causality or interaction? Simmel, Weber and interpretive sociology, Theory, culture and society*, 8(3), σ.48

⁷³ Στα έργα του “Το πρόβλημα του ιστορικού χρόνου” και “Στην φύση της ιστορικής κατανόησης”, ο Simmel συλλαμβάνει την κατανόηση ως διαχρονική διαδικασία που δεν είναι περιγράψιμη με όρους αιτιώδους σχέσης.

⁷⁴ Ray L, *Formal Sociology*, ό.π, σ.108-115

⁷⁵ Ray, L, *Formal Sociology*, ό.π, σ.119-121

Αναφορικά με τα κοινά τους σημεία, αυτά εντοπίζονται στα εξής: και οι δύο θέλγονταν από τη μεταφυσική της νεωτερικότητας⁷⁶ και θεωρούσαν την κοινωνική επιστήμη ως επιστήμη της κουλτούρας. Επιπλέον, αμφότεροι ενδιαφέρονταν για το νόημα, αν και με διαφορετική έννοια: ο Simmel ενδιαφερόταν για την ολότητα του κόσμου και χρησιμοποιούσε μία ποικιλομορφία χωρικών και χρονικών συσχετισμών για να ερμηνεύσει την αλληλεπίδραση, ενώ ο Weber μελέτησε τις εντάσεις που προκύπτουν από ετερόκλητες σφαίρες δραστηριότητας, από σχηματισμούς ιστορικά καθορισμένους και οριοθετημένους.

Κεντρικό ζήτημα στην ανάλυση του Weber υπήρξε ο *εξορθολογισμός*, ενώ στην ανάλυση του Simmel η *διαφοροποίηση*. Και αν ο Simmel έκανε λόγο για την τραγωδία της κουλτούρας, αντιστοίχως ο Weber αναφερόταν σε μία τραγωδία της ιστορίας. Και οι δύο έμοιαζαν να διερωτώνται εναγωνίως για την μοίρα των καιρών και να διακατέχονται από αμηχανία μπροστά στο φαινόμενο της κατίσχυσης των αντικειμενικών δυνάμεων επί των υποκειμενικών, αλλά το εξέφραζαν με διαφορετικό τρόπο. Για παράδειγμα, η αντίληψη του υπολογιστικού πνεύματος ως φορέα που διαφεντεύει την ανθρώπινη προσωπικότητα υπήρξε κοινή και στους δύο. Ο Weber ανέφερε ότι κάποιος μπορεί να κυριαρχεί στα πράγματα με τον υπολογισμό⁷⁷, ενώ ο Simmel ισχυρίσθηκε ότι η κουλτούρα τείνει να βλέπει τον κόσμο σαν ένα τεράστιο αριθμητικό πρόβλημα.⁷⁸ Οι συνθήκες της προϊούσας εξειδίκευσης και του αυξανόμενου εξορθολογισμού φαίνεται πως πυροδοτούσαν και στους δύο την απορία ως προς το τι έπεται. Ωστόσο, ο Simmel διέβλεπε πιθανότητες ελευθερίας με την έννοια της αρνητικής κοινωνιοποίησης και της μη υποταγής στις επιταγές της ομοιομορφίας που καθιστούν αναπόφευκτη την διάβρωση της προσωπικότητας. Υπό αυτή την οπτική (βάσει της οποίας ο Scaff συντάσσεται με την κρατούσα άποψη, όπως έχει ήδη εκτεθεί), η αντίληψή του ήταν πιο αισιόδοξη από εκείνη του Weber, που διεκτραγωδούσε τον εγκλωβισμό του σύγχρονου ανθρώπου στο σιδερένιο κλουβί της ορθολογικότητας και την κυριαρχία του υπερανθρώπου του Nietzsche, που επινόησε την ευτυχία.

⁷⁶ Turner, 1986:108, παρατίθεται στο Ray, L, *Formal Sociology*, ό.π, σ.122

⁷⁷ Weber, M., 1946, *From Max Weber: essays in sociology*, New York, Oxford University Press, σ.139

⁷⁸ Simmel, G, 1900:444, όπως παρατίθεται στο Ray, L, *Formal Sociology*, ό.π, σ.129

Η αντίληψη της νεωτερικότητας είναι κοινή και στους δύο, με έμφαση στην κυριαρχία του συγκρουσιακού στοιχείου, ωστόσο στην περίπτωση του Weber η σύγκρουση λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε επιταγές ζωής και σφαίρες αξιών, ενώ στην περίπτωση του Simmel, η σύγκρουση είναι ανάμεσα στη ζωή και στην μορφή, εξαιτίας του αδιάκοπου εμπλουτισμού της κουλτούρας με ιδέες και προβλήματα, με αποτέλεσμα να καταλήγει ανούσια. Συγκεκριμένα, ο Weber περιέγραφε με μελανά χρώματα την αίσθηση της απώλειας του νόηματος ως “απομάγευση”, με την βαθμιαία εξαφάνιση της διαποτισμένης, από τον θρησκευτικό στοιχείο, κουλτούρας. Όπως αναφέρεται από τον Turner, ο εκσυγχρονισμός φέρνει την υπονόμηση του νοήματος, την ατέρμονη σύγκρουση πολυθεϊστικών αξιών και την απειλή του ατσάλινου κλουβιού της γραφειοκρατίας. Ο εξορθολογισμός δημιουργεί έναν κόσμο πειθαρχημένο, αλλά δεν μπορεί να δώσει νόημα στον κόσμο.⁷⁹

Στην επόμενη ενότητα, θα επιχειρήσουμε μία επιγραμματική αναφορά στις ρίζες της αστιακής κοινωνιολογίας, στον καθορισμό του αντικειμένου της, καθώς και σε ορισμένες συλλήψεις του αστιακού φαινομένου που λειτούργησαν ως κομβικά σημεία για την κατανόησή του. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, θα εξετάσουμε έστω και επί τροχάδην εναλλακτικές προσεγγίσεις της πόλης, πολλές εκ των οποίων επηρεάστηκαν από την ζιμμελιανή οπτική, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και παράλληλα θα αναδειχθεί η ιδιαιτερότητα της τελευταίας.

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ:ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Οι ρίζες της αστιακής κοινωνιολογίας ανατρέχουν στην Σχολή του Σικάγο που ιδρύθηκε το 1892 από τον Albion Small. Δύο κείμενα που συνέγραψαν δύο από τα πιο σημαντικά της μέλη(το κείμενο “Η πόλη:προτάσεις για την διερεύνηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο αστιακό περιβάλλον” του Park και το κείμενο του Burgess, “Η ανάπτυξη της πόλης: εισαγωγή σε ένα σχέδιο έρευνας”),

⁷⁹ Turner,B:1990,6, όπως παρατίθεται στο Hall,S,Gieben, B,2003,Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας, Εκδόσεις Σαββάλα,σ.375

διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη της πόλης ως πλαισίου διερεύνησης των κοινωνικών σχέσεων. Συνοπτικά, θα μπορούσαν να εξαχθούν τρεις θεματικές από τις διάφορες μελέτες της Σχολής του Σικάγο, εθνογραφικές και μη: η διερεύνηση των άτυπων μορφών εγκοινωνισμού, η αλλαγή τόπου στη νεωτερικότητα και η κοινωνική μεταρρύθμιση.⁸⁰ Στόχος εκπόνησης αυτών των μελετών ήταν, κατά μείζονα λόγο, μια προσπάθεια διεξοδικής προσέγγισης των προβλημάτων που ανέκυπταν από την καθημερινότητα σε μία βιομηχανική πόλη όπως το Σικάγο, με κυριότερα την ανομία, την εγκληματικότητα και άλλες κοινωνικές παθολογίες. Είναι χαρακτηριστική η αντίληψη της πόλης από τον Park ως κοινωνικού εργαστηρίου ή κλινικής.⁸¹ Η Σχολή του Σικάγο είναι γνωστή για την υιοθέτηση της “ανθρώπινης οικολογίας”, δηλαδή μίας μεθοδολογικής προσέγγισης βάσει της οποίας τα πρότυπα της ζωής στην πόλη κατευθύνονται από αρχές παράλληλες με αυτές της οικολογίας των φυτών. Μάλιστα, ο Park σε αυτό το πλαίσιο προσπάθησε να δείξει τις συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα στην κοινωνία συνεπεία της σπάνεως, δηλαδή των περιορισμένων πόρων, περιγράφοντας μία διαδικασία διαδοχής της μίας ομάδας από την άλλη, όπως τύποι φυτών μετακινούνται από περιοχή σε περιοχή, σε εξελικτικές διαδικασίες επιβίωσης του ισχυρότερου⁸².

Η πόλη αποτυπώνεται ως δυναμικό σύστημα κατανομής και χρήσης του αστιακού χώρου, μέσα από διαδικασίες ανταγωνισμού, επικράτησης και συμβίωσης.⁸³ Οι διαφορετικές περιοχές της πόλης περιγράφονται ως ξεχωριστές χωρικές οντότητες με ιδιαίτερα λειτουργικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά.⁸⁴ Αναφέρουμε ενδεικτικά την μελέτη του Thomas με τίτλο “Ο Πολωνός χωρικός στην Ευρώπη και την Αμερική”, όπου πραγματοποιείται σύγκριση ανάμεσα στην αγροτική Πολωνία και την βιομηχανική αμερικανική κοινωνία, στην οποία περιέχεται ο ορισμός της κατάστασης: “εάν οι άνθρωποι ορίζουν ως πραγματικές

⁸⁰ Savage M, Warde A, 2005, Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα, Εκδόσεις Παπαζήση, σ.34

⁸¹ Park, 1967:45-46, παρατίθεται στο Savage M, Warde A, Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα, ό.π, σ.46

⁸² Στο ίδιο, σ.39-40

⁸³ Κονιόρδος, Σ(2010), Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, ό.π,σ.224-225

⁸⁴ Wirth, 1925:188, παρατίθεται στο Κονιόρδος, Κοινωνική σκέψη και νεωυερικότητα, ό.π, σ.225

τις καταστάσεις, είναι πραγματικές στις συνέπειές τους”.⁸⁵ Μία επίσης σημαντική μελέτη είναι αυτή του Burgess με την οποία χωρίζει το αστιακό τοπίο σε πέντε ζώνες(μοντέλο ομόκεντρων κύκλων), που αντιστοιχούν σε εμπορικά κέντρα, ακόφημες συνοικίες, εργατικές κατοικίες, συνοικίες μεσαίων και μεγάλων αστιακών στρωμάτων και στα προάστια ή στις δορυφορικές πόλεις.⁸⁶ Σύμφωνα με τον Davis(1998), πρόκειται για το πιο διάσημο σχεδιάγραμμα των κοινωνικών επιστημών. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Burgess, τίθεται η κινητικότητα του αστιακού πληθυσμού, που προκαλεί σύγχυση και αποπροσανατολισμό, απώλεια της ουσιαστικής επαφής μεταξύ των μελών της ομάδας και τάση για επένδυση σε απρόσωπες σχέσεις. Είναι αισθητή η επιρροή του Simmel σε αυτή τη θεώρηση του Burgess για την διέγερση της αστιακής ζωής και την αποπροσωποποίηση των σχέσεων.

Βέβαια, έχει υποστηριχθεί πως η αστιακή κοινωνιολογία δεν συνιστούσε αυτόνομο επιστημονικό πεδίο και αντικείμενο έρευνας, καθώς περιλάμβανε μελέτες που δεν είχαν άμεση σχέση με την πόλη, από πλευράς επιστημονικού και πραγματικού περιεχομένου και οι οποίες εκπονήθηκαν σε μία προσπάθεια προσέγγισης της κοινωνίας εν συνόλω(κοινωνιολογία της ολοκλήρωσης).⁸⁷ Σταδιακά, το πραγματικό αντικείμενο της κοινωνιολογίας της πόλης γίνεται ο σχεδιασμός-προγραμματισμός της πόλης(city-planning), ο οποίος εισάγει αντικρουόμενα συμφέροντα, επιφέροντας συμμαχίες αλλά και αντιπαλότητες. Καθώς η πόλη εξελίσσεται σε χώρο που τροποποιείται από τους μετασχηματισμούς της κοινωνικής και οικονομικής δομής και σε έναν αυτορρυθμιζόμενο οργανισμό που συγκροτεί έναν ιδιαίτερο πολιτιστικό σύστημα, το οποίο εγκαθιδρύει ένα αυτοτελές σύστημα αξιολόγησης, η αστιακή κοινωνιολογία αποκτά αυτόνομη επιστημονική υπόσταση.

Υπό την εμφατική υπογράμμιση της αναγκαιότητας ανασύνταξης της αστιακής κοινωνιολογίας, έγιναν προσπάθειες για μία πιο στοχευμένη προσέγγιση

⁸⁵ Thomas,1928:572, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Coser(1977:511) θεωρεί την έρευνα του Thomas ως την πρώτη σημαντική κοινωνιολογικά έρευνα στις ΗΠΑ, παρατίθενται στο Κονιόρδος, Σ,Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ. 215-223

⁸⁶ Κονιόρδος, Σ,2010, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π,σ.227-228

⁸⁷ Castells,M, Πόλη και Κοινωνία,Ιδεολογία,Κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός,Τέσσερα κείμενα για τον Manuel Castells, Εκδόσεις Λιβάνη, σ.17-19

του αστακού φαινομένου. Θα αναφέρουμε ενδεικτικά την μελέτη του Wirth για τον αστισμό ως τρόπο ζωής(1938), όπου η αστακή κουλτούρα εξετάζεται υπό τη σωρευτική συνδρομή τριών παραμέτρων, ήτοι του μεγέθους της πόλης, του αριθμού των ατόμων και της κοινωνικής ετερογένειας του πληθυσμού, με αντιπαροβολή προς την κουλτούρα της ύπαιθρου και την διακρίβωση της διαφορετικότητας των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων με κριτήριο το χωρικό σημείο εκδήλωσής τους.⁸⁸ Η διάκριση ανάμεσα σε ύπαιθρο και πόλη υπήρξε συνήθης, για παράδειγμα ο Tönnies είχε προχωρήσει στο γνωστό ζεύγμα ανάμεσα σε Gemeinschaft(κοινότητα, με πιο στενές διαπροσωπικές επαφές)και Gessellschaft(μαζική κοινωνία, που περιλαμβάνει ένα ευρύτερο σύνολο θεσμών, δομών και συσχετίσεων).

Αν επιχειρούσαμε μία σύγκριση της θεώρησης του Wirth με εκείνη του Simmel, θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι για τον Simmel πρωτεύουσα είναι η σημασία των αλληλεπιδράσεων, χωρίς τις οποίες η πόλη ουδεμία σημασία έχει. Επιπλέον, ο Simmel δεν εξετάζει την πόλη σε σχέση με την ύπαιθρο, αλλά σε σχέση με μικρότερες πόλεις. Σε αντίθεση με την πρόσληψη της κουλτούρας των πόλεων ως απόρροια των τριών προαναφερθεισών παραμέτρων(μέγεθος πόλης, αριθμός ατόμων και ανομοιογένεια πληθυσμού), ο Simmel συλλαμβάνει την αισθητική διάσταση της κουλτούρας και την εξετάζει διερευνώντας ποιοτικές και ποσοτικές μεταβλητές.⁸⁹ Άλλωστε, η κουλτούρα της μητρόπολης επεκτείνεται πέρα από τα φυσικά και χωροταξικά της όρια, ακόμη και στην ύπαιθρο, γεγονός που πηγάζει από την γενικότερη αντίληψη του Simmel για το χώρο.

Η πόλη εξετάσθηκε ποικιλοτρόπως από πολλούς στοχαστές και από πολυάριθμες οπτικές γωνίες. Άλλωστε ως θέαμα και αναπαράσταση του κοινωνικού γίνεσθαι που ακροβατεί ανάμεσα σε παλαιό και νέο(Baudelaire), άλλοτε ως επιτομή του μοντέρνου καπιταλισμού(Engels) και άλλοτε ως τοποθεσία εκδήλωσης των παθολογικών όψεων της κοινωνίας(Durkheim). Για τον Benjamin, η πόλη προσφέρεται ως αφηγηρικό σημείο για την εκ νέου εφεύρεση του εαυτού, μέσα

⁸⁸ Το κείμενο του Wirth για τον αστισμό ως τρόπο ζωής υπήρξε σημείο αναφοράς για πολλούς μελετητές της αστικής κοινωνιολογίας. Θεωρείται ως ένα από τα πιο πολυδιαβασμένα κείμενα στις κοινωνικές επιστήμες(Hannerz,1980:59)

⁸⁹ Savage M, Warde A, Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα, ό.π σ. 208-212

από πρωτόγνωρους μηχανισμούς ανάκλησης αναμνήσεων και βίωσης των ερεθισμάτων. Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, μέσα από την αδιάκοπη περιπλάνηση, το άτομο σκιαγραφείται ως μαχόμενο να κατακτήσει τα μυστικά της λαβυρινθώδους πόλης, αλλά, εξαιτίας της αποσπασματικότητας των καταιγιστικών εικόνων, αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην παραδοσιακή και στην βιωμένη εμπειρία, στο σοκ και στο βίωμα.

Στην βεμπεριανή της σύλληψη, στο ομώνυμο δοκίμιο(*The city, 1921*), η σύγχρονη πόλη παρουσιάζεται μέσα από μία εξελικτική οπτική, ως ξεχωριστή μορφή της μεσαιωνικής ή αναγεννησιακής πόλης. Σύμφωνα με τον Nippel(1995), ο Weber εξέτασε την πόλη στο ρου της ιστορίας(από την παραδοσιακή της εκδοχή στον φεουδαλισμό και ύστερα στον καπιταλισμό), με ενδιαφέρον για την προνεωτερική καπιταλιστική κοινωνία και την συγκριτική κοινωνιολογία της θρησκείας. Η πόλη παρουσιάζεται ως εγκατάσταση όπου οι κάτοικοι ζουν πρωταρχικά από το εμπόριο και τις συναλλαγές και όχι από την γεωργία.⁹⁰ Στις παραδοσιακές κοινωνίες απουσίαζε το ενδιαφέρον για βιομηχανική παραγωγή, με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο, αναπτύχθηκε εμπορική δραστηριότητα και με, την θεμελίωση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, κατοχυρώθηκε η δικαιολογητική βάση της πόλης ως εμπορικού κέντρου.⁹¹

Ο εξαστισμός προοδευτικά οδηγεί στο γραφειοκρατικό οικοδόμημα του σύγχρονου καπιταλισμού. Ο Weber απέρριπτε την αντίληψη της πόλης με όρους έκτασης, αφού "η έκταση, από μόνη της, δεν μπορεί να είναι αποφασιστικής σημασίας" και περιέγραψε την πόλη με ιδεοτυπικό τρόπο, ως μία ελεύθερη οργάνωση στην οποία έκαστος συμμετέχει δικαιωματικά, η εξουσία εξορθολογίζεται, το νομικό σύστημα επεκτείνει την ισχύ του, η δύναμη πηγάζει από την οικονομική βάση και όχι από την στρατιωτική και η θρησκεία αποβάλλει την αίγλη που την διέκρινε στις παραδοσιακές κοινότητες. Οι προϋποθέσεις για την συγκρότηση της αστιακής κοινότητας, σύμφωνα με τον Weber, είναι η πολιτική και στρατιωτική αυτονομία και η ικανότητα άμυνας και προάσπισης της δημοκρατίας.

⁹⁰ Weber, 1958:66, παρατίθεται στο Parker, S, *Urban theory and urban experience, encountering the city*, ό.π, σ.10

⁹¹ Parker, S, *Urban city and urban experience*, ό.π. σ.11-12

⁹²Για τον Simmel, όπως θα αναπτυχθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, η πόλη αποτελεί το εστιακό σημείο της νεωτερικότητας και την έδρα της ώριμης χρηματικής οικονομίας.⁹³

Ο Martindale, προβαίνοντας σε μία σύγκριση των θεωρήσεων του Weber και του Simmel για την πόλη, κατέληξε στο ότι η βεμπεριανή θεώρηση υπονοεί ότι όλα τα αναγκαία χαρακτηριστικά της πόλης είναι παρόντα σε παρελθούσες κοινωνίες, ενώ η ζιμμελιανή αντίληψη συνδέει την ανάδυση της νεωτερικότητας με τη μητρόπολη και τη γένεση μίας φευγαλέας υποκειμενικότητας.⁹⁴ Από αυτή τη σκοπιά, οι δύο θεωρήσεις, εκκινούν από πολύ διαφορετική βάση και θεμελιώνονται με εξίσου διαφορετικό τρόπο, παρά την ύπαρξη κοινών σημείων αναφορικά με τις συνέπειες της νεωτερικότητας διαμέσου του εξορθολογισμού, της πραγματοποίησης και της εμπορευματοποίησης των σχέσεων.

Η ανάπτυξη της αστιακής κοινωνιολογίας παρουσίασε δύο “κορυφές” στις ΗΠΑ, κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ σχετικά επιβραδυνόμενη ανάπτυξη εμφάνισε κατά την δεκαετία του ‘60. Πλέον, τα προβλήματα της πόλης δεν αφορούν στην κοινωνική αφομοίωση, αλλά στην διαχείριση του συνολικού συστήματος μέσω της οργάνωσης των χωρικών αλληλεξαρτήσεων και, ως εκ τούτου, παρατηρείται μετατόπιση του ενδιαφέροντος. Η κοινωνιολογία της πόλης ασχολήθηκε με δύο τύπους προβλημάτων, ήτοι με τη σχέση με τον χώρο και με το φαινόμενο της συλλογικής κατανάλωσης.⁹⁵ Οι πόλεις, σε αυτό το χρονικό σημείο, αναλύονται ως κέντρα συλλογικής κατανάλωσης (Castells), αν και, όπως ανέφερε ο Saunders, η συλλογική κατανάλωση δεν είναι αμιγώς αστιακή διαδικασία, καθώς πολλές πρακτικές κατανάλωσης είναι ιδιωτικές, με αποτέλεσμα το φαινόμενο να είναι εξεταστέο σε όλες του τις εκφάνσεις και όχι αποκλειστικά στα αστιακά κέντρα.

⁹² Muhbub Uddin Ahmed, A.I, 2004, Weber’s perspective of the city and culture, Bangladesh e-journal of sociology, 1(1), <https://www.semanticscholar.org/paper/Weber%27s-Perspective-on-the-City-and-Culture%2C-and-Ahmed/e08656bfe42951577c7647897a837953a79a132f>, σ.34-36(τελευταία πρόσβαση 11/08/2021)

⁹³ Frisby, D, (2012), Οδικά τοπία της νεωτερικότητας, Εκδόσεις Νησίδες, σ.14-15

⁹⁴ Weber, M, 1958:50, παρατίθεται στο Parker, S, Urban theory and urban experience, ό.π, σ.13

⁹⁵ Castells, M, Πόλη και κοινωνία, ό.π, σ.141

Ορόσημο στην εξέλιξη της αστιακής κοινωνιολογίας, αποτέλεσε η σχολή σκέψης που ασχολήθηκε με την κοινωνική κατασκευή της αστιακής έννοιας. Η κοινωνική παραγωγή του χώρου τονίσθηκε από τον Lefebvre, ο οποίος αναφέρθηκε στην εμπορευματοποίηση του χώρου στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, με την διαλεκτική συσχέτιση μεταξύ τριών στοιχείων: των χωρικών πρακτικών, της απεικόνισης του χώρου και των χώρων απεικόνισης. Η θεώρηση αυτή επηρέασε τόσο τον Giddens, όσο και τον Harvey, με την ιδέα του “δημιουργημένου χώρου”.⁹⁶

Ο Lefebvre εστιάζει το ενδιαφέρον του στις καθημερινές δυναμικές της αστιακής διαδικασίας, οδηγούμενος σε μία παγκόσμια προσέγγιση των δομών και των συστημάτων που είναι κοινά στις μητροπόλεις εν γένει και αποτελώντας τον συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στην κλασική αστιακή θεωρία και στις νέες αστιακές μελέτες (Harvey, Borden, Shields κ.α).⁹⁷ Χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσέγγισής του υπήρξε η προσπάθεια ολιστικής σύλληψης της μελέτης και της παραγωγής της αστιακής κοινωνίας. Η καπιταλιστική πόλη παρουσιάζεται ως τοποθεσία όπου η αξία χρήσης και η αξία ανταλλαγής συναντώνται σε ένα τυπικό σύστημα ή σαν σχέσεις παραγωγής, ως γραφειοκρατική κοινωνία ελεγχόμενου καταναλωτισμού. Δύο από τα πιο σπουδαία έργα του είναι το “Δικαίωμα στην πόλη” και το “Η παραγωγή του χώρου” όπου ο χώρος ανάγεται σε δύναμη παραγωγής και αντικείμενο κατανάλωσης, όπως και πολιτικής πάλης, ως όργανο κρατικού ελέγχου.⁹⁸

Για τον Habermas, ενδιαφέρον αποκτά η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε ιδιωτική και δημόσια σφαίρα και η σημασία που αποκτούν έννοιες όπως η “κοινή γνώμη” εν μέσω του αδιάκοπου αστιακού μετασχηματισμού. Αυτός, λαμβάνει χώρα στα πλαίσια μιας ιστορικής διαδικασίας που μεταβάλλει άρδην την κοινωνική δομή, όπως αναφέρει στο έργο του “Ο δομικός μετασχηματισμός της δημόσιας σφαίρας” (1989).

⁹⁶ Στο ίδιο, σ.237-240, με τον Giddens (1981) να θεωρεί τον δημιουργημένο χώρο ως την πηγή της “οντολογικής ασφάλειας” και τον Harvey να αναφέρεται στην αντικατάσταση του αποτελεσματικού χώρου από τον δημιουργημένο χώρο, που εξελίσσεται σε κυρίαρχη μορφή της γεωγραφικής οργάνωσης (Harvey, 1988:309).

⁹⁷ Parker, S (2004), *Urban theory and urban experience, encountering the city*, Routledge, σ.10

⁹⁸ Katznelson: 1992:96-98, παρατίθεται στο Parker, S, *Urban theory and urban experience*, ό.π, σ.22

Ο Sennett, από την άλλη πλευρά, αντιλαμβάνεται τις μεγάλες πόλεις ως εστίες δημιουργικότητας, μάθησης και θεμελίωσης των ανθρώπινων αξιών. Με επίδραση από την θεώρηση του Mumford για την κουλτούρα των πόλεων, όπου “όλα τα αγαθά του πολιτισμού πολλαπλασιάζονται και η ανθρώπινη εμπειρία μετασχηματίζεται σε βιώσιμα σημάδια, σύμβολα, μοτίβα και συστήματα”⁹⁹, επικεντρώνεται στην αστιακή κουλτούρα ως στρατηγική και οντολογική πλευρά της ανθρώπινης κατάστασης. Η ιδιαίτερη μορφή της αστιακής κουλτούρας αποδίδεται από τον Sennett στην περιπλοκότητα και τις αντιθέσεις που την διακρίνουν και που την εξοπλίζουν με δυναμική για να αντιστέκεται στην επιρροή της ασκούμενης εξουσίας.

Ορισμένες από τις ανωτέρω θεωρήσεις είναι πολυδιάστατες και επιτυγχάνουν να αποκρυπτογραφήσουν τις ζυμώσεις υπό τις οποίες η πόλη αντανακλά τις ετερογενείς διεργασίες μέσω των οποίων διενεργείται ο εγκοινωνισμός(και πολύ περισσότερο τους μηχανισμούς που εντατικοποιούν τον ρυθμό του). Θα ήταν φύσει αδύνατο και ανώφελο να εξετάσουμε εκτενέστερα κάποιες από αυτές, η περιληπτική και επιλεκτική τους παράθεση έγινε απλώς για να μας εισαγάγει σε μία πρωτοποριακή ανάλυση του αστιακού περιβάλλοντος και της εσωτερίκευσης των δεδομένων του από τα υποκείμενα, στην ζιμμελιανή ανάλυση για την πόλη. Πριν εισέλθουμε σε αυτό το πεδίο ανάλυσης, κρίνουμε απαραίτητη την αναφορά στις χωρικές συνθήκες του εγκοινωνισμού, όπως προσδιορίζονται από τον Simmel, από όπου συνάγονται κατευθυντήριες αρχές της σκέψης του.

⁹⁹Mumford,1938:3, παρατίθεται στο Κονιόρδος,Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.228

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ

Η αντίληψη του Simmel για τον χώρο αφορμάται από τον καντιανό του προσδιορισμό ως δυνατότητας συνύπαρξης.¹⁰⁰ Κάποιες από τις δυνατότητες της συνύπαρξης πραγματώνονται εντός συγκεκριμένου χωρικού πλαισίου και τότε η μορφή του χώρου χρήζει συστηματικής διερεύνησης, εφόσον καθορίζει το είδος, την φύση και την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων. Θεωρεί τον χώρο ως αυτονόητο δεδομένο, αλλά και ως όρο ως εκ των ουκ άνευ, όπου όμως μένει να εντοπιστεί η μορφή για να αποδοθεί το περιεχόμενό του.¹⁰¹

Σκοπός των δύο έργων του για την κοινωνιολογία του χώρου, υπήρξε η ανάδειξη της σημασίας των χωρικών προϋποθέσεων του εγκοινωνισμού για τον μετέπειτα προσδιορισμό και την ανάπτυξή τους από κοινωνιολογική σκοπιά και ο προσδιορισμός του αντικτύπου των χωρικών προσδιορισμών στην εμπειρία μιας ομάδας διαμέσου των κοινωνικών μορφών και των ενεργειών της.¹⁰² Μέσα από την διατύπωση τριών ερωτημάτων, αποπειράται να διερευνήσει την γένεση, εξέλιξη και μεταβολή των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων εντός ενός κοινωνικά συγκροτημένου χώρου. Το πρώτο ερώτημα σχετίζεται με το πώς η κοινωνική αλληλεπίδραση επηρεάζεται από την εγγύτητα και την απόσταση, το δεύτερο αναφέρεται στην επιρροή που ανακύπτει από την πρόσδεση σε έναν τόπο καθώς και από την μετακίνηση, ενώ το τρίτο προσανατολίζεται στον ρόλο που διαδραματίζουν τα όρια και τα σύνορα, είτε προς την κατεύθυνση της διακριτικότητας ως επιμέρους έκφρασης της κοινωνικής απόστασης, είτε προς την κατεύθυνση της συναισθηματικής σύνδεσης, ως ειδικότερης έκφρασης της εγγύτητας.

Τα ερωτήματα αυτά, με σαφήνεια διατυπωμένα, προλειαίνουν το έδαφος για την εύστοχη και μεθοδική ανάλυσή του, προϊδεάζοντας τον αναγνώστη για την

¹⁰⁰ Simmel,G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.145

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 20

¹⁰² Frisby,D, 2009,Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, Εκδόσεις Νησίδες, σ.20

κομβική σημασία των εννοιών της εγγύτητας και της απόστασης(καθώς και της εναλλαγής τους), όπως και της έννοιας του συνόρου-ορίου.

Επισημαίνει ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά της μορφής του χώρου για να συγκεκριμενοποιήσει τους τρόπους χωρικής συγκρότησης των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων :το πρώτο είναι η αποκλειστικότητα του χώρου: κάθε μέρος του χώρου έχει μία μοναδικότητα για την οποία είναι δύσκολο να υπάρξει αναλογία, συνεπώς συγκεκριμένοι κοινωνικοί σχηματισμοί μπορούν να ταυτισθούν με συγκεκριμένους χώρους, όπως κράτη, αλλά μπορεί η αλληλεπίδραση να εκτείνεται πέραν μίας αυστηρά οριοθετημένης περιοχής, όπως για παράδειγμα στην πόλη, όπου απαντάται μία λειτουργική παρά ποσοτική πλήρωση του χώρου.

*Η διαιρετότητα του χώρου, εν συνεχεία, νοείται ως δυνατότητα υποδιαίρεσής του σε ενότητες και η συνακόλουθη οριοθέτησή του (ικανότητα πλαισίωσης από όρια που δείχνει τον τρόπο συγκρότησης της κοινωνικής εμπειρίας). Η σημασία του συνόρου-ορίου είναι κεφαλαιώδης στην θεώρησή του για τις μορφές εγκοινωνισμού, καθώς υποδηλώνει ότι αυτές καταλαμβάνουν έναν αυστηρά οριοθετημένο υπαρξιακό χώρο όπου η έκταση του χώρου συμπίπτει με την ένταση των κοινωνικών σχέσεων. Το κοινωνικό σύνορο αποτελεί μία μοναδική αλληλεπίδραση, καθώς “δεν είναι ένα χωρικό γεγονός με κοινωνιολογικές συνέπειες, αλλά ένα κοινωνιολογικό γεγονός που διαμορφώνεται χωρικά”.*¹⁰³

Ακολουθεί ο σταθερός προσδιορισμός με την έννοια της καθήλωσης ενός αντικειμένου στο χώρο, που ομαδοποιεί μορφές σχέσεων γύρω από αυτό (κεντρικός άξονας) ή του περιορισμού της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στον χώρο, όπου υποδεικνύονται τέσσερις δυνατότητες. Πρώτον, η ύπαρξη μίας συνέχειας από την εντελώς τοπική σύνδεση των ατόμων(όπως στην μεσαιωνική πόλη) σε μία κατάσταση απόλυτης ελευθερίας. Δεύτερον, η καθήλωση μιας κοινωνικής μορφής σύμφωνα με ένα εστιακό σημείο, όπως προαναφέρθηκε(όπως στην περίπτωση των οικονομικών συναλλαγών), τρίτον η συνένωση κατά τα άλλα ανεξάρτητων στοιχείων γύρω από έναν συγκεκριμένο χώρο(όπως η συνάθροιση των πιστών γύρω από την εκκλησία). Σε αυτό το σημείο ο Simmel αναφέρεται στην κοινωνιολογική σημασία

¹⁰³ Frisby,D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.21

του ραντεβού, η οποία "έγκειται, από τη μία στην ένταση μεταξύ της ακρίβειας και της φευγαλέας φύσης του συμβάντος και, από την άλλη, στη χωροχρονική του καθήλωση".¹⁰⁴ Τέλος, η εξατομίκευση του τόπου συνιστά μία σημαντική αστεακή εξέλιξη.

*Τέταρτον, εξετάζεται η λειτουργία της απόστασης επί υφιστάμενων συσχετίσεων μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων. Μάλιστα, εισηγείται ότι το σύνολο των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μπορεί να ενταχθεί σε μία κλίμακα βάσει του βαθμού της εγγύτητας ή της απόστασης που απαιτεί ή ανέχεται έναν εγκοινωνισμό μορφών και περιεχομένων.*¹⁰⁵

Οι σχέσεις που στηρίζονται στην απόσταση απαιτούν έναν βαθμό διανοητικής ανάπτυξης, δηλαδή η συνείδηση θα πρέπει να είναι "μυημένη" στην αντίληψη της συνεκτικότητας που διέπει τα διαχωρισμένα και της μη συνεκτικότητας που διέπει την εγγύτητα. *Η διανοητικότητα εκλαμβάνεται ως κατευθυντήρια αρχή αμερόληπτης νοοτροπίας, η οποία λειτουργεί ως εχέγγυο αντικειμενικής κρίσης και ως δύναμη αποστασιοποίησης.* Το χωρικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στα άτομα αμβλύνει τις όποιες αντιθέσεις και έριδες που πηγάζουν από την αισθητηριακή εγγύτητα μετριάζοντας τις συναισθηματικές εξάρσεις.

Απεναντίας, ο αισθητηριακός χαρακτήρας της τοπικής εγγύτητας αποκλείει την πιθανότητα σύναψης σχέσεων στις οποίες πρωτοστατεί η απάθεια, κατατείνοντας στην ίδρυση θετικών σχέσεων που διαθέτουν συναισθηματικό υπόβαθρο.

Ενδιαφέρουσα είναι η εξέταση της διαμόρφωσης των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων υπό την δυνατότητα μετακίνησης των ανθρώπων από τόπο σε τόπο. Αναφέρεται σε ομάδες που μετακινούνται διαρκώς, με κυκλική επιστροφή στους ίδιους τόπους(νομαδισμός), αλλά και στις μετακινήσεις πληθυσμών όπου η μετακίνηση γίνεται αντιληπτή ως το μεταίχμιο ανάμεσα σε δύο διαφορετικές

¹⁰⁴ Frisby,D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π.σ.22

¹⁰⁵ Simmel,G(2004),Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.145-147

μορφές ζωής. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η μετακίνηση είναι ενδεικτική της απουσίας πολιτικής οργάνωσης και του κατακερματισμού της ομάδας.

Ενδέχεται, επίσης, ένα μέρος της ομάδας να είναι εγκατεστημένο σε σταθερό τόπο που συνιστά έδρα των δραστηριοτήτων της και άλλο μέρος της ομάδας να είναι μετακινούμενο: σε αυτή την περίπτωση καταβάλλεται προσπάθεια ενίσχυσης της ομοιομορφίας και του “κοινού κώδικα” για την εμπέδωση της ενότητας, ανεξαρτήτως των χωρικών προσδιορισμών.

Υπάρχουν, τέλος, περιπτώσεις όπου η δυνατότητα μετακίνησης μελών της ομάδας ανάγεται σε προσδιοριστικό κριτήριο, δηλαδή κάποια μέλη χαρακτηρίζονται ως εγκατεστημένα σε δεδομένο χωρικό πλαίσιο και άλλα χαρακτηρίζονται από την ικανότητά τους να μετακινούνται από αυτό. Ο χώρος, εν προκειμένω, μετατρέπεται σε πεδίο αντανάκλασης υφιστάμενης αντιπαλότητας, η οποία απορρέει από την διαφορά της τυπικής συμπεριφοράς σε αυτόν. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις του αλήτη και του τυχοδιώκτη που, διαμέσου των συνεχών περιπλανήσεων, προβάλλουν στον χώρο την ανησυχία και την αστάθεια του εσωτερικού ρυθμού της ζωής τους. Μέσα από την κατασκευή ιδεατών τύπων, αποδίδεται γλαφυρά η καθοριστική διαμόρφωση της ενδιάθετης κατάστασης των ατόμων από δεδομένες χωρικές συνθήκες και το πώς αυτή η διαμόρφωση συμβάλλει εν συνεχεία στην συντήρηση και την αναπαραγωγή αυτών των συνθηκών. Επί παραδείγματι, ο αλήτης σκιαγραφείται ως περιθωριοποιημένος από το κοινωνικό γίγνεσθαι, με την ενόρμησή του για αδιάκοπη περιπλάνηση να λειτουργεί κατά τρόπο διττό, δηλαδή αφενός ως αιτία κοινωνικού αποκλεισμού και αφετέρου ως προστατευτική ασπίδα απέναντι στον εξοστρακισμό του, ως επίθεση και ως άμυνα συγχρόνως.¹⁰⁶

Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε πώς, μέσα από την μορφή του χώρου, φωτίζονται τα κίνητρα(περιεχόμενα)των δρώντων και πώς η διαλεκτική τους αλληλεπίδραση κατατείνει στην ίδρυση κοινωνικών σχέσεων, ρόλων και αξιών.¹⁰⁷ Η

¹⁰⁶ Simmel,G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα ,ό.π, σ. 169

¹⁰⁷ Όπως αναφέρει ο Simmel στην Κοινωνιολογία(1908, σ. 385-386), κάθε είδος κοινωνικοποίησης διαπερνάται από έναν δυϊσμό, δηλαδή οι κοινωνικές σχέσεις, ως προϊόντα αλληλεπιδράσεων και αμοιβαίας επενέργειας(reciprocal effect) είναι διαρκώς εξελισσόμενες και εμφανίζονται με σχετικά

σχέση προς το χώρο εξελίσσεται σε εφελτήριο προσδιορισμού των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, αποτελεί την βάση επί της οποίας δομούνται οι κοινωνικές σχέσεις με αμέτρητες παραλλαγές.¹⁰⁸ Από κοινωνιολογικής σκοπιάς, οι χωρικές σχέσεις δεν μπορούν να ιδωθούν ως αποκομμένες από τις κοινωνικές σχέσεις και το αντίστροφο: δεν έχει νόημα να αναφερόμαστε σε κοινωνικές σχέσεις που δεν έχουν έκφραση στο χώρο. Η κοινωνικότητα αποκρυσταλλώνεται σε μία χωρική μορφή.¹⁰⁹

Στόχος του Simmel ήταν να περιγράψει το πώς η κοινωνική αλληλεπίδραση νοηματοδοτεί κάτι κενό και αρνητικό, το πώς ο εγκοινωνισμός γεμίζει τον χώρο. Στο κείμενο για τις χωρικές προβολές των κοινωνικών μορφών εξέτασε τις χωρικές μορφές που προκύπτουν από την διαδικασία της αλληλεπίδρασης, με έμφαση στην δόμηση του χώρου σύμφωνα με τις αρχές της πολιτικής και οικονομικής οργάνωσης, στην τυπική δομή που απορρέει από σχέσεις κυριαρχίας, στις παγιωμένες τοποθεσίες που εκφράζουν κοινωνικούς δεσμούς (όπως η λέσχη, ο στρατός και το συνδικάτο) και, τέλος, στον κενό χώρο ως έκφραση ουδετερότητας.¹¹⁰

ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

Η θεώρηση του Simmel για την μητρόπολη υπήρξε πρωτοποριακή και εναρκτήρια μιας σειράς κατοπινών αναλύσεων και διαφορετικών οπτικών. Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι ο Simmel θεωρεί την μητρόπολη ως έδρα της ώριμης χρηματικής οικονομίας και ως τόπο διαμόρφωσης της νεωτερικής συνείδησης. Η φιλοσοφία του Simmel για την μητρόπολη είναι επηρεασμένη από την οπτική του Cacciari, ο οποίος προσδιορίζει το πρόβλημα της μητρόπολης ως πρόβλημα της σχέσης ανάμεσα στην μοντέρνα ύπαρξη και τις μορφές της, που περαιτέρω

σταθερή εξωτερική μορφή. Η εσωτερική ζωή που γίνεται αντιληπτή ως δυναμική διαδικασία, με διακυμάνσεις και απρόβλεπτη έκβαση, αποκρυσταλλώνεται σε σταθερή κατεύθυνση.

¹⁰⁸ Αξιοσημείωτη είναι η ερμηνεία της προσέγγισης του Simmel για τον χώρο με τρεις αμοιβαία συμβατούς τρόπους, ήτοι ως κοινωνιολογική επανερμηνεία των καντιανών κατηγοριών, ως προσθήκη στην φορμαλιστική κοινωνιολογία και ως ανάλυση της νεωτερικότητας, όπως διατείνεται ο Lechner (1991)

¹⁰⁹ Simmel, 1908/2009c:545), όπου η κοινωνική αλληλεπίδραση εξερευνάται και ως συνειδητοποίηση του χώρου.

¹¹⁰ Frisby, D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.21-23

πυροδοτείται από την ζωηρή ένταση ανάμεσα στην ψυχή(Geist)και τη νόηση(Verstand).¹¹¹ Αν στην μητρόπολη απαντάται η συγκέντρωση του νεωτερικού φαινομένου, μέσω του οικονομικού συστήματος διαχέεται σε ένα σύνολο πολυσύνθετων δικτύων και ιστών αλληλεπιδράσεων.¹¹²

Προκειμένου να αντιληφθεί την μητροπολιτική κουλτούρα και να εξηγήσει την συγκροτούμενη προσωπικότητα του νεωτερικού ατόμου, ο Simmel χρησιμοποιεί την μητρόπολη ως περιβαλλοντικό και ιστορικό πλαίσιο.¹¹³ Τα δύο κείμενά του για την κοινωνιολογία του χώρου(“Για τις χωρικές προσεγγίσεις των κοινωνικών μορφών” και “Κοινωνιολογία του χώρου”), δημοσιεύθηκαν το 1903, δηλαδή κατά το έτος δημοσίευσης του δοκιμίου του για την μητρόπολη και διανοητική ζωή, ωστόσο η συμβολή του Simmel στην κοινωνιολογία του χώρου σπανίως έχει αναλυθεί αντλώντας στοιχεία από αυτά. Η ανάλυση προέρχεται σχεδόν αποκλειστικά από το δοκίμιο για την μητρόπολη και τη διανοητική ζωή, το οποίο ο Wirth χαρακτήρισε ως “το σημαντικότερο δοκίμιο για την πόλη από κοινωνιολογική σκοπιά”.¹¹⁴

Στο περίφημο αυτό δοκίμιο, παρουσιάζει την αστεακή εμπειρία μέσα από μία αισθητηριακή ανάγνωση, αφού η πόλη εξετάζεται με όρους σωματικών εμπειριών και όχι ως φυσικός χώρος ή κοινωνική δομή. Για αυτό και η ανάγνωσή του κρίνεται επιβεβλημένη σε συνδυασμό με την ανάγνωση του δοκιμίου για την Κοινωνιολογία των αισθήσεων. Δεν είναι συμπτωματικό ότι το δοκίμιο για την μητρόπολη εκκινεί με αναφορά στην υπερδιέγερση του ατόμου διαμέσου του βομβαρδισμού του με ερεθίσματα-ακριβώς εξαιτίας αυτής της επιταχυνόμενης νευρικής υπερδιέγερσης το άτομο αναπτύσσει μηχανισμούς αντιδράσεων και αυτοπροστασίας.

¹¹¹ Ροζάνης,Σ,2019, Εκδοχές της Πόλης, Εκδόσεις Έρμα, σ.13-16,στις οποίες αναδεικνύεται η αντιφατικότητα των τάσεων της ψυχής(που εκθέτει την υποκειμενική ζωή σε κινδύνους)και της νόησης που προσπαθεί να την διαφυλάξει από την απειλή των εξωγενών επιρροών.

¹¹² Συνεπώς στην μητρόπολη παρατηρείται εντατικοποίηση του νεωτερικού φαινομένου και διαμέσου της οικονομικής δραστηριότητας συντελείται η εκτατικοποίησή του, όπως επισημαίνει ο D.Frisby στα “Οδικά Τοπία της νεωτερικότητας”,2012, Εκδόσεις Νησίδες,1^η έκδοση, σ.71

¹¹³ Ray,L,Formal Sociology, ό.π,σ.344, όπως σχολιάζει ο Kennech, αναφερόμενος στην συνδυασμένη παρουσίαση φυσικών αλλά και οικονομικών παραμέτρων που διαμορφώνουν αυτό το πλαίσιο.

¹¹⁴ Frisby,D., Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας,ό.π, σ.15

Αυτή η αισθητηριακή προσέγγιση της μητρόπολης από τον Simmel είναι ερμηνεύσιμη με διττό τρόπο, σύμφωνα με τον Simay, δηλαδή τόσο ως κριτική της νεωτερικότητας, όσο και ως προσπάθεια υπέρβασής της, δηλαδή ως σκιαγράφηση των συνθηκών που οδηγούν στις νέες αντιλήψεις ώστε να γίνουν πιο κατανοητές και διαχειρίσιμες. Η υπερδιέγερση των αισθήσεων είναι ένα νέο καθεστώς, ένας τρόπος ζωής, που επενεργεί ως σοκ στην συνειδησιακή κατάσταση των ατόμων λόγω του αιφνίδιου, ανοίκειου και τρομακτικού της χαρακτήρα. Ο Simmel δεν απορρίπτει αυτόν τον αναδυόμενο τρόπο ζωής, μάλιστα θεωρεί ότι μπορεί να είναι συνυφασμένος με δυνατότητες ελευθερίας, υπό την προϋπόθεση ότι η διαχείριση των νέων συνθηκών γίνει πιο αποτελεσματική.¹¹⁵

Η εικόνα του Simmel για την μητρόπολη είναι η εικόνα ενός ιστού ή δικτύου τεμνόμενων σφαιρών του καταμερισμού εργασίας, της διανομής, των επικοινωνιών, της χρηματικής οικονομίας, της ανταλλαγής εμπορευμάτων, των πνευματικών και πολιτιστικών κύκλων. Από αυτή την εικόνα της μητρόπολης λείπει η βιομηχανική της διάσταση.¹¹⁶ Με όλα της τα επιμέρους χαρακτηριστικά, η μητρόπολη γίνεται το νέο κοινωνιολογικό μέγεθος μέσα από το οποίο γίνεται δυνατή η προσέγγιση των φυγόκεντρων τάσεων της νεωτερικότητας.¹¹⁷

Πώς όμως περιγράφει αυτή τη νέα κατάσταση πραγμάτων που φαντάζει απειλητική και ακατανόητη ερχόμενη σε βίαιη ρήξη με το μέχρι πρότινος παραδεδεγμένο και γνωστό;

Ο Simmel εκκινεί από το ψυχολογικό υπόβαθρο στο οποίο εδράζονται οι ατομικότητες της μεγαλούπολης, αναφερόμενος στην *αύξηση του επιπέδου της νευρικής δραστηριότητας*, μέσα από μία ατελείωτη εναλλαγή ερεθισμάτων. Μέσα στην ατελεύτητη ροή στιγμιαίων εικόνων και αποσπασματικών εντυπώσεων, που

¹¹⁵ Simmel, G, 2017, Μητροπολιτική Αίσθηση. Οι μεγαλουπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης, Κοινωνιολογία των Αισθήσεων, Εκδόσεις Άγρα, σελ. 19, στον πρόλογο των δοκιμίων για την μητρόπολη και την κοινωνιολογία των αισθήσεων, ο Simay επιχειρεί μία ερμηνευτική προσέγγιση της ζιμμελιανής θεώρησης για να αποφανθεί για τον προτρεπτικό της χαρακτήρα προς μία κατεύθυνση εξισορρόπησης των αισθήσεων και της ανάπτυξης των αισθητηριακών ικανοτήτων (σελ 28). Στο ίδιο σημείο εκφράζεται η πεποίθηση ότι βαθμιαία θα επέλθει εναρμόνιση των χωρικών συνθηκών με τις ικανότητες των ατόμων που είναι δέκτες των αλληπάλληλων ερεθισμάτων, με την χρήση των αισθήσεων να αποκτά επιλεκτικό χαρακτήρα.

¹¹⁶ Frisby, D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ. 17

¹¹⁷ Simmel, G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.: 32-33

παρατίθενται χωρίς συνοχή και με λιγγωδή ταχύτητα διαδοχής, η συνείδηση αποβαίνει ανήμπορη να εντοπίσει τη διαφορά, το νόημα, τη σημασία των ερεθισμάτων. Θα πρέπει να διαφοροποιηθεί σαφώς η έννοια των ερεθισμάτων από εκείνη των αισθήσεων. Τα ερεθίσματα πρέπει να φτάσουν στο κατώφλι της συνείδησης για να επιφέρουν ποιοτική αλλαγή στον αντίκτυπο που έχουν στις αισθήσεις μας.¹¹⁸

Ως απόκριση απέναντι σε αυτή την ανεξέλεγκτη παράθεση εντυπώσεων, ο τύπος του κατοίκου της μεγαλούπολης ενεργοποιεί αμυντικούς μηχανισμούς προτάσσοντας τη διανοητικότητα του, δηλαδή εξοπλίζεται με απάθεια απέναντι στη χειμαρρώδη ροή των ερεθισμάτων προκειμένου να προασπίσει την ψυχική του ακεραιότητα και γαλήνη.¹¹⁹ Ο κατακερματισμός της ατομικής εμπειρίας μέσα από αυτή την αλληλουχία ασύνδετων αισθητηρίων σοκ, κάνει το άτομο να περιφέρεται σαν ξένος ανάμεσα σε ξένους, έχοντας χάσει την βιογραφία και το πρόσωπό του.¹²⁰

Εν συνεχεία αναφέρεται στην *διανοητικότητα που λειτουργεί ως υπόβαθρο της λειτουργίας της ώριμης χρηματικής οικονομίας* στην οποία όλα εξομοιώνονται στον βωμό της αγοραίας ανταλλαγής, μετατρέπονται σε στοιχεία υπολογισμού, αντικαταστατά και αδιάφορα. Αυτή η απουσία διαφοράς από τα πράγματα, η ισοπεδωτική ομοιομορφία και η ανταλλαξιμότητά τους είναι που νομιμοποιούν την απάθεια απέναντι σε οτιδήποτε εξατομικευμένο. Καθώς τα πάντα αποτιμώνται μέσα από τον βαθμό της πραγματικής ή δυνητικής τους κερδοφορίας, απεμπολούν τις ιδιαίτερες ποιότητές τους και υποβαθμίζονται σε προϊόντα μιας απρόσωπης παραγωγικής διαδικασίας, βασιζόμενης στην αντικειμενικοποίηση. Μια τέτοια νοοτροπία που εμφορείται αποκλειστικά από κίνητρα μεγιστοποίησης του οικονομικού οφέλους δεν μπορεί παρά να εμφιλοχωρήσει και στο πνεύμα, που καθίσταται ολοένα και πιο υπολογιστικό. Όπως τονίζει ο Simmel, οι συνθήκες της

¹¹⁸ Frisby, D, *Οδικά τοπία της νεωτερικότητας*, ό.π, σ.94-96, στις οποίες γίνεται λόγος για το στιγμιαίο σοκ της στιγμιαίας εντύπωσης, όπως επίσης και για την ανάδυση μιας προσωποποιημένης υποκειμενικότητας μέσα από την ατελεύτητη ροή ερεθισμάτων, που αποκαλείται "μητροπολιτική προσωπικότητα".

¹¹⁹ Simmel, G. *Μητροπολιτική αίσθηση, οι μεγαλουπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης*, ό.π, σ.33-34, όπου αποτυπώνεται αυτή ακριβώς η πρόκριση της νόησης έναντι του θυμικού και η επίκληση προστατευτικών μηχανισμών απέναντι στο περιβάλλον.

¹²⁰ Fuchs, S, (1991), *From theory to critique of modernity. The developments of Simmel's sociology*, Michigan sociological review, No5, σ. 8

μεγαλούπολης είναι ευεπίφορες για την άνθιση μιας τέτοιας λογικής. Δεν είναι μόνο ο συγχρωτισμός με ετερόκλητες προσωπικότητες(που είναι επιβεβλημένος και όχι πάντα απότοκος προσωπικής επιλογής) που καθιστά την σχολαστική οργάνωση αναγκαία για την αποφυγή της πλήρους αποδιοργάνωσης, είναι και οι αποστάσεις που πρέπει κάθε φορά να διανύονται ώστε να ολοκληρώνονται με συνέπεια οι υποχρεώσεις και οι υποθέσεις.¹²¹

Διαμέσου της διανοητικότητας, το άτομο πασχίζει να διατηρήσει αλώβητη την υποκειμενική ζωή ενάντια στην συνθλιπτική ισχύ του μητροπολιτικού βίου και των υπερατομικών του περιεχομένων.

Σε αυτές τις συνθήκες δομείται η συναισθηματική στάση του τύπου του κατοίκου της μεγαλούπολης, με πρωταρχικό της στοιχείο την *επιφυλακτικότητα*, ως εγκράτεια, ενστικτώδη δυσπιστία και τάση αποφυγής διαχυτικών σχέσεων. Η επιφυλακτικότητα αυτή δεν πηγάζει από την προαναφερθείσα αδιαφορία και μόνο, αλλά κυοφορεί μία αίσθηση αποστροφής προς κάθε τι που μπορεί να ενισχύει την οικειότητα και να καταλύει την απόσταση. Και η προάσπισή της είναι απαραίτητη γιατί η επιφυλακτικότητα, αποτρέποντας την ψυχική σύνδεση και τον συναισθηματικό συσχετισμό,” δίνει στο άτομο έναν τρόπο και ένα μέτρο προσωπικής ελευθερίας”¹²², που χρειάζεται ώστε να αντισταθμίσει την καταπιεστική επίδραση μιας κραυγαλέα απαιτητικής καθημερινότητας.

*Απότοκος της επιφυλακτικότητας είναι η “ψυχική διάσπαση” που περιγράφεται από τον Simmel ως στοιχειώδης μορφή εγκοινωνισμού: “σχετιζόμαστε ο ένας με τον άλλο σαν ξένοι, μόνοι και χαμένοι μέσα στο μητροπολιτικό πλήθος”.*¹²³ Το ζήτημα της ελευθερίας του νεωτερικού υποκειμένου αναπτύσσεται με οξυδερκή τρόπο και θα σχολιασθεί λεπτομερώς στην οικεία ενότητα. Προς το παρόν θα αρκεσθούμε στην επισήμανση ότι η *ελευθερία παρουσιάζεται διαχωρισμένη από την συναισθηματική ευεξία του ατόμου*: η δυνατότητα επιλογής και ο

¹²¹ Ο Simmel ήταν άμεσα επηρεασμένος από την οργάνωση της ζωής στο Βερολίνο, κάτι που συνοψίζεται σε μία από τις πιο γνωστές του φράσεις στο δοκίμιο για την μητρόπολη: “Αν ξαφνικά όλα τα ρολόγια στο Βερολίνο πήγαιναν λάθος, έστω και μία ώρα μπροστά ή πίσω, ολόκληρη η οικονομική ζωή της πόλης και η κάθε είδους κυκλοφορία θα απορρυθμιζόταν για μεγάλο διάστημα”, όπως παρατίθεται στο Simmel:2017, σελ 37.

¹²² Στο ίδιο, σελ 44.

¹²³ Frisby,D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.31

αυτοκαθορισμός δεν συνάδουν απαραίτητως με την συναισθηματική εξισορρόπηση και αρμονία, αλλά συχνά συνυπάρχουν με την κραταιά ψυχρότητα και αποξένωση των διαπροσωπικών σχέσεων με φόντο την αχανή μητρόπολη.¹²⁴

Η πόλη περιγράφεται από τον Simmel ως ο τόπος όπου αντανακλάται ο αυξανόμενος καταμερισμός εργασίας, η εξειδίκευση των λειτουργιών, η αδιάκοπη οικονομική δραστηριότητα. *Το λειτουργικό της μέγεθος ξεπερνά τα φυσικά της όρια, επεκτείνεται στο σύνολο των αλληλεπιδράσεων που εκπορεύονται από αυτή. Η διαφοροποίηση των λειτουργιών οδηγεί τάχιστα προς την εξατομίκευση, διαδικασία που κατά μείζονα λόγο επέρχεται συνεπεία της ενισχυόμενης σύγκρουσης ανάμεσα στην υποκειμενική και στην αντικειμενική κουλτούρα.* Πρόκειται για σημείο-κλειδί στην κατανόηση της θεώρησης του Simmel για τη νεωτερικότητα και για την ελευθερία του νεωτερικού ανθρώπου. Καθώς ο καταμερισμός εργασίας εντείνεται, απομυζά και την τελευταία ρανίδα δημιουργικότητας από τα άτομα που, στην επιδίωξη ανώτερων επιδόσεων, οδηγούνται στην διάβρωση της προσωπικότητας ως ολότητας. Στην ουσία, τα υλικά δημιουργήματα του ανθρώπου προοδευτικά εδραιώνονται ως αυτονομημένες υποστάσεις, με αυτοτελή εσωτερική λογική και αναπτύσσονται υπερτροφικά σε σχέση με την προσωπικότητα που εξασθενεί. Με το ζήτημα αυτό θα ασχοληθούμε αργότερα, προς το παρόν κρίνεται σκόπιμο να παρουσιασθεί η σημασία του χωρικού πλαισίου της μητρόπολης για την συντήρηση και διαίωνιση μιας τέτοιας σύγκρουσης.

Όπως προαναφέρθηκε, η πόλη είναι ένας τόπος όπου η διαφορά κρίνεται καταδικαστέα. Ακριβώς επειδή η αξία των πραγμάτων είναι διαμεσολαβημένη από το χρήμα, τον υπέρτατο διαμεσολαβητή που εξαλείφει τις ιδιαίτερες ποιότητες των πραγμάτων, η ανθρώπινη προσωπικότητα είναι δύσκολο να αποτυπωθεί από την στιγμή που συνδέεται με ένα σύνολο εξατομικευτικών ιδιοτήτων. Στην καθημερινότητα της μεγαλούπολης όπου όλα οργανώνονται προσεκτικά ώστε να είναι ελέγξιμα και προβλεπτά, η επιβίωση της διαφοράς θα επέφερε μία ασυγχώρητη αταξία. Αυτό οδηγεί τα άτομα στον επαναπροσανατολισμό της

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 47: σε αυτό το σημείο διεκτραγωδεί την αίσθηση μοναξιάς και εγκατάλειψης που βιώνει κάποιος μέσα σε έναν συνωστισμό από άγνωστες μορφές, όπου η σωματική εγγύτητα επιτείνει το αδιέξοδο της πνευματικής απόστασης.

ψυχολογικής τους στάσης, στην συγκρότηση μιας προσωπικής ψυχολογίας μέσω της οποίας προσπαθούν να διασώσουν την ατομικότητά τους επιδιώκοντας ανακωχή ανάμεσα στην καθημερινή εμπειρία και σε εκείνη του εσωτερικού κόσμου.

Η ανάγκη για επιβεβαίωση της υποκειμενικότητας και για διάσωση έστω και ψηγμάτων της προσωπικότητας, ωθεί το άτομο σε μηχανισμούς όπως η μόδα ή η αφιέρωση στον πνευματισμό. Σε αυτές τις τάσεις καθρεφτίζεται με εύγλωττο τρόπο η ανάγκη για διαφοροποίηση ως αντίδραση απέναντι στο ισοπεδωτικό χωνευτήρι της κουλτούρας των πραγμάτων. Στην μόδα, για παράδειγμα, επιχειρείται ένας συμβιβασμός ανάμεσα στις αντίρροπες τάσεις για σταθερότητα και αλλαγή που ενυπάρχουν στον ανθρώπινο ψυχισμό, για ταύτιση και για διαφοροποίηση.¹²⁵ Αποτελεί κύρια εστία δράσης για όσα άτομα δε νιώθουν αυτοδύναμα και προστατευόμενα, αλλά που, ταυτόχρονα, η θεώρηση του εαυτού τους έχει ανάγκη από ορισμένη υπεροχή, προσοχή και διάκριση, αφού η μόδα εξαίρει τον ασήμαντο καθιστώντας τον αντιπρόσωπο ενός συνόλου, ιδιαίτερη ενσάρκωση ενός γενικού πνεύματος.¹²⁶

Η εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης (νευρασθένεια) οδηγεί στην επικράτηση ορθολογικής συμπεριφοράς και στην υιοθέτηση μιας μπλαζέ κοσμοθεωρίας όπου οι αξίες και τα νοήματα φαντάζουν ανούσια.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, ο Simmel προχωράει στην περιγραφή των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ατόμων, οι οποίες λαμβάνουν χώρα ως αποτέλεσμα της αμοιβαία ασκούμενης επιρροής διαμέσου των αισθητικών λειτουργιών. Προσπαθεί να αποτυπώσει την κοινωνιολογική σημασία των αμφίπλευρα προκαλούμενων αισθήσεων, *με σαφή την υπεροχή της όρασης*. Μέσα από τα αμοιβαία βλέμματα, ιδρύεται *“η πιο άμεση και καθαρή αμοιβαία σχέση που υπάρχει”*¹²⁷. Για αυτό δεν θα πρέπει η ανταλλαγή βλεμμάτων να συγχέεται με την απλή παρατήρηση του άλλου, καθώς από την τελευταία απουσιάζει το πλέον

¹²⁵ Craib, I., Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ. 304

¹²⁶ Simmel, G, 2018, Η μόδα, Εκδόσεις Πλέθρον, σ.27

¹²⁷ Simmel, G, Μητροπολιτική Αίσθηση, ό.π, σ.63-65, στις οποίες υπογραμμίζεται ο βαθμός της αμοιβαιότητας, αφού με την ανταλλαγή βλεμμάτων τα υποκείμενα καθίστανται ταυτοχρόνως φορείς και δέκτες ερεθισμάτων και παρέχεται μία δυνατότητα αμφίπλευρης αναγνώρισης, μέσα από την αποκάλυψη της έκφρασης του προσώπου.

καθοριστικό στοιχείο, εκείνο της αμοιβαιότητας. Ο δεσμός που αναπτύσσεται με το αμοιβαίο κοίταγμα είναι εύθραυστος και ευάλωτος, μπορεί να οδηγεί σε ένωση, αλλά και σε περαιτέρω απόσταση. Πρόκειται για μία μορφή ενστικτώδους κατανόησης, χωρίς την διαμεσολάβηση αντικειμενικών μορφών όπως της γλώσσας.¹²⁸ Το οπτικό ερέθισμα ξετυλίγει την διαχρονική ιστορία του ατόμου, σε αντίθεση με το ακουστικό, που αποκαλύπτει την στιγμιαία ροή της ύπαρξης. Χαρακτηρίζει το αυτί ως εγωιστικό όργανο και αυτό συνεπάγεται τη διαμόρφωση των αλληλεπιδράσεων με διαφορετικές κοινωνιολογικές συνέπειες. Το μάτι βοηθά στην ανάδειξη, παρατήρηση και ανάκληση στη μνήμη κοινών χαρακτηριστικών και παραστάσεων εν γένει, ενώ δημιουργεί μία αίσθηση ενότητας¹²⁹, σε αντίθεση με το αυτί που μεταφέρει την περιστασιακή όξυνση των σκέψεων και των παρορμήσεών του.

Αναφορικά με την όσφρηση, αυτή εξαρτάται πολύ περισσότερο από την εγγύτητα σε σύγκριση με την όραση και την ακοή. Με την διεύρυνση των αποστάσεων, η ευαισθησία απέναντι στα ερεθίσματα υποχωρεί, φαινόμενο πιο αισθητό στην οσφρητική λειτουργία.

Μέσα από την συνολική του θεώρηση για την μητρόπολη, ο Simmel συνδέει τον εγκοινωνισμό με χωρικές συνιστώσες και αποκωδικοποιεί με διεισδυτική ερμηνεία την διαλεκτική ανάμεσα στο εξωτερικό και το εσωτερικό, στο πώς οι αντικειμενικές συνθήκες αλληλεπιδρούν με την εσωτερική αντίληψη από τα άτομα¹³⁰. Η μητρόπολη, ιδωμένη ως τόπος αλληπάλληλων μεταβολών στην οργάνωση της οικονομίας και της εργασίας, με εξορθολογισμό και αντικειμενικοποίηση όλων των επιμέρους εκφάνσεων της παραγωγής, προκαλεί, αναπόφευκτα, μια αντίστοιχη λειτουργία στον ψυχισμό του ατόμου, μία αναγκαία

¹²⁸ Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.168-171

¹²⁹ Η υπεροχή του οπτικού τονίζεται emphatically και από τον Clark(1985) που συνδέει την άνοδο των Γάλλων ιμπρεσιονιστών στα μέσα του 19^{ου} αιώνα με την ανάπτυξη της νεωτερικής αστικής μορφής, όπως και από τον Urry(1990a) κατά την εξέταση της κατασκευής της ματιάς του τουρίστα. Κριτική ανάλυση επί της υπεροχής της οπτικής αίσθησης συναντάται σε κείμενα συγγραφέων όπως η Pollock(1988), η οποία συνδέει την υπεροχή του οπτικού με την υπερτέρηση της ανδρικής ισχύος, όπως αναφέρεται στο "Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα" των Savage και Warde, 2005, ό.π. σελ 213-214

¹³⁰ Σύμφωνα με τον Smith, ο Simmel επικεντρώνεται στην συνείδηση, την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα των δρώντων, όπως αναφέρεται στο "Urban theory and urban experience, encountering the city"(Parker, 2004:15)

εξατομίκευση όπου η ατομικότητα βιώνεται στο έπακρο ως εσωτερικά αποκαλυπτόμενη εμπειρία, σε αντιδιαστολή με την εξωτερική της που αποβαίνει ιδιαίτερος δυσχερής σε έναν κόσμο γενικευμένης ομοιομορφίας.

Στην μητρόπολη, παγιώνεται η μορφή του “να είναι κάποιος διαφορετικός”, καθώς η συσσώρευση των ερεθισμάτων οδηγεί στην μονομερή ανάπτυξη του νεωτερικού δρώντος...που αντιλαμβάνεται την ταυτότητά του μέσα από το πιο ευτελές και κοινότοπο ερέθισμα”. Έτσι, η μητρόπολη ανυψώνεται σε ιστορικό μόρφωμα ύψιστης σημασίας, στο οποίο ξεδιπλώνονται οι ποικιλόμορφες τάσεις, τόσο “στην συγκρουσιακή τους έκφραση, όσο και στην γοητεία της απροσδόκητης συμφιλίωσής τους”.¹³¹

Είναι εύστοχη η αντίφαση ανάμεσα στην σωματική εγγύτητα που χαρακτηρίζει εκ των πραγμάτων τις σχέσεις στην μεγαλούπολη και στην αντιστρόφως ανάλογη πνευματική απόσταση που εγκαθιδρύεται εκουσίως: είναι σαν αυτόματος μηχανισμός διασφάλισης της ισορροπίας, σαν αντίποδας στην υποχρεωτικότητα των καθημερινών συναγελασμών. Το άτομο παρουσιάζεται παγιδευμένο σε μία κατάσταση επιβεβλημένης αποστασιοποίησης εάν επιθυμεί να διατηρήσει αλώβητη την ψυχική του υγεία. Η τυχαιότητα των επαφών και συναναστροφών μαρτυρεί την αμοιβαία απουσία πρόθεσης για επικοινωνία και μείωση της απόστασης: η συνεύρεση δίνει ακόμη πιο έντονα τον ξενισμό των μερών, λες και αντάμωσαν τυχαία στις δαιδαλώδεις ατραπούς της νεωτερικότητας.¹³²

Η διαδικασία κατασκευής ταυτοτήτων σε ένα τέτοιο χαοτικό περιβάλλον προϋποθέτει την ανασυγκρότηση του νοήματος μέσα από τον απορραϊσμό από δεδομένα και σταθερές, όπως και την αποκρυστάλλωση των θραυσμάτων σε μορφές εμπειρίας που -μέσα από την ακινητοποίησή τους -επιτρέπουν την σχολαστική τους ανάλυση προκειμένου να καταστεί δυνατή η διανοητική προσπέλαση της ολότητας. Η ταυτότητα γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στο εντός και το εκτός, στον ιδιωτικό και στον δημόσιο χώρο, ενσωματώνοντας το άτομο στο πλαίσιο της δομής, επιτελεί σταθεροποιητική λειτουργία. Η πολλαπλότητα των

¹³¹ Κονιόρδος,Σ, Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, Αθήνα, 2010, ό.π, σ.185

¹³² Τάτσης,Ν,2004, Νεωτερικότητα και κοινωνική αλλαγή, Εκδόσεις Νήσος, σ.127

ταυτοτήτων και ο κατακερματισμός του εαυτού απορρέουν από τους μετασχηματισμούς του χώρου και του χρόνου, για τους οποίους έκαναν λόγο διάφοροι στοχαστές, μεταξύ των οποίων ο Giddens(1990), που αναφέρθηκε στον διαχωρισμό του χώρου από τον τόπο. Προοδευτικά, ο χώρος αποσπάται από τον τόπο, ο τόπος είναι καθορισμένος και μας συνδέει με την ταυτότητά μας .Για εκμηδενισμό του χώρου μέσω του χρόνου έκανε λόγο ο Harvey:ο τόπος είναι σταθερός, είναι εκείνος που προσδιορίζει τις ρίζες μας, ενώ τον χώρο μπορούμε να τον διασχίσουμε.¹³³

Το νεωτερικό υποκείμενο παρουσιάζεται εγκλωβισμένο σε διαδοχικές αντινομίες: πασχίζει για την εκμείευση διαχρονικού νοήματος μέσα από εφήμερα σκηνικά που παγιώνουν την ρευστότητα του χρόνου, βιώνει την ανείπωτη μοναξιά που είναι απότοκος μιας αυξανόμενης απόστασης με όσους το περιβάλλουν, διαθέτει πληθώρα επιλογών και εναλλακτικών, αλλά καταλήγει άβουλο ή ασυγκίνητο μπροστά στον βομβαρδισμό από τα ερεθίσματα μιας ρηχής καθημερινότητας που έχει αφανίσει κάθε αξία, επιζητεί την διαφοροποίηση και καταλήγει να υιοθετεί τις τάσεις της μόδας στα πλαίσια μιας μιμητικής διαδικασίας. Η μόδα δίνει έντονη αίσθηση του παρόντος, με έμφαση στην στιγμή που εξανεμίζεται και αντίληψη του χρόνου ως αιώνιου παρόντος.¹³⁴

Κατά γενική παραδοχή, στη νεωτερικότητα δεσπόζουν ο επαμφοτερισμός και η αμφισημία, καθώς η αυτοαμφισβήτηση, ως εγγενής ιδιότητά της, συνεπάγεται την επιτακτική αναγκαιότητα μιας αναστοχαστικής διαδικασίας. Ο κριτικός λόγος είναι καρπός της καθολικής αμφισβήτησης όλων των πίστευων, καθώς ο άνθρωπος της νεωτερικότητας είναι αβέβαιος για τον τρόπο με τον οποίο ο ορθός λόγος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς και έρχεται αντιμέτωπος με πνευματική αμηχανία και υπαρξιακή αμφιβολία.¹³⁵

Η συμβολή της οπτικής του Simmel για την σύγχρονη μητρόπολη στην κατανόηση της κοινωνιολογικής σημασίας του αστακού φαινομένου είναι αναμφισβήτητη. Αρχικά επειδή παρέχει πρόσφορο έδαφος για την εξέταση των

¹³³ Hall S, McGrew A, Held D, 2010, Η νεωτερικότητα σήμερα, Εκδόσεις Σαββάλα, σελ 407,442

¹³⁴ Frisby, D, Οδικά τοπία της νεωτερικότητας, ό.π, σ.79

¹³⁵ Hall, S,, McGrew A, Held, D, Η νεωτερικότητα σήμερα, ό.π, σ.501

όρων υπό τους οποίους ο χώρος ασκεί ψυχολογική επίδραση στα άτομα και καθορίζει την συγκρότηση της ψυχοσύνθεσής τους. Αφετέρου επειδή εισάγει την έννοια του Άλλου και επικεντρώνεται στην ανάλυση των ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων εντός συγκεκριμένης χωρικής δομής. Η κοινωνία παρουσιάζεται μέσα από μία σχεσιακή συγκρότηση, σε επίπεδο καθημερινών σχέσεων.¹³⁶ Η συνολική προσέγγιση τονίζει τις αντινομίες της νεωτερικότητας που παρουσιάζεται ως ενότητα ακραίων τάσεων, της προσωπικής ελευθερίας και της απουσίας ηθικής δεσμευτικότητας, ενώ το άτομο οδηγείται σε μία έξαρση της μοναδικότητάς του προκειμένου να αφουγκρασθεί τον ίδιο του τον εαυτό.¹³⁷

Η προσέγγισή του Simmel επί των διαφόρων διαστάσεων του χωρικού φαινομένου, βασισμένη σε εποπτικές εφαρμογές εννοιολογικών προκειμένων, με την πλαisiώση ιστορικών παραδειγμάτων (ένα ενδιαφέρον σύμπλεγμα ιστορισμού-φορμαλισμού), προσφέρεται για μια αρχική ενασχόληση με το θέμα αυτό, αφού η αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων, συλλαμβάνεται και ως πλήρωση χώρου.¹³⁸

Αποφασιστικής σημασίας έννοια για την κατανόηση της παρουσίασης της μητρόπολης από τον Simmel είναι η *αμφιθυμία*. Παρουσιάζοντας ένα συνονθύλευμα από αρνητικά και θετικά χαρακτηριστικά με κριτικό πνεύμα, εστιάζει την προσοχή του στην διαφύλαξη της προσωπικής αυτονομίας σε ένα σύνολο συνθηκών που την απειλούν και που επισκιάζουν την ανθρώπινη προσωπικότητα, ακόμα και την πλέον επιφανή. Μετέρχεται της χρήσης επιστημονικών και φιλοσοφικών στοιχείων και διατηρεί την αισθητική διάσταση της θεώρησής του, ενώ η φορμαλιστική του προσέγγιση εμφανίζεται ως φραγμός απέναντι στην (δυνητική) μεροληπτικότητα, ως βολικός τρόπος για να αποφύγει την τοποθέτηση επί καίριων ζητημάτων, όπως για παράδειγμα για την συγκρουσιακή αλληλεπίδραση.¹³⁹ Αυτό το κράμα περιγραφικής ανάλυσης και κριτικής στάσης, αντιπροσωπεύει ένα δείγμα της κοινωνικής θεωρίας του Simmel, αλλά και μία

¹³⁶ Ροζάνης, Σ, Εκδοχές της πόλης, ό.π, σ.62

¹³⁷ Simmel, G, 1997:189, όπως παρατίθεται στο Κονιόρδος, 2010:185

¹³⁸ Συλλογικό Έργο, 2010, Χώρος, Πόλη και εξουσία στη Νεωτερικότητα, Μτφρ-Επιμ-Εισαγ, Γεωργαντάς Η, Γκιούρας, Θ, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα Εκδόσεις Σαββάλα, σ.22-23

¹³⁹ Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.348-349

μεταφορά για τον κοινωνιολόγο που διατηρεί κριτικό πνεύμα απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα.

Στην παραπάνω ανάλυση, ο Saxton παρέθεσε την δική του οπτική, βάσει της οποίας η στάση του ξένου είναι καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της συμβολής του Simmel σε μία κριτική κοινωνιολογία. Το γεγονός ότι ο ίδιος υπήρξε “οριακή” φιγούρα στην ακαδημαϊκή κοινότητα ευθύνεται για την στάση της έμμεσης αντικειμενικότητας που τον χαρακτηρίζει, η οποία δεν θα πρέπει να συγχέεται με παθητικότητα και αδιαφορία, καθώς συντίθεται από την διαλεκτική εγγύτητας και απόστασης, αδράνειας και συμμετοχής. Το κοινωνικό status, επομένως, είναι υπαίτιο για την στάση της αντικειμενικότητας και για τη συνακόλουθη διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Η σύγκριση της ζωής στην μητρόπολη με εκείνη σε παραδοσιακές κοινωνίες πιθανότατα επιχειρήθηκε ως αναλυτικό εργαλείο για την γλαφυρότερη αποτύπωση των χαρακτηριστικών της ζωής στην μητρόπολη, τα οποία τονίζονται emphaticά, διαμέσου της αντιπαραβολής με τον εκ διαμέτρου αντίθετο τρόπο ζωής σε κοινωνικούς σχηματισμούς όπου η παράδοση ήταν κραταιά δύναμη.¹⁴⁰

Την δική του απάντηση κατέθεσε και ο Powers, ο οποίος επικεντρώνεται στις συνθήκες υπό τις οποίες οι άνθρωποι γίνονται απαθείς εντός των κοινωνικών δικτύων και διατηρούν χαμηλά επίπεδα συναισθηματικής σύνδεσης. Σύμφωνα με την οπτική του, το δοκίμιο για την μητρόπολη κηρύσσει την εξάπλωση των σύγχρονων κοινωνικών ρόλων. Ο Simmel θεωρούσε αυτούς τους ρόλους ως αξιοπρόσεκτες μορφές εγκοινωνισμού και τους μελέτησε σχολαστικά προκειμένου να εντυφλήσει σε βασικά πρότυπα αμοιβαίων κοινωνικών σχέσεων, όπως η σύγκρουση, ο ανταγωνισμός, η συνεργασία και η κυριαρχία. Προσπάθησε να εμβαθύνει στους μηχανισμούς μέσω των οποίων οι ρόλοι καθίστανται πιο εξειδικευμένοι και καθορισμένοι, για να συμπεράνει ότι η διαφοροποίηση των λειτουργιών αυξάνεται ανάλογα με τον βαθμό του καταμερισμού εργασίας, την πολλαπλότητα των σχέσεων και την συνακόλουθη προσαρμογή της προσωπικότητας σε αυτές τις συνθήκες. Προκειμένου να αποφευχθεί η διάσπαση της κοινωνικής συνοχής, κρίνεται αναγκαία η εξειδίκευση, που επιφέρει

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σ.351

απλοποίηση στην διαδικασία του καθορισμού των ρόλων.¹⁴¹ *Η σπουδαιότητα της θεώρησής του περικλείεται όχι απλώς στην επισήμανση των δομών των ρόλων που προσιδιάζουν στη νεωτερικότητα, αλλά και στην ανάδειξη των διαδικασιών που δημιουργούν τέτοιες δομές.*

Ένα ενδιαφέρον σημείο που αξίζει να τονισθεί, είναι ότι η ολότητα της μητροπολιτικής ζωής εξερευνάται πρώτα από την οπτική του αμυντικού εαυτού και έπειτα από την πλευρά του εκφραστικού εαυτού, σαν ένα bricolage όπου η μορφή της μητρόπολης μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο εναλλακτικές ολοκληρώσεις του εαυτού. Δεν κατορθώνει να τις ενοποιήσει, αλλά τις φέρνει πλησιέστερα, σε κοινό έδαφος. ¹⁴²Ο Simmel κινείται από την περιφέρεια προς τον πυρήνα, δηλαδή προσεγγίζει πρώτα επιδερμικά την πραγματικότητα της μητρόπολης, εστιάζοντας στις εξωτερικότητες που διαμορφώνουν το πλαίσιο των συνθηκών και εν συνεχεία υπεισέρχεται στα βαθύτερα στρώματά της, δηλαδή στην εσωτερη ψυχosύνθεση των ατόμων και στο πώς αυτή αντιδρά απέναντι στο εξωγενώς διαμορφωθέν πλαίσιο. Μέσα από μία αναλογική παρουσίαση όπου οι εξωτερικές δομές(το μέγεθος, η εξειδίκευση, η πολυπλοκότητα) αντιστοιχούν στην προσωπική ανάγκη για διαφοροποίηση, *η μητρόπολη καθίσταται η δομή που βρίσκεται ανάμεσα στα ατομικά και στα υπερατομικά περιεχόμενα της ζωής.*¹⁴³

Θα μπορούσε να γίνει ένας παραλληλισμός της αντικειμενικής κουλτούρας που είναι δεσπόζουσα στην μητρόπολη, με την οργανική αλληλεγγύη του Durkheim καθώς και της κοινωνίας των απομονωμένων ατόμων με την μαζική κοινωνία του Tönnies (που αντιπαρατίθεται στην κοινότητα). Στην μητρόπολη υπάρχει ποικιλία σε έναν βαθμό που δυσχεραίνει την οργάνωση των περιεχομένων της ζωής σε ένα αντικειμενικό Όλο. Δεν υπάρχει κοινωνία για να καταστεί κάποιος μέλος της, αλλά ένας κοινωνικός-τεχνολογικός μηχανισμός. Η λειτουργική εξειδίκευση που περιγράφεται από τον Simmel και η υπερτροφία του αντικειμενικού πνεύματος αντιστοιχούν στην “οργανική αλληλεγγύη” συνιστώντας το ένα όριο-η κοινωνία των

¹⁴¹ Ray,L, Formal sociology,ό.π, σ.353-354, η σχετική ανάλυση δημοσιεύθηκε το 1982 στο Wisconsin Sociologist, Vol.19,σ.85-87.

¹⁴² Weinstein, D&Weinstein,M,1993, Postmodern(ized) Simmel, Routledge, σ.67-68

¹⁴³ Simmel,G,1965b:409, παρατίθεται στο Weinstein D&Weinstein,M, Postmodern(ized)Simmel, ό.π, σ..68

αλλοτριωμένων ατόμων(ως μαζική κοινωνία των απρόσωπων θεσμών και των εξαντικειμενικεύσεων) είναι το άλλο όριο και κάθε μητροπολιτικό άτομο είναι ένα όριο ανάμεσα σε αυτά τα δύο όρια, με την διαλεκτική στην οποία στηρίζεται η θεμελίωση της ατομικότητας να ανατρέπεται.¹⁴⁴ Η κοινωνική δομή λειτουργεί ως διαμεσολαβητική δύναμη ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και στην αντικειμενικότητα, αλλά αυτή η διαμεσολάβηση αποβαίνει αποτυχημένη, καθώς η κοινωνία δεν έχει την απαιτούμενη συνεκτικότητα και δεν κατορθώνει να συγκεράσει αρμονικά τις αντίρροπες τάσεις.¹⁴⁵

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΑΠ-ΑΞΙΩΣΗΣ

Καθώς η μητρόπολη προσλαμβάνεται από τον Simmel ως έδρα της ώριμης χρηματικής οικονομίας και ως τόπος στον οποίο συντελείται η πράξη της ανταλλαγής, κρίνεται αναγκαία η αναφορά σε ορισμένα αποσπάσματα από το δημοφιλές σύγγραμμά του για την “Φιλοσοφία του Χρήματος”¹⁴⁶. Σε αυτό, το χρήμα παρουσιάζεται ως φορέας απαξίωσης, καθώς στερεί τα πράγματα από τις ιδιαίτερες ποιότητές τους απομειώνοντάς τα σε ποσότητες. Για να προσδιορίσει την έννοια της αξίας(η διαδικασία εννοιολόγησης τον έφερε αντιμέτωπο με σημαντικές δυσχέρειες, όπως προαναφέρθηκε), εισήγαγε την έννοια της απόστασης ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο(“για να κατανοήσουμε την ανεξάρτητη φύση των αντικειμένων, σημασία έχει η μεταξύ τους απόσταση και η εντύπωσή μας για αυτά”)¹⁴⁷. Η ανταλλαγή παρουσιάζεται ως μορφή της ζωής που επιφέρει την αντικειμενικοποίηση της αξίας του αντικειμένου, αφού “το γεγονός της ανταλλαγής απελευθερώνει τα άτομα από την πρόσδεσή τους στην αμιγή υποκειμενικότητα και επιτρέπει τον αμοιβαίο καθορισμό τους.”¹⁴⁸

¹⁴⁴ Weinstein,D&Weinstein,M, Postmodern(ized)Simmel, ό.π, σ.109-111

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ.119,122

¹⁴⁶ Savage, M,Warde ,A,Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα,ό.π,σ.209, στην οποία τονίζεται η συγκέντρωση της χρηματικής οικονομίας στην μητρόπολη και η επιρροή της στην διαμόρφωση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών, δεδομένης και της ρητής αναφοράς του Simmel στο τέλος του δοκιμίου για την μητρόπολη, ότι οι βασικότερες ιδέες και σκέψεις για τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, εμπεριέχονται στην Φιλοσοφία του χρήματος(Simmel,1950, σελ 424)

¹⁴⁷ Simmel G, The Philosophy of money, ό.π, σ. 68

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σ.77-79

Ο Simmel αντιλαμβάνεται την ανταλλαγή ως ένα ιδιάζον, αυτοτελές φαινόμενο και όχι ως αποτέλεσμα των διαδικασιών προσφοράς και ζήτησης και την περιγράφει ως διαδικασία όπου οι επιμέρους μεταβλητές αλληλοκαθορίζονται συνιστώντας ταυτοχρόνως αίτιο και αιτιατό.¹⁴⁹ Οι ανταλλακτικές σχέσεις αποκτούν μία "φασματική αντικειμενικότητα, γίνονται η ενσάρκωση μιας καθαρής λειτουργίας".¹⁵⁰ Η βασική αρχή της ανταλλαγής, καθώς αποκτά γενικευτική ισχύ, σύμφωνα με τον Scheible, "επιφέρει μια γνήσια αντιστροφή των πόλων του στατικού και του δυναμικού.. η εμφανώς σταθερή αξία χρήσης παρακαμάζει ολοκληρωτικά στην οικονομική δυναμική, ενώ, εξαιτίας της καθολικότητας στην οποία δεσπόζει η δυναμική βασική αρχή, γίνεται ο ύστατος σταθεροποιητικός πόλος".¹⁵¹

Η μετατροπή των αντικειμένων σε αξίες καθίσταται εφικτή μέσα από την διαδικασία της αμοιβαίας ανταλλαγής τους. Συνεπώς, η αξία ενός αντικειμένου, προσδιορίζεται μόνο σε σχέση με την αξία κάποιου άλλου αντικειμένου(σχετικότητα της αξίας)¹⁵², διαμέσου της ανταλλαξιμότητάς του. Μέσα από την σχετικότητα, τα αντικείμενα τίθενται σε απόσταση από τα υποκείμενα, με συνακόλουθη την ανάδειξη της αξίας τους. Η ικανότητα ανταλλαγής ενός πράγματος με την έννοια της ισοδυναμίας της αξίας του με την αξία του ανταλλασσόμενου αντικειμένου, είναι αυτή που προσδίδει πρακτικό αντίκρισμα στην έννοια της αξίας. *Η σπουδαιότητα της ανταλλαγής δεν εξαντλείται στην οικονομική της λειτουργία, απεναντίας ο Simmel την θεωρεί φύσει κοινωνιολογικό φαινόμενο, πρωταρχική μορφή της κοινωνικής ζωής.*¹⁵³ Η οικονομική αξία παρουσιάζεται ως αντικειμενοποίηση υποκειμενικών αξιοδοτήσεων και, μέσα από

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ.88

¹⁵⁰ Frisby,D,Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.39-40 όπου παρατίθεται και η χαρακτηριστική φράση του Simmel για την αδιάκοπη πορεία των πραγμάτων προς την ακραιφνή χρηματική τους αξιολόγηση και την απαξίωσή τους.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σ.40

¹⁵² Simmel, G, The Philosophy of money, ό.π, σ.106, η θεώρησή του για την αλήθεια και την αξία ως σχέση ανάμεσα σε υποκειμενικές δυνάμεις, με την έννοια της αλήθειας ως σχέσης αναπαραστάσεων και όχι ως απόλυτης ποιότητας.

¹⁵³ Στο ίδιο, σ. 98

την διαδικασία της ανταλλαγής, παράγεται ένας παράλληλος κόσμος αξιών, με ξεχωριστή υπόσταση από τις αρχικές προσωπικές προτιμήσεις.¹⁵⁴

Η βαθιά συνάφεια αξίας-ανταλλαγής, λόγω της οποίας αλληλοκαθορίζονται, φαίνεται καθαρά στο ότι η καθημερινή πρακτική ζωή μας θεμελιώνεται εξίσου και στις δύο. Η δυσκολία απόκτησης ενός αντικειμένου, δηλαδή το μέγεθος της θυσίας που είναι ενύπαρκτο στην ανταλλαγή, είναι το ιδιαίτερο συστατικό στοιχείο της αξίας. Η σπανιότητα αποτελεί μόνο εξωτερικό περίβλημα αυτού του στοιχείου, δεν είναι παρά η εξαντικειμενισή του σε μορφή ποσότητας.¹⁵⁵

Αυτό που διαφοροποιεί το χρήμα από τα υλικά αντικείμενα, είναι η διάρκειά του στον χρόνο, η οποία είναι απεριόριστη. Ενώ τα υλικά αντικείμενα είναι φθαρτά, αντικαταστατά και με ημερομηνία λήξης, το χρήμα παραμένει ανεπηρέαστο από την χρονική φθορά και ανυψώνεται πάνω από τα αντικείμενα που έχουν απωλέσει την αξία τους. Είναι εντελώς αδιάφορο για τα αντικείμενα, αφού τα συγχωνεύει και τα εξομοιώνει απεμπολώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Η λειτουργία του είναι αμιγώς εργαλειακή, καθώς το χρήμα είναι το απόλυτο μέσο, δεν έχει καθορισμένη ποιότητα για καθορισμένη χρήση, αλλά μετατρέπεται σε όχημα για την απόκτηση συγκεκριμένων αγαθών. Από την άποψη αυτή, το χρήμα δεν διαθέτει χαρακτήρα, είναι ο ιδανικός διαμεσολαβητής που ουδετεροποιεί τα αντικείμενα και, από μέσο, καθίσταται σκοπός.¹⁵⁶ Ως ισοδύναμο των πάντων, εκτοπίζει το εξαιρετικό και το αντικαθιστά με έναν κοινό παρονομαστή, αποτελώντας το ύστατο μέσο μέσα” στον λαβύρινθο των μέσων” που δημιουργεί η γενίκευση των ανταλλαγών.¹⁵⁷

Η ανταλλαγή παρουσιάζεται, επομένως, ως άμεση αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα, αφού το χρήμα επιτρέπει στα πράγματα να νοηματοδοτούνται με αμοιβαίο τρόπο και να καθορίζονται από τις αμοιβαίες τους σχέσεις. Αν και η αλληλεπίδραση είναι ευρύτερη έννοια από την ανταλλαγή, η καθημερινότητα συντίθεται σε μία συνεχή ροή κέρδους και απώλειας, εισροής και εκροής

¹⁵⁴ Craib, I, Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.270

¹⁵⁵ Συλλογικό, 2014, Διατομικότητα, Κείμενα για μία οντολογία της σχέσης, Μπαρτσίδης, Μ(επιμ.), Χρηστίδης, Λ(μτφρ.), Εκδόσεις Νήσος, σ.242-247

¹⁵⁶ Simmel, G, 2004, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.211-232

¹⁵⁷ Frisby D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.38

περιεχομένων της ζωής, εν ολίγοις η ανταλλαγή νοηματοδοτεί κάθε αλληλεπίδραση, επειδή κατ' αυτήν τίθεται πλέον ενσυνείδητα κάτι έναντι άλλου. Η ανταλλαγή οικονομικών αξιών είναι οπωσδήποτε κάτι από το οποίο δεν μπορεί να αφαιρεθεί μία χροιά θυσίας(offer).¹⁵⁸ Αφενός το χρήμα λειτουργεί ως προέκταση της ελευθερίας μέσα από την κατάλυση υφιστάμενων υποχρεώσεων και την παραγωγή αντικειμενικών αξιών, οπότε διευρύνει την προσωπικότητα μέσα από πληθώρα επαφών και αφετέρου την διασπά κατά το βάθος της, αφού η εξάρτηση από την προσωπικότητα βαίνει μειούμενη όσο επικεντρώνεται στην επίτευξη της μέγιστης επίδοσης και της βέλτιστης παραγωγικότητας.¹⁵⁹

Στο συνθετικό μέρος του συγγράμματος, επιχειρείται σύνδεση της λειτουργίας του χρήματος με την κατίσχυση της αντικειμενικής κουλτούρας και την επικράτηση της υπολογιστικής νοοτροπίας στην ανθρώπινη διάνοηση. Ο επιταχυνόμενος καταμερισμός εργασίας, νοούμενος *lato sensu*, δηλαδή και ως διαχωρισμός λειτουργιών κατά την παραγωγική διαδικασία και ως εξειδίκευση των εργασιών, διακρίνει τον εργαζόμενο από την παραγόμενη εργασία και εξοπλίζει το προϊόν με αντικειμενική ανεξαρτησία. Κατά τον τρόπο αυτό, το εμπόρευμα αντικειμενικοποιείται, η υποκειμενική του αύρα εξανεμίζεται και μετατρέπεται σε μία οντότητα αυθυπόστατη, αφού αναπτύσσει την δική της, ξεχωριστή ποιότητα
160.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, το χρήμα επιφέρει αντιστροφή στην ακολουθία μέσων-σκοπών με αλλοτριωτικές επιπτώσεις στην συνείδηση, καθώς αναγορεύεται σε εκφραστή της σχεσιοκρατίας που εκφράζει έναν διαφοροποιημένο κόσμο. Συνιστά την πραγματοποιημένη μορφή της γενικότερης μορφής της ύπαρξης, σύμφωνα με την οποία τα αντικείμενα σημασιοδοτούνται μέσα από τις σχέσεις μεταξύ τους.¹⁶¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι, όσο και να διερευνήσει κάποιος ένα αντικείμενο, με πρόθεση αναζήτησης των εγγενών του ιδιοτήτων, την οικονομική του αξία δεν θα την βρει, επειδή αυτή συνίσταται αποκλειστικά και μόνο στην

¹⁵⁸ Συλλογικό, 2014, Διατομικότητα, κείμενα για μια οντολογία της σχέσης, ό.π, σ.241

¹⁵⁹ Craib I, Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.276

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ 402

¹⁶¹ Κονιόρδος, Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, ό.π, σ.181

αμοιβαία σχέση που, λόγω αυτών των ιδιοτήτων, παράγεται μεταξύ διαφόρων υποκειμένων, αλληλοκαθορίζοντάς τα".¹⁶²

Η δημιουργία παθολογικών τύπων συνείδησης εκπορεύεται μέσα από την αλλοίωση της τελολογικής πορείας, όπως αυτή περιγράφεται ανωτέρω. Επιστρατεύοντας την κατασκευή ιδεατών τύπων, ο Simmel αποπειράται να καταδείξει με παραστατικότητα το εν λόγω φαινόμενο και να αποκωδικοποιήσει τον ψυχολογικό αντίκτυπό του. Έτσι, στον φιλάργυρο το χρήμα παύει να έχει αξία ως προς την κυκλοφορία εμπορευμάτων και την ανταλλαγή και γίνεται αντιληπτό ως σύμβολο ισχύος, αφού η κατοχή του χρήματος και όχι η έμπρακτη χρησιμοποίησή του, είναι αυτή που προσφέρει αίσθημα ικανοποίησης. Στον αντίποδα βρίσκεται ο τύπος του σπάταλου, όπου η ικανοποίηση αντλείται αποκλειστικά κατά την ανταλλαγή με κάποιο αντικείμενο, αφού το χρήμα, ως απόλυτο μέσο, ανάγεται σε εγγυητή πραγματοποίησης όλων των δυνατοτήτων. Σε αυτή την διαστρεβλωμένη αντίληψη, η αξία των αντικειμένων υποβιβάζεται σε ερέθισμα.

Σε αντίδραση προς την δεσπόζουσα θέση του χρήματος και στην άμεση σύνδεσή του με την ισχύ, την αξία και την ευχαρίστηση, αναπτύσσονται αντίρροπες τάσεις που απορρίπτουν την παντοδυναμία του και του καταλογίζουν αποκλειστική υπαιτιότητα για την πρόκληση των δεινών της ανθρωπότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, διαφωτιστική είναι η κατασκευή τυπολογίας που περιλαμβάνει τον κυνικό και τον κορεσμένο ή μπλαζέ ιδεατό τύπο. Αν ο κυνικός περιφρονεί τις αξίες εξαιτίας της αγοραστικής αξίας του χρήματος και της συνακόλουθης ,απογοητευτικής τους ανταλλαξιμότητας, ο κορεσμένος καλλιεργεί αδιαφορία προς αυτές αφού η αναζήτηση ερεθισμάτων χωρίς συνείδηση της αξίας τους, αντανakλά την υποβάθμιση της αξίας στο ερέθισμα καθαυτό.¹⁶³

Από όσα εκτέθηκαν, συμπεραίνουμε ότι *η λειτουργία του χρήματος στη ζιμμελιανή οπτική υπερβαίνει πρόδηλα την οικονομική της διάσταση, καθώς υπεισέρχεται στην συγκρότηση της ψυχικής δομής του ανθρώπου και επεκτείνεται-*

¹⁶² Συλλογικό, 2014, Διατομικότητα, κείμενα για μία οντολογία της σχέσης, ό.π, σ252. Είναι σημαντική η αναγωγή της ανταλλαγής σε ό,τι συμβαίνει στην ψυχή των υποκειμένων και η αντίληψη της ανταλλαγής ως παραγωγού και δημιουργού αξιών, όπως αναλύεται στις σελίδες 244-245.

¹⁶³ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ. 182-183

διαμέσου της ανταλλαγής-στην αλληλεπίδραση μεταξύ των υποκειμένων. Μέσα από μία συμβολική παρουσίαση, ο Simmel προσπαθεί να καταστήσει σαφές το πώς το χρήμα, μέσα από την ισοπεδωτική του λογική, παρεισφρύνει στην συνείδηση ως φορέας απαξίωσης, αναίρεσης της εσωτερικής αξίας και υποβιβασμού των αντικειμένων σε πανομοιότυπα εμπορεύματα. Το πράττει μέσα από την ένταξη του φαινομένου στο χωρικό πλαίσιο της μητρόπολης, όπου ο διευρυνόμενος καταμερισμός εργασίας και η εξειδίκευση αποτελούν τις πλέον ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξή του. Επιπλέον, η ανάλυσή του, ξεκινώντας από οικονομικές έννοιες, όπως η έννοια της αξίας, εμβαθύνει με διερεύνηση συνιστωσών κοινωνιολογικής και ψυχολογικής σημασίας. Η ανάλυση αυτή είναι πρόσφορη ώστε να συλληφθεί η ουσία του κόσμου όπου κάθε άτομο είναι μέρος του Όλου, σύμφωνα με τον Altman. Στην "Φιλοσοφία του χρήματος", ο Simmel φαίνεται να εγκαταλείπει την τάση του για παράθεση στιγμιότυπων και θραυσματική ανάλυση και επιδεικνύει ενδιαφέρον για την σύλληψη της κοινωνίας ως ολότητας, όπως παρατήρησε ο Kracauer.¹⁶⁴

Κατά τον τρόπο αυτό, το χρήμα λειτουργεί ως παράδειγμα για την παρουσίαση των σχέσεων της κοινωνίας ως ολότητας, ως σύμβολο και δείκτης θεμελιωδών διαδικασιών, όπως η αντικειμενικοποίηση και η ποσοτικοποίηση ποιοτικών χαρακτηριστικών και αξιών. Με μία υποκειμενιστική θεωρία της αξίας όπου η οικονομία είναι ιδωμένη από την πλευρά του υποκειμένου και της ζήτησης για αγαθά, η ανταλλαγή μετατρέπεται σε υποκειμενική διαδικασία στάθμισης κόστους-οφέλους και σε απόλυτη πηγή οικονομικών αξιών.

Το χρήμα, ως συμβολικό αντικείμενο της ανταλλαγής, αντιπροσωπεύει την κοινωνική αλληλεπίδραση στην αμιγή της μορφή, ενώ η υπολογιστική διανοητικότητα, ως απόρροια της αντικειμενοποίησης του νου, περιγράφει την εξουθένωση των εμπλεκόμενων στην διαδικασία παραγωγής ενός προϊόντος υπό τις συνθήκες εντεινόμενου καταμερισμού εργασίας και εξειδίκευσης. Καθώς είναι καταβλητέο το μέγιστο των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων των εργαζομένων, η ολοκλήρωση της παραγωγικής διαδικασίας συμπίπτει με την πολύπλευρη εξουθένωσή τους. Το εγχείρημά του να συλλάβει το χρήμα ως ουδέτερο φορέα

¹⁶⁴ Frisby, D, Simmel and since, ό.π, σ.110

καθολικής εξάλειψης των αξιών, υπήρξε αναμφίβολα τολμηρό, πρωτοποριακό και αρκούντως φιλόδοξο και θεωρούμε ότι, σε κάθε περίπτωση, η θεώρησή του για την μητρόπολη και τη νεωτερική κοινωνία, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς συνεκτίμηση των απόψεών του για την λειτουργία της χρηματικής οικονομίας.

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΕΓΓΥΤΗΤΑΣ- ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ

Η παρέκβαση για τον ξένο είναι ένα κείμενο που γράφτηκε από τον Simmel στα πλαίσια της ανάλυσής του για την κοινωνιολογία του χώρου¹⁶⁵. Πρόκειται για έναν ακόμη ιδεατό τύπο ή κατηγορία που θεμελιώνεται στην ενότητα εγγύτητας και απόστασης. *Ο ξένος παρουσιάζεται ως εν δυνάμει περιπλανώμενος, είναι εκείνος που “σήμερα έρχεται και αύριο μένει” και στην ουσία ενσαρκώνει την απόσταση εντός υφιστάμενης σχέσης, αφού η ιδιότητά του σημαίνει ότι ο κοντινός βρίσκεται μακριά και ο μακρινός βρίσκεται κοντά.*

Παρά το γεγονός της παραμονής του σε δεδομένο τόπο, δεν έχει ξεπεράσει την ελευθερία της περιπλάνησης. Η περιπλάνηση λαμβάνει χώρα στα πλαίσια άσκησης εμπορικής δραστηριότητας, αφού ο ξένος είναι έμπορος που εισχωρεί ως υπεράριθμος σε έναν κύκλο όπου οι θέσεις είναι ήδη κατειλημμένες.¹⁶⁶ Αυτή η ιδιομορφία της θέσης του εντός της ομάδας με τρόπο που να τοποθετείται σε αυτήν χωρίς ποτέ να εντάσσεται δεσμευτικά στο δυναμικό της είναι που του προσδίδει το εχέγγυο της αμερόληπτης κρίσης. Αποστασιοποιούμενος από δεδομένα, δεσμούς και υποκειμενικές αντιλήψεις, ο ξένος μοιάζει σαν επόπτης και αδέκαστος αξιολογητής της εύρυθμης ή μη, λειτουργίας της. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως βρίσκεται στην ευνοημένη συνθήκη ενός προνομιακού περιθωρίου, καθώς δεν δεσμεύεται από την συνήθεια, την ευλάβεια, το παρελθόν. Καθίσταται οργανικό

¹⁶⁵ Skoric M, Kisjuhas A, 2013, Excursus on the stranger, in the context of Simmel's sociology of space, University of Novi Sad, Serbia, Sociologia, 45(6) σ. 589

¹⁶⁶ Simmel, G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.170-172

μέλος της ομάδας παρά την μη οργανική προσάρτησή του σε αυτή. Αυτό του παρέχει μία αίσθηση ελευθερίας και μία δυνατότητα αυτόνομης δράσης.¹⁶⁷

Επιχειρώντας μία ερμηνευτική οπτική, θα λέγαμε ότι ο ξένος συμβολίζει την έλευση του καινούργιου σε μία ομάδα η λειτουργία της οποίας βασίζεται σε συγκεκριμένες σχέσεις, κανόνες και δεδομένα. Από αυτή την άποψη, η άφιξη του ξένου διασαλεύει την ισορροπία στην λειτουργία της ομάδας και επαναπροσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο αυτή καθίσταται λυσιτελής. Αυτό ενισχύεται και από το ψυχολογικό καθεστώς που φαίνεται να καθοδηγεί την συμπεριφορά του ξένου: δεν επιθυμεί την ελαχιστοποίηση της απόστασης, την αποδοχή ή την αφομοίωση. Είναι ηθελημένα ξένος και μεριμνά για την διασφάλιση της πνευματικής απόστασης με όσους βρίσκεται σε τοπική εγγύτητα. *Η διπλή και ταυτόχρονη συνδρομή της πνευματικής απόστασης και της τοπικής εγγύτητας είναι αυτή που κατοχυρώνει την αντικειμενική θεώρηση του ξένου.* Στην ουσία, ο ξένος είναι εκπρόσωπος του αγνώστου και η ξενικότητα θεμελιώνεται στην έλλειψη συνάφειας ανάμεσα σε δύο περιβάλλοντες κόσμους, που υποσκάπτει την σχετικά φυσική κοσμοαντίληψη.¹⁶⁸ Αυτή η ανατρεπτική εισχώρηση του καινού στοιχείου επιφέρει την αμφισβήτηση των -μέχρι πρότινος- αυτονόητων δεδομένων, θέτοντας παράξενα, ακατάληπτα ερωτήματα, σχετικοποιώντας την αξία των υφιστάμενων σχέσεων και διαμελίζοντας κοσμοαντιλήψεις.¹⁶⁹ Άλλωστε, όπως τόνισε ο Stonequist, ο ξένος μπορεί να γίνει άξιος κριτής της κουλτούρας της κυρίαρχης ομάδας, αφού συνδυάζει την γνώση και την διορατικότητα του μέλους της ομάδας με την κριτική στάση του αποστασιοποιούμενου από αυτήν.¹⁷⁰

Η κατασκευή της τυπολογίας του ξένου υπήρξε άκρως επιδραστική. Πολλοί κατοπινοί στοχαστές συνέγραψαν για τον ξένο στηριζόμενοι σε αυτήν, ακόμη και αν δεν την μνημονεύουν ρητώς.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, σελ 173-176

¹⁶⁸ Michels, 1920:20, όπως παρατίθεται στο Bauman, Z (1994), Ο πολιτισμός ως πράξη, Εκδόσεις Πατάκη, σ.170-171

¹⁶⁹ Natanson, 1962:170, όπως παρατίθεται στο Bauman, Z., Ο πολιτισμός ως πράξη, ό.π, σ.172

¹⁷⁰ Stonequist, 1969:154-155, όπως παρατίθεται στο Bauman, Z, Ο πολιτισμός ως πράξη, ό.π, σ.173

Ο ξένος εισέρχεται για πρώτη φορά στην ομάδα και δεν αποκλείεται να έρχεται για να φύγει.¹⁷¹ Αναφορικά με τις αλλαγές που θα πρέπει να γίνουν στην ομάδα έπειτα από την έλευση του ξένου, αυτές συναρτώνται με το σύστημα της ενσωμάτωσης, τον τύπο της τοπικής κοινότητας, τις περιστάσεις και τους εμπλεκόμενους στην διαδικασία.¹⁷²

Θα πρέπει να διαφοροποιηθεί η ζιμμελιανή σύλληψη του ξένου από εκείνη του οριακού ανθρώπου (marginal man), ο ασταθής χαρακτήρας του οποίου είναι το προϊόν της πάλης του μετανάστη ή του πρόσφυγα ώστε να ενσωματωθεί σε κάποια πολιτιστική ομάδα. Η μετανάστευση δεν έχει την έννοια της απλής γεωγραφικής μετακίνησης, αλλά συνεπάγεται αλλαγή κατοικίας και ρήξη δεσμών με τον τόπο καταγωγής.¹⁷³

Ο Sennett κάνει λόγο για δύο τραύματα που χαρακτηρίζουν τον ξένο, το πρώτο σηματοδοτεί τις καταβολές του, το δεύτερο την μετέπειτα ιστορία του, είναι “ένα τραύμα καταγωγής που δεν μπορεί να συγκαλυφθεί και το τραύμα του πλάνητα που δεν γιατρεύεται”¹⁷⁴

Η κοινωνιολογική μορφή του ξένου αποκαλύπτει την ροπή του Simmel προς το παράδοξο, μέσα από την έμφαση σε ένα συνονθύλευμα αντιθέτων. Εάν η περιπλάνηση νοείται ως απελευθέρωση από κάθε δεδομένο σημείο στον χώρο, ως απαγκίστρωση από κάθε χωρικό δεδομένο, *ο ξένος αντιπροσωπεύει την ενότητα της απελευθέρωσης και της καθήλωσης.*

Σε μία κριτική της ανάλυσης του Simmel για τον ξένο, η Wood επισημαίνει ότι η κοινωνιολογική σημασία του ξένου συνεπάγεται περισσότερα προβλήματα από αυτά που φαίνεται να επιλύει. Επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της σε αρχικές φάσεις της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, θεωρεί ότι ο ξένος βρίσκεται εκτός του

¹⁷¹ Wood, 1934:44-45, όπως παρατίθεται στο Ορφανός, Π (2016) Ο ξένος και η αποξένωση. Η κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα. Στο Κονιόρδος, Σ(Επιμ.), Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, *Η ελληνική κοινωνία στο σταυροδρόμι της κρίσης. Έξι χρόνια μετά.* Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία, Αθήνα 10-12/12/2015, σελ 471

¹⁷² Mc Lomre, 1970:86, όπως παρατίθεται στο Ορφανός, Π., 2016, Ο ξένος και η αποξένωση. Η κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα, ό.π, σ.470

¹⁷³ Park, 1928:886-887, στο Ορφανός, Π., Ο ξένος και η αποξένωση. Η κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα, ό.π, σ.471

¹⁷⁴ Sennett, 2015:108-109, στο Ορφανός, Π, Ο ξένος και η αποξένωση. Η κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα, ό.π, σ.475

συστήματος των κοινωνικών σχέσεων και θέτει με την παρουσία του προβλήματα στην υφιστάμενη τάξη πραγμάτων. Το σημείο-κλειδί για την ενσωμάτωση του ξένου, εν προκειμένω, φαίνεται να είναι οι διαφοροποιήσεις στην κοινωνική οργάνωση, δηλαδή αν η εκάστοτε ομάδα έχει συστηματικά επαφές με ξένους, η κοινωνική της οργάνωση θα είναι πιο ευέλικτη και επομένως η έλευση του ξένου δεν θα δημιουργήσει προβλήματα.¹⁷⁵

Από το 1934, η κοινωνιολογική σημασία του ξένου τέθηκε στο επίκεντρο μιας μακροσκελούς ανάλυσης, με την πλειονότητα των αναλυτών να στηρίζεται στην “Παρέκβαση για τον ξένο” (1908), καθώς και στις μετέπειτα μεταφράσεις της (Park and Burgess, 1921, Wolff, 1950). Παρά την συσκότιση των εννοιών και την απορρέουσα εξ αυτής αοριστία, υπάρχει μία κοινώς αποδεκτή θεωρία για τον ξένο, είτε με απευθείας παραπομπή στον “ξένο” του Simmel¹⁷⁶, είτε με διασαφήνιση της έννοιας του ξένου ως νεοεισερχόμενου στην ομάδα με την ιδιότητα του δυνητικώς περιπλανώμενου¹⁷⁷.

Η απόκλιση από το αρχικό νόημα συνοψίζεται σε τέσσερα(4) πεδία σύγχυσης, σύμφωνα με τον Levine (1979): 1) Ο ξένος ως ταυτόσημος με τον οριακό άνθρωπο του Park. Για αυτή την παρερμηνεία ευθύνεται ο Park, καθώς συνέταξε το σχετικό του κείμενο για τον οριακό άνθρωπο το 1928, υπό την επιρροή της ζιμμελιανής θεώρησης του ξένου. Εν τούτοις, ο οριακός άνθρωπος είναι κάτι τελείως διαφορετικό, είναι ένα φυλετικό ή πολιτιστικό υβρίδιο που δεν έχει ισότιμη πρόσβαση στην ομάδα, επιθυμεί να ενσωματωθεί, σε αντίθεση με τον ξένο του Simmel που δεν θέλει να αφομοιωθεί γιατί προκρίνει την ελευθερία έλευσης και αποχώρησης προς την οποία κατευθύνεται από την ιδιότητά του ως εν δυνάμει περιπλανώμενου. Έτσι, ο ξένος εμφανίζεται ως κριτής και σύμβουλος, ενώ ο οριακός άνθρωπος βιώνει μία μαρτυρική εμπειρία πνευματικής αστάθειας και δυσφορίας.

2) Ο ξένος ως ταυτόσημος με τον νεοεισερχόμενο στην ομάδα.

¹⁷⁵ Wood, 1934:35, όπως παρατίθεται στο McLemore, 1970, Simmel's stranger: a critique of the concept, *The pacific sociological review*, 13(2), σ.87

¹⁷⁶ Cook at al, 1938:172, όπως παρατίθεται στο McLemore, Simmel's stranger: a critique of the concept, ό.π, σ.88

¹⁷⁷ Greifer: 1945:739, όπως παρατίθεται στο McLemore, Simmel's stranger: a critique of the concept, ό.π, σ.88

Αξίζει να σημειωθεί η θεώρηση του Schuetz για τον ξένο, στο "Ένα δοκίμιο για την κοινωνική ψυχολογία"(1944), όπου προβαίνει σε μία τυπολογία του περιθωριοποιημένου ατόμου, ενός τύπου ανθρώπου που είναι νέος στην ομάδα, επισκέπτης ή μετανάστης και πασχίζει να γίνει κοινωνικά αποδεκτός ή έστω ανεκτός. Ο ξένος του Simmel, όπως ήδη υπογραμμίσαμε ανωτέρω, δεν ενδιαφέρεται για την συμπερίληψή του στην ομάδα και για την απόσπαση της αποδοχής. Ο ξένος του Schuetz, είναι πλησιέστερα στον οριακό άνθρωπο του Park.¹⁷⁸

Μπορούμε, κατά συνέπεια, να διακρίνουμε δύο παραδόσεις, αφενός την θεώρηση του ξένου ως οριακού ανθρώπου ή/και μετανάστη(Sombart 1915/1921, Park, 1928, Hughes, 1949, Coser, 1964) και αφετέρου την θεώρηση του ξένου ως νεοεισερχόμενου στην ομάδα(Schuetz, 1944, Meyer, 1951, Greifer, 1945, Skinner, 1963).

3) Η διαφοροποίηση του ξένου ως ατόμου από τις ξένες κοινότητες δεν γίνεται με την απαιτούμενη σαφήνεια στις μετέπειτα του Simmel αναλύσεις.

4) Η διαλεκτική της ταυτόχρονης εγγύτητας και απόστασης δεν υπήρξε πάντα εύληπτη και ευχερώς κατανοήσιμη.

Εξαιτίας της πολυπλοκότητας των αναπτυσσόμενων σχέσεων μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις στον χώρο, οι χωρικές σχέσεις δεν συνιστούν ανεξάρτητη μεταβλητή καθώς συνδέονται ποικιλοτρόπως με κοινωνικές σχέσεις. Ο κοινωνικός χώρος δεν είναι ένα ξεχωριστό πεδίο του φυσικού χώρου και είναι άτοπο να λεχθεί ότι μόνο ο φυσικός χώρος είναι αληθινός και ο κοινωνικός χώρος περιορίζεται σε μία συμβολική διάσταση. Οι δύο μορφές χώρου συνδέονται μέσω μιας διαρκούς αλληλεπίδρασης που περιλαμβάνει την κοινωνική παραγωγή του χώρου και την χωρική οργάνωση της κοινωνίας, ενώ το γεγονός της σύνδεσης αυτής είναι τόσο οντολογικό, όσο και εμπειρικό. *Ο ξένος του Simmel αναδεικνύει ακριβώς αυτή την διττή υπόσταση των σχέσεων, που είναι και χωρικές και κοινωνικές, και χειροπιαστές και συμβολικές, και αληθινές και κατασκευασμένες.* Η έννοια του ξένου είναι σχεσιακή και η απόσταση πάντα εξαρτώμενη από ό,τι δημιουργεί

¹⁷⁸ Ossewaarde, 2007, όπως παρατίθεται στο Scoric, M, Kisjuhas A, Excursus on the stranger, ό.π, σ.598

εγγύτητα μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Πρέπει να διευκρινισθεί ότι η απόσταση δεν παρουσιάζεται σε αντιπαράβολή προς την εγγύτητα, ούτε έχει αρνητικό πρόσημο. Αντιθέτως είναι αυτή η ιδιότητα που του επιτρέπει την αντικειμενική θέαση των καταστάσεων και την κινητικότητα, που του παραχωρεί την ιδιόμορφη αυτονομία μιας αποκλίνουσας οπτικής, αφού δεν είναι επιρρεπής στην διαστρέβλωση της πληροφορίας.¹⁷⁹

Η θεώρηση του Simmel για τον ξένο είναι εύληπτη και ευφυής, καθώς χρησιμοποίησε τον ιδεατό αυτό τύπο ως αναλυτικό εργαλείο, με στόχο την απομόνωση και την εμπειριστατωμένη μελέτη συγκεκριμένων μορφών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Η θέση του ξένου προσδιορίζεται από κοινού από δύο ζεύγη παραμέτρων, την κοινωνική και χωρική απόσταση και την κοινωνική και χωρική εγγύτητα. Η κατηγορία του ξένου χαρακτηρίζεται από την θέση στο χώρο, την θέση στο χρόνο, την κοινωνική θέση και την σχετική θέση. Πρόκειται για ένα πρόσωπο χωρίς ιστορία, που αποτελεί στοιχείο της ομάδας χωρίς να καθίσταται ποτέ μέλος αυτής. Το γεγονός ότι δεν ανήκει εξαρχής στην ομάδα, μπορεί να οδηγήσει στον εμπλουτισμό της με ποιότητες που δεν απορρέουν από την ίδια.¹⁸⁰ Συμπεραίνουμε ότι ο ξένος δύναται να μπολιάσει την ομάδα με καινοτομικά και ανανεωτικά στοιχεία που ενδέχεται να την οδηγήσουν σε τεκτονικές αλλαγές ως προς την συγκρότηση, οργάνωση και δραστηριοποίησή της.

Σύμφωνα με τον McLemore που επιχείρησε μία κριτική προσέγγιση του “Ξένου”, ο Simmel χρησιμοποιεί τον όρο με αντισυμβατικό τρόπο, δηλαδή για να περιγράψει ένα άτομο που είναι μέλος της ομάδας με χωρική αλλά όχι κοινωνική έννοια.¹⁸¹ Πρώτιστο μέλημά του υπήρξε η διερεύνηση ενός μέλους της ομάδας που προήλθε από κάπου αλλού και όχι αποκλειστικά του νεοεισερχόμενου. Έτσι, διακρίνει δύο παραδόσεις, τον ξένο ως περιπλανώμενο έμπορο αφενός (ο νεοφερμένος/επίσας) και τον ξένο ως περιθωριακό άτομο, αφετέρου.¹⁸² Οι θεωρήσεις του Park και του Burgess συσχετίζουν τον ξένο με την ανάλυση για τις

¹⁷⁹ Skoric M, Kisjuhas A, Excursus on the stranger, ό.π, σ. 597

¹⁸⁰ Riley, P. ,(1-11-2008), The return of the stranger: distance, proximity and the representation of identity in domain. Specific discourse, Open Edition Journals, <https://doi.org/10.4000/asp.315> (τελευταία πρόσβαση:10/07/21)

¹⁸¹ Ray, L, Formal Sociology, ό.π, σ.262

¹⁸² Craib, I, Κλασική Κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.300

κοινωνικές επαφές και θεωρούν ότι οι μετανάστες συνιστούν τα εναρκτήρια σημεία από τα οποία πηγάζουν οι κοινωνικές επαφές. Από την άλλη πλευρά, ο Sombart αντιλαμβάνεται τον ξένο ως μετανάστη και νεοεισερχόμενο, ως φορέα καινοτομίας και αναλύει τα κοινωνικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά του. Ειδικότερα, ο ξένος διακρίνεται από έλλειψη σεβασμού προς την παράδοση, προσανατολίζεται προς το μέλλον, δεσμεύεται στην οικονομική ορθολογικότητα και τον κατέχει ένα ιδιαίτερο καπιταλιστικό πνεύμα.¹⁸³

Η ανάλυση του Schuetz, ενσωματώνει στοιχεία και των δύο παραδόσεων(ο νεοεισερχόμενος που μετατρέπεται σε οριακό άνθρωπο)και θα μπορούσε να αποτελέσει βάση για περαιτέρω έρευνα της κοινωνικής ψυχολογίας του ξένου, από κοινού με την παρέκβαση του Simmel για τον ξένο. Όπως εύστοχα επεσήμανε ο Inkeles, υπάρχει μία ξεχωριστή κοινωνιολογία του ξένου.¹⁸⁴ Αυτό είναι αναμφισβήτητα αληθές, καθώς υπάρχει μία πληθώρα μελετών και ερευνών που εκπονήθηκαν με πηγή έμπνευσης τον ξένο.

Για παράδειγμα, η Meyer, στο "The stranger and the city", προχώρησε σε διάκριση της έννοιας του ξένου(νεοεισερχόμενος με την στενή έννοια και οριακός άνθρωπος με την ευρεία) και υπογράμμισε ότι η προβληματική αυτή ανακαλύφθηκε από την σύγχρονη κοινωνιολογία και αναλύθηκε με πολλούς κοινωνιολογικούς όρους.¹⁸⁵ Στην συνέχεια, ο Grusky αναφέρει ότι ο επιτυχημένος είναι πάντοτε ξένος, είτε ανήκει στην ομάδα, είτε είναι νεοεισερχόμενος, οπότε και το περιβάλλον(εγκαταστάσεις, έδρα) θα είναι καινούργιο σε αυτόν.¹⁸⁶

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μία έρευνα που διεξήγαγαν οι Nash και Wolfe με την οποία εξέτασαν την έννοια του ξένου ως φορέα καινοτομίας. Ως δείγμα χρησιμοποίησαν άτομα που εισήγαγαν σε μικρές ομάδες και τα οποία ήταν επιφορτισμένα με την αποπεράτωση ορισμένης δραστηριότητας. Διέκριναν με εύστοχο τρόπο ανάμεσα σε δύο περιπτώσεις οριακότητας, ανάμεσα στο πρόσωπο

¹⁸³ Sombart,1915:322-327, όπως παρατίθεται στο Ray,L, Formal sociology, ό.π,σ. 266

¹⁸⁴ Inkeles,1964:12, όπως παρατίθεται στο Ray,L, Formal sociology,ό.π, σ. 264

¹⁸⁵ Meyer,1951:477, όπως παρατίθεται στο Ray, ,L, Formal sociology,ό.π, σ. 267

¹⁸⁶ Grusky,1960:108, όπως παρατίθεται στο Ray, ,L, Formal sociology,ό.π, σ. 268

που κοινωνικοποιείται σε οριακή κατάσταση και στο πρόσωπο που την βιώνει σε μεταγενέστερη φάση της ζωής του, ως ενήλικας.¹⁸⁷

Αντίστοιχες έρευνες πραγματοποιήθηκαν από τους Siu και Zajonc, με τον πρώτο να διερευνά την οριακότητα μελετώντας κινέζους που εργάζονταν ως πλύντες στο Σικάγο για να καταλήξει στο ότι ουδείς θα μπορούσε να θεωρηθεί οριακός άνθρωπος. Πρότεινε δύο νέους τύπους, τον επισκέπτη που συνδέεται με τον πολιτισμό της εθνικής κουλτούρας του και τον εγκατεστημένο/άποικο, προσφέροντας διαφοροποιημένη θεώρηση επί φαινομένων που παρουσιάζονταν ενιαία. Ο Zajonc(1952), διέκρινε ανάμεσα σε ξένο και νεοαφιχθέντα στην ομάδα, επικαλούμενος την θεωρία της ματαίωσης-επίθεσης. Απέφερε ότι οι ξένοι αναμένεται να επιδείξουν στάση πειθαρχίας και συμμόρφωσης προς τις νόρμες της χώρας υποδοχής, τις οποίες συχνά βρίσκουν ενοχλητικές λόγω της σύγκρουσής τους με αξίες που πηγάζουν από την κουλτούρα του τόπου καταγωγής τους. Ως εκ τούτου, τείνουν να αναπτύσσουν επιθετική συμπεριφορά απέναντι σε αυτές τις νόρμες, κάτι που δεν παρατηρείται στην περίπτωση του νεοεισερχόμενου.¹⁸⁸

Η διαλεκτική εγγύτητας-απόστασης στην θεώρηση του ξένου υπογραμμίζεται από τους McFarland&Brown(1973), όπου τονίζεται επίσης ότι η σύλληψη της κοινωνικής απόστασης από τον Simmel είναι απόρροια του συγκερασμού δύο ζητημάτων, των κοινών γνωρισμάτων με την ομάδα και τον βαθμό ειδικότητας ή γενικότητας αυτών των χαρακτηριστικών.¹⁸⁹ Η διαλεκτική εγγύτητας-απόστασης παρουσιάζεται με τρεις τρόπους, όπως αποσαφηνίζει η σχετική ανάλυση του Levine: ως εμφάνιση κινητικότητας σε μία ομάδα όπου η σύνθεση εγγύτητας-απόστασης καθορίζει την θέση του ξένου-σε αυτή την περίπτωση η εγγύτητα υπάρχει στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης με άλλα μέλη της ομάδας και η απόσταση ανιχνεύεται διαμέσου του παρεμπόπτοντος χαρακτήρα της, αφού δεν λαμβάνει χώρα σε καθορισμένη βάση δεσμού, αξιών και προσδοκιών. Μία δεύτερη περίπτωση όπου εκδηλώνεται η διαλεκτική εγγύτητας-απόστασης, είναι στην απάθεια και στην συμμετοχή, με την απόσταση να γίνεται δείκτης του βαθμού της συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ των δρώντων(ή της ανυπαρξίας

¹⁸⁷ Nash and Wolfe,1957:400, όπως παρατίθεται στο Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ. 269

¹⁸⁸ Ray, L, Formal sociology,ό.π, σ. 275-277

¹⁸⁹ McFarland&Brown,1973:215, όπως παρατίθεται στο Ray,L, Formal sociology,ό.π, σ. 278

αυτής), ενώ ο βαθμός γενικότητας των κοινών γνωρισμάτων προσδιορίζεται μέσα από την απόσταση, με τα δύο μεγέθη να αυξάνονται ανάλογα.¹⁹⁰

Κρίσιμη είναι η διάσταση της αυτογνωσίας προς την οποία μας κατευθύνει η σύλληψη του ξένου: μας φέρνει σε επαφή με τα όρια του εαυτού μας, μας οδηγεί στο να τον οριοθετήσουμε.¹⁹¹ Μία συστηματική κοινωνιολογία του ξένου, θα μπορούσε να επικεντρωθεί στις παραμέτρους που διαμορφώνουν την αντίδραση της ομάδας απέναντι στον ξένο ή στους τρόπους με τους οποίους ο ξένος προσπαθεί να σχετισθεί με την ομάδα. Αν το όλο ζήτημα εξετασθεί από ψυχολογική σκοπιά, συμπεραίνει κάποιος εύκολα ότι η έλευση ενός ατόμου στην ομάδα θα επιφέρει κλυδωνισμό της ασφάλειας, αμηχανία και ανταγωνισμό. Θα μπορούσαν να διερευνηθούν τα βαθύτερα αίτια μιας τέτοιας συνθήκης και να προβλεφθούν τρόποι ώστε ο βαθμός προσαρμοστικότητας στα νέα δεδομένα να καταστεί αμφίπλευρα υψηλότερος. Το γεγονός ότι ο ξένος δεν εγκολπώνεται τις νόρμες και τις πρακτικές της ομάδας και ότι επιδιώκει να εισαγάγει σε αυτήν στοιχεία που η ίδια δεν είναι προετοιμασμένη να δεχθεί, να κατανοήσει και να αφομοιώσει, αποτελεί εφιαλτήριο της ξένωσης και της διαιωνιζόμενης κοινωνικής απόστασης.

Από την άλλη πλευρά, αυτό που δεν θίγεται με την ανάλυση του Simmel για τον ξένο, είναι το πώς ο ξένος μπορεί να διασφαλίσει ή και να ενδυναμώσει τους συνεκτικούς δεσμούς της ομάδας όντας αποδιοπομπαίος τράγος¹⁹². Πέραν της τροφοδότησης του συγκρουσιακού κλίματος της ομάδας που ενδέχεται να επιχειρηθεί από τον ξένο για την εμπέδωση και ισχυροποίηση της δικής του θέσης, υπάρχει η περίπτωση της αποσόβησης ή και της εξάλειψης των αντιπαραθέσεων εν όψει ενός κοινού, “εσωτερικού εχθρού” προς τον οποίο δεν υπάρχει ταύτιση, οπότε είναι πιο εύκολος ο καταλογισμός ευθυνών και σχεδόν αυθόρμητη η κατάφαση της υπαιτιότητάς του. Υπό την έννοια αυτή, η παρουσία του ξένου μπορεί να λειτουργήσει ως αφορμή συνειδητοποίησης της σημασίας ενός συνεκτικού πυρήνα κοινών αξιών και πεποιθήσεων από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας που ενδέχεται να κυριεύονται από μία προκατειλημμένη εικόνα για τον ξένο και τις διαφορές νοοτροπίας που υφίστανται αναμεταξύ τους.

¹⁹⁰ Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.278

¹⁹¹ Tiryakian, 1973:57, όπως παρατίθεται στο Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.,284

¹⁹² Craib, I, Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.301

Αξιοσημείωτη είναι η επιρροή του ξένου του Simmel στην αντίληψη του Bauman: ο ξένος δημιουργείται από την κοινωνία, προσπαθεί να οριοθετήσει γνωστικά τον φυσικό και κοινωνικό του χώρο, αλλά η διαδικασία του προκαλεί φόβο. Είναι ένας προνομιακός αποδιοπομπαίος τράγος που προκαλεί δυσφορία θολώνοντας τις διαχωριστικές γραμμές. Μόνο στη νεωτερικότητα οι ξένοι παραμένουν ξένοι ακόμα και μετά την ένταξή τους στην κοινωνία, η οποία τους αντιμετωπίζει είτε αφομοιώνοντάς τους, είτε εκτοπίζοντάς τους.¹⁹³

Ο Bauman προβαίνει σε μία περαιτέρω διάκριση ανάμεσα σε τουρίστες και απόβλητους της νεωτερικότητας, όπου ο χρόνος δεν δομεί πλέον τον χώρο. Ο άνθρωπος της νεωτερικότητας, παρουσιάζεται ως υπεράριθμος, περιττός, αχρείαστος, δηλαδή "έχει απορριφθεί επειδή ήταν ήδη αναλώσιμος".¹⁹⁴ Οι τουρίστες, σύμφωνα με τον Bauman, ταξιδεύουν επειδή το θέλουν, ενώ οι πλάνητες επειδή δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Για τους τουρίστες η παραμονή στην οικία ισοδυναμεί με ταπείνωση, καθώς γυρεύουν να εξερευνήσουν τον ελκυστικό κόσμο. Νοσταλγούν πού και πού την θαλπωρή του σπιτιού, αλλά από την στιγμή που η πόρτα κλείνει από έξω, το σπίτι γίνεται όνειρο, όταν όμως κλείνει από μέσα γίνεται φυλακή.¹⁹⁵ Απεναντίας, οι περιπλανώμενοι αλήτες βιώνουν τον κόσμο ως κάτι ανυπόφορο, είναι ταξιδιώτες στους οποίους έχει αφαιρεθεί το δικαίωμα να γίνουν τουρίστες. Το κρίσιμο στοιχείο είναι ότι δεν φθονούν τον τουρίστα, αλλά τρέφουν φλογερό θαυμασμό για αυτόν και τον βλέπουν ως πρότυπο, το οποίο είναι εκ προοιμίου καταδικασμένοι να αδυνατούν να προσεγγίσουν.

Πριν ολοκληρώσουμε αυτή την ενότητα για τον ξένο, θα αναφερθούμε εν συντομία και σε μία άλλη κατηγορία περιπλανώμενου, στον flâneur του Benjamin. Ο πλάνης δεν οικειοποιείται ούτε τον χώρο, ούτε την διαλεκτική του, καθοδηγείται από τη νομαδικότητα ενός νοσταλγού του παρελθόντος, καθώς προσπαθεί να αναβιώσει την απολεσθείσα ουσία της πόλης. Το να χάνεται στο πλήθος επαγρυπνώντας για εικόνες και συλλέγοντας με μανιωδώς στιγμιότυπα, του προξενεί ηδονική ικανοποίηση. Η υποκειμενική ύπαρξη οδηγείται σε περιπλάνηση

¹⁹³ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.360-361

¹⁹⁴ Bauman, Z, 2005, Σπαταλημένες ζωές, οι απόβλητοι της νεωτερικότητας, (μετάφραση Καρασαρίνης Μ, επιμ. Λέκκας Π), Εκδόσεις Κατάρτι, σ.27

¹⁹⁵ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.55-357

ανάμεσα στο σοκ και στο βίωμα, καθώς οι φαντασιακές σχέσεις διαμορφώνουν έναν λαβυρινθώδη τόπο. Άλλωστε, η νωθρότητα του παρατηρητή είναι μόνο φαινομενικό γνώρισμα: ο πλάνης σκιαγραφείται ως παραβατικός ανατροπέας που εισχωρεί βίαια στην τοπογραφία της μεγαλούπολης και την αποδομεί. Στην ουσία, είναι ο φόβος για απώλεια της πραγματικής εστίας, της ουσίας της πόλης, που εγγράφεται στο βίωμα του πλάνητα ως θηλυκή παρουσία με καταστροφικές προθέσεις, ως αποδομητικός οδηγός μέσα στον λαβύρινθο του φετιχισμού.¹⁹⁶

Η πόλη ως πραγματοποίηση του αρχαίου δράματος της ανθρωπότητας, του λαβυρίνθου, είναι αυτή η πραγματικότητα στην οποία ο flâneur, χωρίς να το γνωρίζει, αφιερώνει τον εαυτό του.¹⁹⁷ Αποζητώντας αναβίωση ενός παροδικού συναισθήματος, είναι ένα είδος κοσμικού προσκυνητή σε αναζήτηση των βέβηλων αληθειών του χωρικού-χρονικού σύμπαντος. Ο Benjamin μοιραζόταν με τον Proust την σαγήνη για τις λυτρωτικές ιδιότητες της ανάμνησης και ο περιπλανώμενος αναζητεί το χαμένο χρόνο ως πλαίσιο ανασυγκρότησης νοήματος.

Αν θα θέλαμε να σχετίσουμε τον πλάνητα με τον ξένο, θα διαπιστώναμε ότι τους συνδέει μία αντιστρόφως ανάλογη πορεία εξέλιξης. Ο flâneur είναι ένας ντόπιος που γίνεται κάτι σαν ξένος ενώ ο ξένος είναι ένας μη γηγενής που γίνεται κάτι σαν ντόπιος.¹⁹⁸

Έχει ειπωθεί ότι για να κατανοήσει κάποιος με πληρότητα και ακρίβεια την μεθοδολογία και την κοινωνική θεωρία του Simmel θα πρέπει να έχει στο μυαλό του το δοκίμιο για τον ξένο. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που τον αποκάλεσαν ξένο στην ακαδημαϊκή κοινότητα, flâneur και bricoleur της κοινωνιολογικής ανάλυσης και ιμπρεσιονιστή της κοινωνιολογίας. Στην επόμενη ενότητα θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τα επιχειρήματα στα οποία θεμελιώνονται αυτοί οι παραλληλισμοί και να εμβαθύνουμε στα αίτια της άρνησης του Simmel να ενσωματωθεί, να πειθαρχήσει σε κανόνες και να καταλύσει την απόσταση από το περιβάλλον του προκειμένου να διακριβώσουμε το αν και σε ποιο βαθμό αυτή του η στάση υπήρξε ευεπίφορη σε παρερμηνείες του έργου του.

¹⁹⁶ Ροζάνης, Σ, Εκδοχές της πόλης, ό.π, σ. 26-35

¹⁹⁷ Benjamin, W, 1999, :429-430, όπως παρατίθεται στο Parker S, 2004, Urban Theory and urban experience, Encountering the city, ό.π, σ.18

¹⁹⁸ Shields, 1994:68

Ο SIMMEL ΩΣ ΙΜΠΡΕΣΙΟΝΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Ο χαρακτηρισμός του Simmel ως πλάνητα της κοινωνιολογίας απορρέει από ορισμένα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά της μεθοδολογίας του, όπως την αποφυγή σαφούς εννοιολόγησης, τοποθετήσεων και αξιολογήσεων και της συχνής μεταβολής της οπτικής του γωνίας(με αποτέλεσμα να παράγεται η ψευδαίσθηση ότι δεν έχει οπτική γωνία). Ο δοκιμιακός του λόγος και ο θραυσματικός χαρακτήρας της γραφής του συνηγορούν υπέρ αυτής της κατεύθυνσης που ενισχύει την αστάθεια, την αίσθηση του φευγαλέου νοήματος και την έλλειψη συνοχής. Σχετικές παρατηρήσεις διατυπώθηκαν από τον Krasauer και τον Koppel, ενώ ο Kohler επεσήμανε ότι τα έργα του Simmel χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία, αυθεντικότητα και μη αναπαραγωγικότητα, γνωρίσματα που τα καθιστούν αμίμητα και απaráμιλλα.

Μεταξύ άλλων, αυτά τα στοιχεία οδήγησαν τον Levine στο να αναλύσει εκτενέστερα τους λόγους για τους οποίους ο Simmel θεωρείται περιπλανώμενος της κοινωνικής θεωρίας και επιστήμης. Πρώτα από όλα, κατάφωρο στο έργο του Simmel είναι το ενδιαφέρον για τα θραύσματα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Με την μικροκοινωνιολογική του προσέγγιση, εξέτασε ενδελεχώς τις λεπτομέρειες που χαρακτηρίζουν στιγμιότυπα της καθημερινότητας που διαδέχονται το ένα το άλλο άναρχα, δίνοντας την εντύπωση του ημιτελούς. Επιπλέον, τον διακρίνει μία τάση αποστασιοποίησης από το υπό διερεύνηση αντικείμενό του.

Σε αυτό το σημείο ο Levine παρομοιάζει τα δοκίμια του Simmel με την ανάλυση του Benjamin για τον Baudelaire. Σε αυτήν, ο Benjamin αναφέρεται στις εμπειρίες της νευρασθένειας, της περιπλάνησης και της κατανάλωσης. Από την δική του πλευρά, ο Simmel θίγει το ζήτημα της νευρασθένειας προς το τέλος της "Φιλοσοφίας του χρήματος", με την μορφή της υπερευαισθησίας και της αγοραφοβίας, ενώ η κατανάλωση περιγράφεται λεπτομερώς και σε άλλα έργα του.

199

Ο Benjamin αναφερόταν στην φιγούρα του flâneur ως συλλέκτη ταξινομήσιμων εικόνων και εμπειριών, που "πηγαίνει και μαζεύει βότανα στην άσφαλο" και ταυτοχρόνως διατηρεί την ανωνυμία του, συνδυασμός που μπορεί να

¹⁹⁹ Frisby,D,1992,Sociological impressionism, ό.π, σ.79-80

οδηγήσει στην μεταμόρφωσή του σε έναν “ απρόθυμο ντετέκτιβ”, με επιδερμική ωθρότητα, καθώς -επί της ουσίας -ο flâneur εμφορείται από την εγρήγορη ενός παρατηρητή. Μέσα από την αδιάκοπη παρατήρηση και συλλογή στιγμιότυπων αντλεί ανείπωτη ευχαρίστηση, αλλά, για να περιβληθούν με κοινωνιολογική σημασία, τα συμπεράσματα μιας τέτοιας παρατήρησης χρήζουν συστηματοποίησης.²⁰⁰

Επομένως ο Simmel παρουσιάζεται ως συλλέκτης στιγμιότυπων και θραυσμάτων, ως επίμονος ανιχνευτής των λεπτομερειών που συνιστούν την ειδοποιό διαφορά. Σύμφωνα με τον Krasauer, έβλεπε τα πράγματα μέσα από ψυχολογική μικροσκοπία, αποβλέποντας στην ολότητα του νοήματος. Όπως ο φωτογράφος απαθανατίζει με τον φακό του κάτι που είναι φευγαλέο και συνάμα αναπαραγώγιμο στο διηνεκές, έτσι και ο Simmel αναζητεί το αυθεντικό στοιχείο και το νόημα σε ό,τι είναι μεταβατικό-γιατί ακριβώς σε αυτή την περίπτωση το νόημα είναι γριφώδες και εξανεμίζεται σε μία στιγμή.

*Η υιοθέτηση μιας αισθητικής στάσης είναι απότοκος της κεφαλαιώδους σημασίας που απέδιδε στην απόσταση. Μάλιστα, κατά τον Levine, όλες οι κοινωνικές διαδικασίες και οι τύποι στους οποίους αναφέρθηκε ο Simmel, είναι φαινόμενα περιγράψιμα και προσπελάσιμα με όρους κοινωνικής απόστασης.²⁰¹ Η αισθητική διάσταση” δημιουργεί από το θραυσματικό μία ολότητα, παίζει με την μορφή και έτσι κάνει αφαίρεση του περιεχομένου...το επιμέρους μετατρέπεται σε οικουμενικό/γενικό”.*²⁰²

Σε μία ανάλυσή του για την συμβολή του Simmel στην φιλοσοφία της τέχνης, ο Utitz τον παρομοιάζει με ιμπρεσιονιστή ζωγράφο που ζωγραφίζει τα πάντα-έτσι και ο Simmel γράφει και φιλοσοφεί για τα πάντα ελεύθερα, χωρίς φραγμούς. Ως πραγματικό φιλόσοφο του ιμπρεσιονισμού τον θεωρεί και ο Lukács , κάτι που μνημονεύει ρητώς, σε άρθρο του για τον Simmel που δημοσιεύθηκε το 1918. Ο Lukács βλέπει τον ιμπρεσιονισμό ως μεταβατική μορφή που θέτει τις μορφές στην υπηρεσία της ζωής και τις θεωρεί ως παραβίαση της πολυφωνίας

²⁰⁰ Frisby D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.24

²⁰¹ Frisby, D, Sociological Impressionism, ,ό.π, σ.84

²⁰² Frisby, D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.35

της.²⁰³ Διαβλέπει στην κοινωνιολογία του Simmel έναν πειραματικό χαρακτήρα που δεν αξιώνει τη γενικευτική ισχύ του συμπεράσματος.

Όπως οι ιμπρεσιονιστές απέρριπταν τις παραδοσιακές φόρμες στην ζωγραφική επειδή αφυδάτωναν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της ζωής και έπρεπε να αναπτύξουν μία δική τους τεχνοτροπία που θα άρμοζε στην πολυπλοκότητα της ζωής στη νεωτερικότητα²⁰⁴, έτσι και ο Simmel αντιτίθεται στην ακαμψία που είναι εγγενής στην επιλογή σαφώς καθορισμένης μεθοδολογικής κατεύθυνσης και οδηγείται στην συγκρότηση μίας μεθόδου που μοιάζει μη συγκροτημένη, μη συστηματοποιημένη και μη ταξινομήσιμη. Με τον ίδιο τρόπο που στον ιμπρεσιονισμό η ακαμψία των μορφών είναι απορριπτέα και στην αρνητική του απόληξη οδηγείται στην υιοθέτηση πολλών οπτικών, ο μεθοδολογικός πλουραλισμός του Simmel οδήγησε στην εντύπωση ενός ιμπρεσιονιστικού πλουραλισμού(όπως ανέφερε ο Landman)και στον σχηματισμό της αντίληψης ότι ήταν σχετικιστής.

Τον συσχετισμό με τον ιμπρεσιονισμό ασπάσθηκε και ο Mannheim που παρακολουθούσε τις διαλέξεις του Simmel στο Βερολίνο το 1912 και επικεντρώθηκε στην ικανότητά του να αναδεικνύει τις υποδεέστερες κοινωνικές δυνάμεις που περνούσαν απαρατήρητες. Ο Krasauer , από την δική του σκοπιά, τόνισε emphaticά πως η σκέψη του Simmel μοιάζει με λαβύρινθο, καθώς τα θραύσματα σχετίζονται μεταξύ τους με δαιδαλώδη τρόπο. *Για τον Simmel η κοινωνία έμοιαζε με τεράστιο λαβύρινθο για αυτό και την αντιλαμβανόταν σαν ένα δίκτυο αλληλεπιδράσεων.* Η διατήρηση απόστασης από το αντικείμενο της μελέτης του είναι έκδηλη στον τρόπο γραφής του καθώς φαίνεται να αποστασιοποιείται από τα γραφόμενά του για να διατηρήσει τη ανωνυμία του, αν και το πράττει συχνά με νευρικότητα. Αυτό οφειλόταν εν μέρει στην πεποίθησή του ότι η ζωή δεν είναι αναλύσιμη με έννοιες μορφής.

Τα θραύσματα σχηματοποιούνται σε άκαμπτες μορφές που εναντιώνονται στη ζωή αναπτύσσοντας αυτόνομη λογική. Η απόσταση, σε αυτή την περίπτωση, κρίνεται επιβεβλημένη. Άλλωστε, όπως σχολίασε ο Becker, πρώτιστο μέλημα του

²⁰³ Frisby,D, Sociological Impressionism, ,ό.π, σ.92

²⁰⁴ Craib,I, Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.280

Simmel είναι η περιγραφή των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων, ιδωμένες από συγκεκριμένη απόσταση.²⁰⁵ Η σημασία της θραυσματικής προσέγγισης αναλύθηκε από τον Frisby μέσα από ένα τριπλό πρίσμα: αρχικά υπενθυμίζει ότι, για τον Simmel, το κοινωνικό συντίθεται από αλληλεπιδράσεις και δεν προϋπάρχει, κατά δεύτερον η ανάλυση του θραύσματος αποδεικνύεται πολύ πιο ωφέλιμη και διαφωτιστική στην μελέτη της φύσης της κοινωνίας από ό,τι η μελέτη ευρύτερων θεσμών και, τέλος, συμβάλλει στην ανάδειξη της κοινωνίας ως αισθητικού αντικειμένου που επιτρέπει στο θραυσματικό να βρεθεί μέσα στην ολότητα.²⁰⁶

Ως απότοκος της ιμπρεσιονιστικής του στάσης, μια διάχυτη ανακρίβεια κατακλύζει όλο το έργο του, η οποία αποτέλεσε γόνιμο έδαφος για παρερμηνείες.²⁰⁷ Δεν είναι τυχαίος ο χαρακτηρισμός του ως “φιλόσοφο του ίσως” από τον Bloch²⁰⁸. Ωστόσο, ο “σχετικισμός” του Simmel, δεν ήταν παρά μία εκδήλωση δέους απέναντι στην πολλαπλότητα και στην ποικιλομορφία της ζωής.²⁰⁹

Σε μία αξιολόγηση της αποσπασματικότητας ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της μεθοδολογίας του Simmel, ο Axelrod τονίζει ότι η θραυσματική προσέγγιση της πραγματικότητας γίνεται αντιληπτή στην περίπτωση που ένα άτομο καθίσταται μέλος κάποιας ομάδας. Η συμμετοχή του ατόμου στην ομάδα είναι θεμιτή εξαιτίας της ικανότητάς του να αποσυνθέτει την προσωπικότητά του σε θραύσματα. Εφόσον ένα θραύσμα του συνολικού εαυτού συμμετέχει στην ομάδα και αυτό τίθεται ως προϋπόθεση για την ένταξή του σε αυτή, το μέλος της ομάδας είναι πάντοτε το θραύσμα του ατόμου.²¹⁰

Η θετική διάσταση του θρυμματισμού της ανθρώπινης εμπειρίας αναδεικνύεται από τον Simmel στο άρθρο του με τίτλο “Η περιπέτεια”, όπου η περιπέτεια περιγράφεται ως θραύσμα, ως εμπειρία ιδιαίτερης ποιότητας,

²⁰⁵ Frisby, D, Sociological Impressionism, ό.π, σ.150-153

²⁰⁶ Beer, D, 2019, Georg Simmel’s concluding thoughts, Worlds, Lives, Fragments, London: Palgrave MacMillan, σ.173

²⁰⁷ Frisby D, Sociological Impressionism, ό.π, σ.95-98

²⁰⁸ Frisby D, Sociological Impressionism, ό.π, σ.99

²⁰⁹ Frisby, D, Sociological Impressionism, ό.π, σ.156, όπως εύστοχα παρατήρησε ο Gassen.

²¹⁰ Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.160

διαφορετική από τις συνήθειες εμπειρίες και χωριστή από το συνεχές της ζωής.²¹¹ Τα περιεχόμενα της περιπέτειας καθορίζουν την αρχή και το τέλος της και η ανεξαρτησία της εδράζεται στο γεγονός ότι ξεχωρίζει τον εαυτό της από το κέντρο της ζωής, καθώς φαίνεται να υπάρχει πέρα από τη ζωή, για να προσανατολισθεί, εν συνεχεία, εκ νέου προς αυτό. Το όφελος από την βίωση μίας περιπετειώδους εμπειρίας συνίσταται στο ότι αυτή ισοδυναμεί με βίωση των περιεχομένων στην απογυμνωμένη μορφή τους, δηλαδή αναλλοίωτων από τα κίνητρα της καθημερινής ζωής.

Κάθε θραύσμα, συνεπώς, λογίζεται ως περιπετειώδης περίσταση που αναθεωρεί τα θεμέλιά της και κατευθύνεται προς την πηγή της ενότητας.²¹² Ερευνώντας τους δύο τύπους της νεωτερικότητας, την ώριμη χρηματική οικονομία και την μητρόπολη, εξετάζει ενδελεχώς τις θραυσματικές εξαντικειμενικεύσεις που χαρακτηρίζουν την “επιπεδότητα της καθημερινής ζωής”. Ο τρόπος βίωσης του θρυμματισμού της εμπειρίας περιγράφεται μέσα από μία διαρκή διάλυση μορφών. Πρόθεση του Simmel ήταν η διάσωση του αισθητικού αποκαλύπτοντας τον πλούτο και την ποικιλία των μορφών, μέσα από την εκσκαφή της επιφάνειας της ζωής, το βάθος της οποίας δεν γίνεται αντιληπτό αδιαμεσολάβητα.²¹³

Το αποσπασματικό στυλ γραφής φανερώνει την επιθυμία απελευθέρωσης από πρότυπα και αρχές που λειτουργούν περιοριστικά στη σκέψη. Το ημιτελές των συλλογισμών ανάγεται σε χαρακτηριστικό της μεθοδολογίας, ωστόσο δεν μπορεί να τυποποιηθεί ως μέθοδος στην επιστημονική κοινότητα. Η ανάγκη εύρεσης κατευθυντήριων αρχών τονίσθηκε από τον Von Wiese, καθώς η αποσπασματικότητα συνιστά επισφαλή βάση, χωρίς αντοχή και διάρκεια στον χρόνο.²¹⁴

Στον αντίποδα της παραπάνω θεώρησης του Simmel ως πλάνητα της διανόησης, διατυπώθηκε η άποψη ότι δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί flâneur, αφού διερευνά ενδελεχώς τους κοινωνικούς σχηματισμούς και δεν “περιπλανιέται” όπως ένας απλός συλλέκτης στιγμιότυπων. Ενδιαφέρεται να χαρτογραφήσει την

²¹¹ Simmel, 1959b:243-258, όπως παρατίθεται στο Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ.161

²¹² Ray, L, Formal Sociology, ό.π, σ.162-163

²¹³ Frisby, D, Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας, ό.π, σ.46-47

²¹⁴ Ray, L, Formal sociology, ό.π, σ. 159

ετερογένεια του κοινωνικού, να κατανοήσει μία έκφανση αυτού που δύναται να αποκαλύψει όψεις της ολότητας.

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, πιο δόκιμος είναι ο χαρακτηρισμός του Simmel ως bricoleur: τον όρο συναντάμε στο "The savage mind" του Levi-Strauss και αναφέρεται στον πολυτεχνίτη που συσσωρεύει αντικείμενα και εργαλεία και χρησιμοποιεί ό,τι θεωρεί ωφέλιμο για την ολοκλήρωση της δουλειάς του(η οποία πιθανότατα θα έχει άλλη έκβαση και εικόνα από ό,τι είχε τεθεί εξ αρχής ως στόχος της).Ως bricoleur της διανόησης, ο Simmel χρησιμοποιούσε σημαίνοντα, τις μορφές της κουλτούρας, συνδέοντας τις κοινότυπες εξωτερικότητες της ζωής μεταξύ τους και έπειτα με υπαρξιακές ανησυχίες. Έτσι, οι περιγραφόμενες σχέσεις βρίθουν νοημάτων, αλλά δεν είναι αιτιώδεις αφού δεν παρέχουν νόημα για την ολότητα- αποκαλύπτουν όψεις της ολότητας, κάτι που είναι εντελώς διαφορετικό.²¹⁵

Όλα τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά(θραυσματική αντίληψη, ελεύθερη μετάβαση από την μία θεματική στην άλλη, διατήρηση απόστασης από το αντικείμενο διερεύνησης, δοκιμαϊκός λόγος, αποφυγή διατύπωσης αξιολογικών προτάσεων), δημιουργούν την εντύπωση ενός στοχαστή που εκουσίως κρύβεται από τον αναγνώστη και, διαμέσου της δημιουργίας αιγιματικού κλίματος, αξιώνει τη συνεισφορά του στην αποκρυπτογράφηση του νοήματος. Μία τέτοια μέθοδος αναμφισβήτητα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επιστημονική, δεν οδηγείται σε καταληκτικές θέσεις και συμπεράσματα κανονιστικής ισχύος, αλλά μπορεί να αποτελέσει υπόβαθρο για γόνιμο προβληματισμό και για εποικοδομητική ερμηνεία.

Η αξιολόγηση της προσφορότητας της μεθόδου του Simmel δεν θα πρέπει να γίνεται in abstracto, ούτε υπό την επήρεια προϊδεάσεων αναφορικά με τις προδιαγραφές της μεθόδου που πληρούν ένα προκατασκευασμένο πρότυπο επιστημονικής εγκυρότητας. Αντιθέτως, κρίνεται σκόπιμο να συνεκτιμηθεί το αντικείμενο της μελέτης και το χρονικό σημείο στο οποίο αυτή επιχειρήθηκε, η αντίληψη θεμελιωδών εννοιών και ο εκάστοτε επιστημονικός στόχος. Για την ενδελεχή διερεύνηση των μορφών εγκοινωνισμού σε μία πραγματικότητα που συντίθεται από εφήμερα στιγμιότυπα, *ο θρυμματισμός της εμπειρίας αναβιβάζεται*

²¹⁵ Weinstein, D, & Weinstein, M, Postmodern(ized)Simmel, ό.π ,σ. 62-66

σε κυρίαρχο σημείο της πραγματικότητας και ίσως είναι απευκταίο αυτό να μην αποτυπώνεται εγγράφως, με την μορφή του μεθοδολογικού πλουραλισμού.

Δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις ερμηνευτικές δυσχέρειες που ανακύπτουν από την υιοθέτηση αυτής της μεθοδολογίας, ούτε την προκαλούμενη ανακρίβεια που συσκοτίζει το νόημα και παρεμποδίζει την κατανόηση βασικών θέσεων και εννοιών. Από την άλλη πλευρά, ίσως αυτό είναι το τίμημα της επιλογής ενός ιδιόρρυθμου τρόπου σκέψης και γραφής που-αν και δαιδαλώδης- κρίνεται ενδεδειγμένος για την ουσιαστική εμπέδωση των ισχυρισμών του γράφοντος ως πηγής διερωτήσεων και προβληματισμού επί ζητημάτων που δεν υπόκεινται στα τεχνάσματα μιας βεβιασμένης και δογματικής διευθέτησης.

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε εν συντομία σε ένα από τα λιγότερο σχολιασμένα κείμενα του Simmel για την γέφυρα και την πόρτα. Μέσα από αυτό, προβάλλει η σπουδαιότητα των ορίων ως μέσων χωρικής διευθέτησης των κοινωνικών σχέσεων και αναφύεται προβληματισμός αναφορικά με την δυνατότητα της ανθρώπινης παρέμβασης και τροποποίησης των χωρικών συνθηκών, της αναίρεσης αλλά και επαναχάραξης ορίων που μεταβάλλουν τόσο την χωρική, όσο και την κοινωνική δομή.

ΥΠΕΡΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΟΡΙΑ: Η ΓΕΦΥΡΑ ΚΑΙ Η ΠΟΡΤΑ

Στην ανάλυση του Simmel για την γέφυρα και την πόρτα, αποκαλύπτεται η κοινωνιολογική σημασία των ορίων και των συνόρων και καταδεικνύεται ο τρόπος επικοινωνίας μέσα από χωρικούς φραγμούς, αλλά και από την κατάλυσή τους. Με συμβολικό χαρακτήρα, *η γέφυρα αναπαριστά την επέκταση της βουλευτικής μας σφαίρας πάνω στο χώρο επιτελώντας την σύνδεση ανάμεσα σε διαχωρισμένα μέρη.* Κατά τον τρόπο αυτό, διαχωρισμός και ενοποίηση συσχετίζονται, με την έμφαση να αποδίδεται στην ενοποίηση, αφού η γέφυρα αναιρεί τα υπάρχοντα χάσματα.²¹⁶

Από την άλλη πλευρά, η πόρτα αναδεικνύει το γεγονός ότι ο χωρισμός και η σύνδεση αποτελούν τις δύο πλευρές του αυτού ενεργήματος: αφενός αίρει τον

²¹⁶ Simmel, G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα ό.π, σ.198, η γέφυρα δείχνει τον τρόπο ενοποίησης του διαχωρισμού του απλώς φυσικού είναι.

χωρισμό ανάμεσα στο μέσα και στο έξω και αφετέρου μπορεί να ανοίξει ανά πάσα στιγμή, καταργώντας την αίσθηση της έντονης απομόνωσης που δημιουργείται όταν είναι κλειστή. Πρόκειται για έναν αυτοπεριορισμό εν ελευθερία, καθώς τίθεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι άμεσα δυνατή η άρση του. Επιτελώντας παρόμοια συμβολική λειτουργία με την γέφυρα, η πόρτα δείχνει τον τρόπο διαχωρισμού της συνεχούς ενότητας του φυσικού είναι, υπογραμμίζοντας την ελευθερία που περικλείεται στην δυνατότητα ανοίγματος της πόρτας.

Αυτή η δυνατότητα εξισώνεται με την δυνατότητα να προχωρούμε ανά πάσα στιγμή προς τα έξω, προς την ελευθερία. Η απομόνωση σε έναν εσωτερικό κόσμο παρουσιάζεται ως εκούσια κατάσταση και εν δυνάμει παροδική. Το αυτοπεριοριζόμενο άτομο δύναται να εξέλθει αυτού του επιμέρους κόσμου και να εισέλθει στο πεδίο της εξωτερικής πραγματικότητας, απλώς και μόνο ανοίγοντας την πόρτα. Ενώ στην γέφυρα η κατεύθυνση που θα την διασχίσει κάποιος είναι αδιάφορη, στην πόρτα έχει σημασία εάν πρόκειται για είσοδο ή έξοδο, γιατί σε αυτή την περίπτωση διαφοροποιείται εντελώς το είδος της μετάβασης και οι παραγόμενες κοινωνιολογικές συνέπειες.

Το συγκεκριμένο κείμενο του Simmel παρουσιάζει την καθοριστική σημασία των ορίων για την κοινωνιολογική ανάλυση. Η σημασία αυτή απορρέει από το ότι έχουμε όρια και είμαστε όρια.²¹⁷ Στην ουσία, είμαστε όρια ανάμεσα σε δύο όρια, διαμεσολαβούσες οντότητες που αυτοπροσδιορίζονται και οριοθετούνται με πυξίδα δύο καθορισμένα όρια. Η ανθρώπινη ύπαρξη αποτυπώνεται με παράδοξους όρους, σα να οριοθετείται προς πάσα κατεύθυνση και συνάμα προς καμία κατεύθυνση, σαν περιορισμένο άτομο που δεν έχει όριο. Το άτομο ως όριο βρίσκεται αντιμέτωπο με την δυσεπίλυτη ένταση ανάμεσα στην τάση για αυτανάπτυξη με γνώμονα τα προσωπικά κίνητρα και στην ανάπτυξή του σε εναρμόνιση προς τις επιταγές της κοινωνίας.²¹⁸

Αυτό που επιτυγχάνει ο Simmel με το σύντομο κείμενό του για την γέφυρα και την πόρτα, είναι να συνδέσει υλικές οντότητες με βαθύτερα μεταφυσικά νοήματα. Φανερώνει κατά τον τρόπο αυτό δυσπρόσιτα νοήματα και τα μετατρέπει

²¹⁷ Beer,D, Georg Simmel's concluding thoughts, ό.π, σ.80

²¹⁸ Weinstein,D&Weinstein ,M,Postmodern(ized)Simmel,ό.π, σ. 103-107

σε κάτι που έχει φανερό και συγκεκριμένη υπόσταση. Η γέφυρα εκφράζει την επιθυμία μας για επαφή που υπερβαίνει τον χωρικό διαχωρισμό και όπου η ένωση και ο διαχωρισμός συνιστούν προϋπόθεση το ένα για το άλλο. Από την άλλη πλευρά, η πόρτα τα εντάσσει στην ίδια διαδικασία ως αντίστροφες εκφάνσεις. Καθορίζει τον χώρο και μας προστατεύει από το χάος, προσδιορίζοντας τον ανθρώπινο, προσωπικό χώρο από την απεραντοσύνη του χώρου εν γένει. Δεν εξαλείφει το χάος, αλλά καταφέρνει να το ελέγξει σε ικανοποιητικό βαθμό.²¹⁹ Σύμφωνα με τον Droit(2006), η πόρτα αποτελεί τόσο όριο, όσο και δίοδο ή πέρασμα.

Η διαδικασία χάραξης ορίων είναι ιδιαίτερος σημαντική κατά την άσκηση εξουσίας, καθώς μόνο με αυτή η ασκούμενη εξουσία δίνει την εντύπωση της έλλογης, εύλογης και μη αυθαίρετης δύναμης που έχει βάσιμα ερείσματα. Επίσης, η διαδικασία αυτή είναι συνεχής όσο και απρόβλεπτη, καθώς χαρακτηρίζεται από επαναχάραξη ορίων όταν τα υφιστάμενα όρια διαταράσσονται, παραβιάζονται ή καταλύονται. *Είναι ακριβώς αυτή η δυνατότητα διάρρηξης και επανασχεδιασμού των ορίων που τα θέτει σε διαλεκτική σχέση με την καθημερινή ζωή.*²²⁰ *Η αυτεπίγνωση των ορίων συνεπάγεται αυτογνωσία.*

Επανερχόμενοι στην Γέφυρα και την Πόρτα, συμπεραίνουμε πως τα όρια καθορίζουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και πως επανακαθορίζονται τα ίδια επί κοινωνικών αλλαγών. Ενώ η γέφυρα, ως ευθεία που κινείται ανάμεσα σε δύο σημεία, προδιαγράφει την άνευ όρων ασφάλεια και την κατεύθυνση, μέσα από την πόρτα ξεχύνεται η ζωή από τον περιορισμό ενός απομονωμένου χωριστού είναι στο απεριόριστο όλων εν γένει τον κατευθύνσεων.²²¹

Οι ιδέες του τόπου, του νοήματος και της εμπειρίας αναδύονται με γλαφυρό τρόπο μέσα από τη σύνδεση, την εγγύτητα, τα όρια και την εξωστρέφεια. Η σύνδεση ανάμεσα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, στην εγγύτητα και την απόσταση, στο όριο και στην υπέρβαση αυτού παρουσιάζεται μέσα από μία διαλεκτική όπου το ένα νοηματοδοτεί το άλλο και μέσα από τη συμβολική χρήση

²¹⁹ Pygghinen, O, Simmel and the social, ό.π, σ.114-118

²²⁰ Beer, D, Georg Simmel's concluding thoughts, ό.π. σ.83

²²¹ Simmel, G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π. σ.196

της γέφυρας και της πόρτας, ο Simmel καταφέρνει να δείξει ότι οι σχέσεις των ανθρώπων με τον χώρο δεν είναι μονοσήμαντες. *Η γέφυρα και η πόρτα αποδίδουν αισθητική και συμβολική μορφή στην κυριαρχία της βούλησης επί του χώρου, συνεπώς δεν συνιστούν υλικές ιδιότητες ή χωρικές διευθετήσεις, αλλά ανάγονται σε εμπειρική γνώση.*²²²

Η πρόθεσή του για επικοινωνία ή για απομόνωση αντανακλάται μέσω χωρικών σχηματισμών και υλικών ιδιοτήτων. Από τη μία πλευρά, η γέφυρα καθιστά προφανή τα επιμέρους, χωριστά στοιχεία που συνδέει, ενώ η πόρτα, από την άλλη πλευρά, οπτικοποιεί την σύνδεση και τον διαχωρισμό ως δύο όψεις της ίδιας πράξης. *Αμφότερες αντιπροσωπεύουν την ανταλλαγή, δεδομένου ότι συνδέουν και συνάμα οριοθετούν δύο πλευρές: η γέφυρα αντιστέκεται στην χωρική διαίρεση και η πόρτα συνιστά ένα όριο που την ίδια στιγμή αποτελεί, δυνητικά, συνδετικό κρίκο ανάμεσα σε δύο κόσμους.*²²³ Οι κοινωνικές δυνάμεις αποτυπώνονται σε υλικά δημιουργήματα όπως η γέφυρα και η πόρτα, αποδεικνύοντας πως οι παρεμβάσεις στους χωρικούς σχηματισμούς και οι συγκεκριμένες ποιότητες υλικών μορφών μπορούν να είναι εύγλωττες αναπαραστάσεις του κοινωνικού γίνεσθαι, όπως και της ίδιας της ανθρώπινης ψυχικής δομής.

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μέσα από την σκιαγράφηση της διαμορφούμενης νεωτερικής συνείδησης, με αναφορά στην χωρική διευθέτηση των αλληλεπιδράσεων και στις κοινωνιολογικές της συνέπειες, στο σύστημα της ώριμης χρηματικής οικονομίας, στην υπερφόρτωση του σύγχρονου ανθρώπου με ερεθίσματα, στην ζοφερή αίσθηση αποξένωσης εντός του πολύβουου πλήθους, συνειδητοποιούμε ότι η ζωή στην μητρόπολη συντίθεται από αντινομίες. Παρουσιάζοντας ευκαιρίες για παραγωγικότητα και ανέλιξη, προτάσσει τη σπουδαιότητα των επιτευγμάτων, των

²²² Borden I, 1997, Space Beyond: spatiality and the city in the writings of Georg Simmel, The journal of architecture, 2(4), σ. 313-335

²²³ Nieto, F, Rubio, R(2021), Loneliness and the built environment, School of Architecture, Tampere University, σ.124

επιδερμικών συναναστροφών και της βελτιστοποίησης της απόδοσης. Αυτό μπορεί να δίνει την εντύπωση της διεύρυνσης της ελευθερίας του ατόμου, με την έννοια της αποδυνάμωσης της δέσμευσης από το κοινωνικό περιβάλλον, αλλά στην πραγματικότητα οδηγεί βαθμιαία στην απίσχναση της προσωπικότητάς του.

Μέσα από την εντεινόμενο καταμερισμό εργασίας(στην παραγωγή και στην κατανάλωση), το άτομο επιδίδεται στην υλοποίηση εξειδικευμένων ρόλων και λειτουργιών, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διακρίνει τον εαυτό του στα δημιουργήματά του . Σε έναν παραπλήσιο τόνο με τον Marx, ο Simmel εισηγείται μία θεωρία πολιτιστικής αποξένωσης όπου το χρήμα, δημιουργώντας μία φασματική αντικειμενικότητα, υπερβαίνει το ίδιο το άτομο ιδρύοντας ένα “υπερατομικό σύμπαν”.²²⁴ Η θεωρία αυτή, που στην ουσία χαρτογραφεί τις σχέσεις ανάμεσα στην κουλτούρα και στο άτομο, περιγράφει το πολυδαίδαλο έργο συγκρότησης της ατομικότητας, γεγονός που οδήγησε στον χαρακτηρισμό του από τον Scaff ως στοχαστή επί του νυχλισμού της σύγχρονης κουλτούρας και των καταπιεστικών της δυνάμεων επί του ατόμου.²²⁵

Η έννοια της κουλτούρας περιγράφεται ως διαδρομή του πνεύματος από την κλειστή ενότητα στην ανεπτυγμένη ενότητα μέσα από την ανεπτυγμένη πολλαπλότητα. ²²⁶Η κουλτούρα, θέτει τα περιεχόμενα της ζωής στο δίπολο υποκειμένου-αντικειμένου. Ο δυϊσμός αυτός χαρακτηρίζεται από ένταση και εμμενή τραγικότητα, γνώρισμα που διέπει γενικότερα τον πολιτισμό. Η αντικειμενική κουλτούρα περιλαμβάνει υλικά αντικείμενα που καταδεικνύουν τον τρόπο προσέγγισης μιας ανώτερης ύπαρξης και αποτελούν αναγκαίο υπόβαθρο για την προσωπική ανάπτυξη. ²²⁷Η διττή ύπαρξη της κουλτούρας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής ζωής και, καθώς η αντικειμενική κουλτούρα αναπτύσσεται υπερτροφικά, το προσωπικό στοιχείο χάνεται μέσα στο κοινωνικό. ²²⁸ Ενόσω η κοινωνία αναπτύσσεται, επιταχύνεται ο ρυθμός παραγωγής των προϊόντων της αντικειμενικής κουλτούρας και, προοδευτικά, εδραιώνονται οι ασυμφωνίες με την

²²⁴ Frisby,D,Georg Simmel, Key sociologists, ό.π, σ.94

²²⁵ Scaff,1990:292, όπως παρατίθεται στο Weinstein,D&Weinstein,M,Postmodern(ized) Simmel, ό.π, σ.22

²²⁶ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.186

²²⁷ Simmel,G,On individuality and social forms, edited by Levine,ό.π, σ.234

²²⁸ Craib,I,Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.466-467

υποκειμενική κουλτούρα. Τα παραγόμενα αντικείμενα απεμπολούν τις ιδιαίτερες ποιότητές τους, λόγω της πληθώρας τους αλλά και της ταχύτατης εναλλαγής των τάσεων της μόδας, μετατρέπόμενα σε απρόσωπα εμπορεύματα, που είναι άμοιρα σαφώς καθορισμένων ποιοτικών χαρακτηριστικών.²²⁹

Όταν το στυλ διαμεσολαβείται από την μορφή του εμπορεύματος, συμβάλλει στην πτώχευση του υποκειμενικού πνεύματος σε αντίθεση με την συσσώρευση του αντικειμενικού πνεύματος.²³⁰ Η υπερτροφία της αντικειμενικής κουλτούρας εκδηλώνεται στην αινιγματική σχέση ανάμεσα στην κοινωνική ζωή και στα προϊόντα της, αφενός και στα θραυσματικά περιεχόμενα της ζωής των ατόμων, αφετέρου.²³¹

Η αντικειμενική κουλτούρα, ως κουλτούρα των πραγμάτων, συνεπάγεται την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό των αντικειμένων με έναν ρυθμό δυσανάλογο προς την υποκειμενική κουλτούρα. Η ασυμμετρία αυτή οφείλεται στην εντατική τεχνολογική πρόοδο που οδηγεί σε παραγωγή αντικειμένων σε μία κλίμακα που η υποκειμενική κουλτούρα δεν είναι σε θέση να αφομοιώσει και να αξιοποιήσει, δηλαδή να επωφεληθεί από την βελτιωμένη τους εκδοχή.²³² Για να εξερευνήσει την σχέση με τα αντικείμενα, το υποκείμενο πρέπει να εγκαταλείψει την υποκειμενικότητά του, αλλά όχι την διανοητικότητά του.²³³

Καθώς υποκείμενο και αντικείμενο τελούν σε σχέση αλληλεπίδρασης, η κουλτούρα ξεδιπλώνει τα περιεχόμενά της σε αυτό το πλαίσιο αμοιβαίου καθορισμού. Ωστόσο, τα αντικείμενα, αν και παραγόμενα από ανθρώπινες δυνάμεις, στη ζιμμελιανή θεώρηση γίνονται αντιληπτά ως ανεξάρτητα από το υποκείμενο, υπό το πρίσμα της επικράτησής τους επί των υποκειμένων. Αυτό συνιστά την τραγωδία της κουλτούρας, ως αποτέλεσμα της κρίσης και της παθολογικής απόληξής της σε φορέα κυριαρχίας επί των υποκειμένων που την δημιούργησαν. Ως εκ τούτου, *τα αντικείμενα αναπτύσσουν τη δική τους αναπτυξιακή λογική και τα υποκείμενα γίνονται έρμαια λογικών κανόνων,*

²²⁹ Craib, I, Κλασική κοινωνική θεωρία, ό.π, σ.277-279

²³⁰ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.185

²³¹ Simmel, G, The Philosophy of money, ό.π, σ.454

²³² Simmel G, 1997, Simmel on culture, Selected writings, edited by Frisby, D.& Featherstone, M., Sage Publications, Ltd, σ.45

²³³ Simmel G, 1997, Simmel on culture, ό.π, σ.58

αδυνατώντας να συλλάβουν το νόημα και τη σημασία των υλικών προϊόντων στην παραγωγή των οποίων συνέβαλαν με τις προσωπικές τους δυνάμεις. Αυτή η εσωτερική λογική των αντικειμένων είναι που τους προσδίδει αυτονομία και συνεπιφέρει τον βομβαρδισμό των υποκειμένων με την αδιάκοπη παραγωγή τους, που δεν μπορούν να αφομοιωθούν ποσοτικά ή απλώς να απορριφθούν.

*Οι σκοποί της ζωής υποκαθίστανται από μέσα και αναπόφευκτα πολλά πράγματα με εργαλειακή αξία να αποκτούν το ψυχολογικό καθεστώς των σκοπών. Η αναπαραγωγή των δημιουργημάτων της αντικειμενικής κουλτούρας φαίνεται να προσλαμβάνει έναν ανεξέλεγκτο χαρακτήρα, καθώς υπακούει σε ένα ιδιότυπο σύνολο από νόρμες, με αμιγώς αντικειμενικό χαρακτήρα.*²³⁴

*Η τραγικότητα συνίσταται στην αντινομία ανάμεσα στις απεριόριστες δυνατότητες της αντικειμενικής κουλτούρας και στα εσωτερικά όρια της ατομικής πρόσληψης και ιδιοποίησης των προϊόντων της.*²³⁵ Υπό φυσιολογικές συνθήκες, ο πολιτισμός, ως φυσικός εχθρός της αλλοτρίωσης, αποτελεί μία γενναία προσπάθεια απελευθέρωσης από την αναγκαιότητα και την επίτευξη ελευθερίας για δημιουργία, μια προσπάθεια που αποσκοπεί στην υπέρβαση της διχοτόμησης ανάμεσα σε πνεύμα και ύλη, σε νου και σε σώμα.²³⁶ Στη νεωτερική εποχή, ωστόσο, απαντάται ένας εκφυλισμός της διαδικασίας που πλέον λαμβάνει χώρα με έναν παθολογικό τρόπο. *Οι αντινομίες που αναδύονται στην διαλεκτική ανάμεσα στην αμεσότητα του βίου και την ολοένα αυξανόμενη δυσπιστία για την έννοια της μορφής, σηματοδοτούν την τραγικότητα του πολιτισμού.*

Η σχέση ανάμεσα σε ζωή και μορφή απασχόλησε εντονότατα τον Simmel στην τελευταία φάση της ζωής του, η οποία χαρακτηρίζεται από μία πεσιμιστική αντίληψη του κόσμου που θεωρεί ταυτόσημη τη νεωτερικότητα με την αμεσότητα του βίου. Η αντινομία αυτή, καθίσταται η μορφή της νεωτερικότητας.²³⁷ Όπως emphaticά διατυπώνεται στο δοκίμιό του "Σύγκρουση της σύγχρονης κουλτούρας" (1918), η ζωή δεν μπορεί να εκδηλωθεί στην αμεσότητά της, είναι καταδικασμένη να γίνει πραγματικότητα μόνο με το πρόσχημα του αντιθέτου της,

²³⁴ Simmel G, Simmel on culture, ό.π, σ.92

²³⁵ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.187

²³⁶ Bauman, Z., Ο πολιτισμός ως πράξη, ό.π, σ.86,220,224

²³⁷ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.188

ήτοι της μορφής. Επειδή η τραγωδία της κουλτούρας είναι εγγεγραμμένη στην βασική δομή της ζωής, εμφανίζεται σαν αδυσώπητο πεπρωμένο.²³⁸

Περιγράφεται μία διαδικασία κατά την οποία η δημιουργική ζωή παράγει κάτι που δεν είναι ζωή, που την καταστρέφει καθώς εναντιώνεται σε αυτή με τα δικά της έγκυρα επιχειρήματα. Τα μέσα ανάγονται σε απόλυτους στόχους, με συνέπεια την αιφνίδια διατάραξη της λογικής σειράς της εσώτερης και πρακτικής ζωής, την τάχιστη ανάπτυξη της αντικειμενικής κουλτούρας και την ατροφία της υποκειμενικής, με τα επιμέρους πεδία τους να εξελίσσονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις και να αποξενώνονται αμοιβαία.²³⁹ Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Simmel, φαίνεται συχνά σαν η δημιουργική κίνηση της ψυχής να πεθαίνει από το ίδιο το προϊόν της.²⁴⁰ Σε αυτή τη διαδικασία αμοιβαίας αυτονόμησης, η αντικειμενική κουλτούρα κατέχεται από ενότητα και αυτάρκεια, ενώ η υποκειμενική δημιουργείται από τον υποκειμενισμό των μοντέρνων καιρών με τάση για διαχωρισμό και υποχώρηση από την αντικειμενική κουλτούρα, με την πραγματοποίηση να μην είναι ποτέ πλήρης. Η ατομική εμπειρία κατακερματίζεται καθώς ο κατακερματισμός της αντικειμενικής κουλτούρας διεισδύει στην υποκειμενική.²⁴¹ Παρατηρείται δηλαδή μία τάση της κουλτούρας των ανθρώπων να μετατρέπεται σε κουλτούρα των πραγμάτων, χωρίς ποτέ να πραγματώνεται πλήρως.

Κατά τον τρόπο αυτό ο Simmel αναδεικνύει με πρωτοτυπία τη σχέση των ανθρώπων με τα αντικείμενα που τους περιβάλλουν και τους τρόπους εσωτερίκευσης των πολιτιστικών προϊόντων. Αν ο πολιτισμός είναι η ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργεί τον κόσμο του, σύμφωνα με την αντίληψη του Bauman, ο άνθρωπος καταλήγει κύριος και σκλάβος των παρωχημένων δημιουργημάτων του.²⁴²

Οι ρίζες της σύγκρουσης της κουλτούρας ανευρίσκονται στην (ανυπέρβλητη) αντίθεση ανάμεσα στην αρχή της ζωής και στην αρχή της μορφής,

²³⁸ Skidelsky, E, 2003, From epistemology to cultural criticism: Georg Simmel & Ernst Cassirer, History of European Ideas, 29(3), σ. 365-381

²³⁹ Simmel G, Simmel on culture, ό.π, σ. 94, 100

²⁴⁰ Simmel, 1968:31, όπως αναφέρεται στο Salem, A, Simmel on the autonomy of social forms, ό.π, σ. 21

²⁴¹ Frisby, D, Οδικά τοπία της νεωτερικότητας, ό.π, σ. 72

²⁴² Coser & Rosenberg, 1904:17, στο Bauman, Ο πολιτισμός ως πράξη, ό.π, σ. 204

αφού η αναγκαιότητα υπαγωγής και υπακοής στην λογική της μορφής επισύρει καταστροφικές συνέπειες.²⁴³ Συνεπώς, η εσωτερίκευση των πολιτισμικών επιτευγμάτων από τα κοινωνικά υποκείμενα δυσχεραίνεται μέσα από τη δυσανάλογη ανάπτυξη του προσωπικού στοιχείου, που καθίσταται δυσδιάκριτο και δυσεξιχνίαστο.

Αυτή η ατροφία του υποκειμενικού στοιχείου που καταδυναστεύεται από απρόσωπες δυνάμεις, μας παραπέμπει τόσο στον φετιχισμό του εμπορεύματος όσο και στις μορφές πραγματοποίησης του πολιτισμού του Lukács²⁴⁴.

Στην πραγματικότητα, ο πολλαπλασιασμός των μέσων αναπαραγωγής των δημιουργημάτων του αντικειμενικού πολιτισμού με αστραπιαία ταχύτητα προσκρούει στην ατομική αξίωση για ακέραη προσωπικότητα και για καθορισμό ενός βίου με νόημα: η κρίση νοήματος επέρχεται συνεπεία της υπερέκθεσης σε ερεθίσματα και στην υπερδιέγερση που προξενεί η ατελεύτητη ροή τους. Το άτομο είναι σαν ένα κύτταρο στον οργανισμό της κοινωνίας, προορισμένο να μάχεται για υποκειμενικότητα μόνο του, υπό την κρατούσα επιρροή μιας θραυσματικής αλλά και αυτόνομης αντικειμενικής κουλτούρας. Σε αυτή την ατέρμονη πορεία, το άτομο αδυνατεί να αφουγκρασθεί την εσωτερική του φωνή, εξουθενωμένο καθώς επιδίδεται σε μία πάλη με άνισους όρους.²⁴⁵

Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι η προαγωγή και η διατήρηση της αυθεντικότητας του ατόμου μπορεί να κατοχυρωθεί μέσα από την καλλιέργεια, με την οποία δημιουργείται το ενδεδειγμένο περιβάλλον για την ανάπτυξη των ικανοτήτων επιστρατεύοντας αντικείμενα που είναι εξωτερικά στο άτομο. Οι ανθρώπινες δυνατότητες νοούνται ως ικανότητες δράσης σε διαφορετικά επίπεδα του αντικειμενικού πνεύματος, καθώς τα αντικείμενα, ως δυνάμεις εξωτερικές, υψώνουν φραγμούς στην ανάπτυξη ή τους αίρουν. Αναμφίβολα, η υποκειμενική κουλτούρα είναι εξαρτώμενη από την αντικειμενική, αφού η ατομική τελείωση επέρχεται μόνο με μέσα αφομοίωσης ή αξιοποίησης μιας υπερατομικής δομής που

²⁴³ Weingartner, R, Experience and culture: the philosophy of Georg Simmel, ό.π, σ.83-84

²⁴⁴ Κονιόρδος, Σ, Κοινωνική Σκέψη και νεωτερικότητα, ό.π, σ.186

²⁴⁵ Η παρομοίωση αυτή καθώς και η περιγραφή της αγωνιώδους πάλης του ατόμου που είναι εκ προοιμίου καταδικασμένη σε αποτυχία, περιέχονται στο Weinstein, D & Weinstein, M, Postmodern(ized)Simmel, ο.π, ιδίως στις σελ. 123-125

βρίσκεται σε σημείο εξωτερικό προς το υποκείμενο. Με την καλλιέργεια των δυνατοτήτων, το άτομο αποκτά ένα πλαίσιο αναφοράς προς το αντικειμενικό πνεύμα και αποσοβείται η ένταση ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο.²⁴⁶

Επανερχόμενοι στην μητρόπολη ως τόπο της νεωτερικότητας, συμπεραίνουμε ότι σε αυτήν συνυπάρχουν όλες οι συνθήκες για την πρωτοκαθεδρία της μόδας, με έναν τρόπο που τα μητροπολιτικά κέντρα να αποτελούν εστιακά σημεία του σύμπαντος των πραγμάτων. Σε αυτό το περιβάλλον(και πάλι οι χωρικές προϋποθέσεις είναι εκείνες που έχουν βαρύνουσα σημασία)το άτομο βρίσκεται σε εγρήγορση εξαιτίας των αλληπάλληλων ερεθισμάτων, ευκαιριών και επιλογών, αλλά ενδίδει στην παθητικότητα και την προσαρμογή, γεγονός που φανερώνει την ατροφία του ατομικού πολιτισμού. Η σφαίρα της παραγωγής δεν οδηγεί πλέον στην “αρμονική ωρίμανση του εαυτού”, αφού οι αλλοτριωμένες μορφές της ύπαρξης γίνονται οι αντικειμενικές μορφές με τις οποίες υπάρχουμε...η υποκειμενικότητα καταστρέφεται και μετατρέπεται σε ψυχρή επιφυλακτικότητα και ανώνυμη αντικειμενικότητα στις σχέσεις ανταλλαγής, ενώ στη σφαίρα της κατανάλωσης, τα αντικείμενα ολοκληρώνουν την τελική κατάσταση του διαχωρισμού τους από τους ανθρώπους.²⁴⁷

Συμπερασματικά, η λειτουργικοποίηση και η διαφοροποίηση που χαρακτηρίζουν την παραγωγική διαδικασία, επιφέρουν κατακερματισμό της εμπειρίας, η καθολική εμπορευματοποίηση αναζωπυρώνει την τάση για ισοπέδωση της αξίας και την καθιέρωση της μπλαζέ στάσης, η προσωπικότητα βιώνει την απερίγραπτη δυσαναλογία των πλουσιοπάροχων δυνατοτήτων και της παντελούς αδυναμίας αξιοποίησής τους. Σε αυτό το πλαίσιο αλληλένδετων παραμέτρων, ο Simmel αντιλαμβάνεται την διαδικασία μετασχηματισμού της ανθρώπινης εμπειρίας και ατομικότητας, δηλαδή στην μητρόπολη της χρηματικής οικονομίας με την ασταμάτητη κυκλοφορία εμπορευμάτων και την αέναη διαδικασία της ανταλλαγής. Και είναι αξιοσημείωτο ότι όλες οι σχέσεις ιδρύονται, εξελίσσονται και μετασχηματίζονται με φόντο την μητρόπολη, με έναν τρόπο που το χωρικό αποτελεί το υπόβαθρο του κοινωνικού.

²⁴⁶ Weingartner, R, Experience and culture: the philosophy of Georg Simmel ,ο.π, σ.81-83

²⁴⁷ Frisby, D, Οδικά τοπία της νεωτερικότητας, ό.π. σ. 75-76

Οι χρηματικές σχέσεις προσδίδουν μία αίσθηση ελευθερίας, αλλά πρόκειται για επίφαση ελευθερίας, αφού το τίμημά της είναι η αλλοτρίωση στις διαπροσωπικές σχέσεις και η αποτελμάτωση της προσωπικής ανάπτυξης. Ο Simmel έκανε λόγο για επιτάχυνση του υποκειμενισμού και της ατομικότητας σχεδόν σε σημείο ρήξης. Η σύγκρουση φαίνεται δυσεπίλυτη, αφού η αντικειμενική κουλτούρα δεν επιδεικνύει απλώς μία αυτόνομη πορεία, αλλά φαίνεται να διαποτίζει την υποκειμενική κουλτούρα. Όπως έχει επισημανθεί από τον Bohringer, το χρήμα αντικειμενοποιεί τους ανθρώπους, τους κοινωνικοποιεί σαν ξένους, αλλά η πραγματοποίηση και η αλλοτρίωση δεν παραμένουν εξωτερικές, ούτε είναι "φρουροί της πύλης των πιο εσωτερικών στοιχείων, αλλά εσωτερικεύονται και αυτές οι ίδιες."²⁴⁸

Η αντίθεση ανάμεσα στον χαοτικό εξωτερικό κόσμο και στον απειλούμενο εσωτερικό κόσμο (που προσπαθεί να αναχαιτίσει τις απειλές μέσα από μία προστατευτική εσωστρέφεια η οποία φιλτράρει την εμπειρία), αποκαλύπτει ότι, ακόμη και εάν ο άνθρωπος πολεμά επιστρατεύοντας τα πνευματικά του όπλα ώστε να παραμένει αλώβητος από τη χειμαρρώδη εμπειρία του εξωτερικού κόσμου που τον αποπροσανατολίζει, δεν μπορεί να καθορίζει ο ίδιος έναν ξεχωριστό τρόπο ζωής. Το άτομο δηλαδή βιώνει τις δυνατότητες αλλαγής από κοινού με την ανασφάλεια που συνεπάγονται-αυτή η διπλή φύση της σύγχρονης ζωής διερευνήθηκε περαιτέρω από τον Berman, ο οποίος επεσήμανε ότι το να είναι κανείς σύγχρονος, σημαίνει να είναι η εμπειρία του από την προσωπική του και κοινωνική ζωή σαν μια καταιγίδα.. να ανταλλάσσουμε και να αντιμετωπίζουμε τον κόσμο που δημιουργεί η νεωτερικότητα και να παλεύουμε να τον κάνουμε δικό μας.²⁴⁹

Αν δεχθούμε ότι η θεμελίωση μιας ελεύθερης συνείδησης συντελείται διαμέσου της εναντίωσης στην κατεστημένη τάξη πραγμάτων και ότι η ιστορική αλλαγή δεν προϋποθέτει μόνο την ελευθερία αλλά και την επίγνωση της δυστυχίας, όπως επισημαίνει ο Marcuse στο "Τέλος της ουτοπίας", το υποκείμενο διαθέτει την ελευθερία της επιλογής μιας ιστορικής πράξης που υπερβαίνει την κατεστημένη

²⁴⁸ Frisby,D, Οδικά τοπία της νεωτερικότητας,ό.π, σ.81

²⁴⁹ Berman,1984:115, στο Savage,M, Warde,A,,Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα,ό.π,σ.220

πράξη, με την σύνθεση των δεδομένων της εμπειρίας κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκαλύψουν την αντικειμενική τους αρνητικότητα, δηλαδή τον βαθμό στον οποίο είναι δεδομένα της κυριαρχίας.²⁵⁰

Επομένως, το άτομο στη νεωτερικότητα δεν φαίνεται να έχει επίγνωση της δυστυχίας, περισσότερο μοιάζει αμήχανο και πασχίζει παντοιοτρόπως να κατανοήσει την πληθώρα των μετασηματισμών, ακριβώς όμως λόγω της εικονικής ευμάρειας και των ευκαιριών για ανέλιξη που προσφέρονται σε επιφανειακό επίπεδο, θέλγεται από τις επικρατούσες συνθήκες και συμπορεύεται με αυτές. Δεν προσπαθεί να τις αλλάξει γιατί δεν είναι πεπεισμένο για την αναγκαιότητα της αλλαγής-μέσα σε όλο αυτό το κλίμα αυτοπαγιδεύεται στην εξάλειψη της δυνατότητάς του να επιλέξει, να καθορίσει, να υπερβεί. Η εγκατάλειψη της δυνητικής υπέρβασης της πραγματικότητας εξισώνεται με εγκατάλειψη της ελευθερίας, με την έννοια του προσδιορισμού του νοήματος που είναι αυθυπόστατο και ανέπαφο από εξωγενείς παρεμβάσεις ή απόπειρες αλλοίωσης.

Έχει επισημανθεί ότι ο Simmel εκλαμβάνει την χρήση των αντικειμένων ως δεδομένη και αυταπόδεικτη και ότι διερευνά τις αναπτυσσόμενες σχέσεις κατά έναν τρόπο ελλειπτικό. Ειδικότερα, έχει επικριθεί για το ότι δεν περιγράφει με την δέουσα προσοχή και σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο τα αντικείμενα ενισχύουν τις ανθρώπινες δυνατότητες, ενώ προτάσσει ένα κυριαρχικό πρίσμα σύμφωνα με το οποίο το άτομο διαφεντεύεται από τα αντικειμενικά του παράγωγα. Η θεώρηση αυτή αντιλαμβάνεται την ύπαρξη μίας αντιστρόφως ανάλογης σχέσης ανάμεσα στο υλικό και στο κοινωνικό, μίας σχέσης που μοιάζει με παίγνιο μηδενικού αθροίσματος.²⁵¹ Αντί για αυτήν, θα μπορούσαμε να δούμε την αλληλεπίδραση ως αμοιβαία διεγερτική, όπως προτείνει ο Woolgar(για παράδειγμα, όσο ενισχύεται το υλικό, τόσο ισχυροποιείται το κοινωνικό),δηλαδή όσο πιο διαμεσολαβημένο είναι το κοινωνικό από υλικά αντικείμενα, τόσο πιο διαρκές γίνεται. Το κοινωνικό δεν είναι αγνό και αυτοαναφορικό, αλλά υποστηρίζεται από επιπρόσθετα υλικά στοιχεία.²⁵² Από τέτοιου είδους παρατηρήσεις, ανακύπτει η αναγκαιότητα

²⁵⁰ Marcuse,H,1985, Το τέλος της ουτοπίας, Εκδόσεις Έψιλον,σ.103,110

²⁵¹ Pyyhtinen,O, Simmel and ,'the social', ό.π,σ.130

²⁵² Στο ίδιο, σ.131

εγκατάλειψης του δυϊστικού τρόπου σκέψης ώστε να καταστεί εφικτή η υπέρβαση της οντολογικής διχοτομίας ανάμεσα στο κοινωνικό και στο υλικό.²⁵³

Αυτό που περιέγραψε ο Simmel ήταν ένας αδιάκοπος αγώνας του ατόμου για να περισώσει την ατομικότητά του από την κηδεμονία κυριαρχικών δυνάμεων. Η ανάλυσή του υπήρξε βαθυστόχαστη και διαυγής, αν και προοδευτικά απέβαλλε τα ψήγματα αισιοδοξίας της. Ενώ στην “κρίση της κουλτούρας” (όπου η κουλτούρα ορίζεται με υποκειμενικό τρόπο ως βελτίωση της ψυχής και ως παράγωγο δημιουργικής ζωής), πρότεινε την διάσωση των αξιών και τη μεταφορά τους σε νέες μορφές ζωής, στην “σύγκρουση της κουλτούρας”, η πίστη του στην ενοποιητική δυναμική της ζωής ως θεραπευτικής της αγωνίας, αναιρείται. Οι άνθρωποι απομακρύνονται από την φύση, διαχωρίζουν τον εαυτό τους από αυτή και μάχονται εναντίον της. Δημιουργούν αντικειμενοποιήσεις του πνεύματος και αυτές παράγουν αυτόνομες επιταγές, όπως η τεχνολογία, η θρησκεία, το νομικό σύστημα-επιταγές που έχουν τα δικά τους εχέγγυα εγκυρότητας και τις δικές τους προδιαγραφές τελείωσης.²⁵⁴

Ως εκ τούτου, τα άτομα θυσιάζονται σε μία τυραννία της κουλτούρας, αφού το δίπολο “υποκείμενο-αντικείμενο” καταλήγει παράδοξο, ακόμα και τραγικό. *Η κρίση της ρομαντικής υποκειμενικότητας σηματοδοτείται από τρία βασικά χαρακτηριστικά της μοντέρνας κουλτούρας, ήτοι από την μαζική παραγωγή της, την αυτονόμηση και την έλλειψη συγκεκριμένης μορφής.* Το άτομο υποδουλώνεται μπροστά στην επιβαλλόμενη υπερδύναμη και φαντάζει παράλυτο μπροστά τα ίδια του τα δημιουργήματα. Για αυτό ακριβώς η μπλαζέ στάση είναι η πλέον αντιπροσωπευτική για την σκιαγράφηση της μητροπολιτικής προσωπικότητας. Η άρνηση των νεύρων να αντιδράσουν απέναντι στη σωρεία των ερεθισμάτων, επιφέρει την άμβλυση της διαφοροποίησης και της ικανότητας διάκρισης, οδηγεί σε απαξίωση του αντικειμενικού κόσμου εν συνόλω τίκτοντας επιπλέον μία αίσθηση προσωπικής αναξιοσύνης. Όλα αυτά συμβάλλουν στην αυτοαναφορικότητα, κατατονία και κατάθλιψη του σύγχρονου ατόμου που, εντός ενός πλαισίου στο οποίο θριαμβεύει η πανομοιότυπη και ουδεμία διαφορά

²⁵³ Στο ίδιο, σελ. 132, όπου επίσης αναφέρεται ότι οι δυϊσμοί χαρακτηρίζονται ως εντελώς αναγκαίοι εχθροί, σύμφωνα με Deleuze&Guattari,1987:21.

²⁵⁴ Weinstein,D&Weinstein,M, Postmodern(ized)Simmel, ό.π, σ.140-144 και 204-205

εντοπίζεται ώστε να προσδιορίσει την αξία, αισθάνεται και το ίδιο ανάξιο να συλλάβει το νόημα, να καθορίσει το πώς επιθυμεί να ζει.

Στην ύστερη ενασχόλησή του με την φιλοσοφία της ζωής, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Simmel επικεντρώνεται στην εναντίωση της ζωής απέναντι στην μορφή, ακριβώς επειδή η ζωή αδυνατεί να δημιουργήσει νέες μορφές. Έτσι, το υποκειμενικό πνεύμα, ιδωμένο από την σκοπιά της μεταφυσικής της ζωής, προτίθεται να πετύχει το ακατόρθωτο, να στερήσει την κουλτούρα από την αυτονομία της, να την κατακτήσει.²⁵⁵ Πλέον το υποκείμενο δεν αποδέχεται κάτι που δεν είναι δικό του, παλεύει να γίνει αυτεξούσιο, να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα σε παρελθόν και μέλλον. Όπως σημείωσε σχετικά ο ίδιος ο Simmel, το καθεστώς του ζωτικού σολιψισμού και του θετικού νιχιλισμού είναι το συντηρητικό της ζωής δίχως μορφή.²⁵⁶ Εναπόκειται στο άτομο να δημιουργήσει το νόημα που είναι απόν- και μπορεί να το επιτύχει στηριζόμενο αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις. Οι συνέπειες είναι (αυτο)καταστροφικές αφού το άτομο δεν μπορεί να είναι επί μακρόν εξοπλισμένο με δυνάμεις αντίστασης απέναντι στην μορφή: όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Nedelmann, πρόκειται για αυξανόμενη αυτοαναφορικότητα τόσο του συστήματος της κουλτούρας, όσο και του συστήματος της ατομικής δημιουργικότητας, η οποία ωθεί, βαθμιαία, στην αυτοκαταστροφή και των δύο συστημάτων.²⁵⁷

Η θεώρηση του Simmel για την τραγωδία της κουλτούρας έχει επικριθεί ως τραγικά αμφίθυμη η ίδια, καθώς άλλοτε ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως δημιουργός των μορφών της κουλτούρας και της κοινωνίας, άλλοτε πρέπει να τις κάνει πιο ανθεκτικές και άλλοτε κατισχύουν και τον κυβερνούν, σε μία ατέρμονη πάλη στην οποία είναι καταδικασμένος εκ προοιμίου.²⁵⁸ Επιπλέον, έχει κατηγορηθεί για φαταλισμό, για παράδειγμα ο Cassirer σχολιάζει αρνητικά την ένταση ανάμεσα στη ζωή και την κουλτούρα, καθώς θεωρεί ότι η σύγκρουση αυτή ναί μεν είναι ενδεχόμενη, αλλά δεν πρέπει να απολυτοποιείται. Αν και ο ίδιος φαίνεται να μην

²⁵⁵ Στο ίδιο, σ.216-217

²⁵⁶ Simmel,G, 1976b:241,όπως παρατίθεται στο Weinstein,D&Weinstein,M, ό.π,σ.207

²⁵⁷ Nedelmann,M,1991:177, παρατίθεται στο Weinstein, D&Weinstein, M,Postmodern(ized)Simmel, ό.π,σ.217

²⁵⁸ Ray,L,Formal Sociology, ό.π, σ.147

είχε επίγνωση του συγκείμενου της αντίληψης του Simmel και οι αναφορές του αποκρούσθηκαν ως αναχρονιστικές, επικεντρώθηκε στην φαταλιστική αναγωγή της σύγκρουσης ανάμεσα στον άνθρωπο και τα δημιουργήματά του σε αδυσώπητο, μυθικό πεπρωμένο. Ο Cassirer μετακυλίει στον άνθρωπο το βάρος της επιλογής, αφού τα προϊόντα της κουλτούρας ξεφεύγουν από τον έλεγχό μας μόνο στο μέτρο που το επιτρέπουμε.²⁵⁹

Η αποξένωση και η εμπορευματοποίηση δεν απορρέουν από το καπιταλιστικό σύστημα, αλλά από την εδραίωση της αντικειμενικής κουλτούρας, που δραματοποιείται καθώς παρουσιάζεται ως αναπόφευκτο καθεστώς. Οι δυνάμεις της νεωτερικότητας (διαφοροποίηση και εξειδίκευση λόγω του αυξανόμενου καταμερισμού εργασίας, εκχρηματισμός, θεμελίωση νομικού πλαισίου και εξορθολογισμός των διαδικασιών), επιταχύνουν την υπερτροφική εξέλιξη της κουλτούρας και διευρύνουν το χάσμα ανάμεσα στο υποκείμενο και στο αντικείμενο. Η πάλη ενάντια στη νεωτερικότητα είναι πάλη εναντίον της αντικειμενικής κουλτούρας.²⁶⁰ Αυτό συμβαίνει επειδή το πνεύμα έχει ως αποστολή την υπέρβαση της ύλης και, μέσα από την εκτροπή της διαδικασίας μορφοποίησης του εαυτού διαμέσου των αντικειμένων, τα περιεχόμενα δεν οδηγούνται στον τελικό τους προορισμό, που είναι το υποκείμενο. Προκύπτει ένα πλεόνασμα αντικειμενικοποιημένης ζωής που παρασύρει τα υποκείμενα σε μία διαδικασία πτώχευσης.²⁶¹

Στο συνθετικό μέρος της “Φιλοσοφίας του χρήματος”, ο Simmel αναφέρεται στην αποξένωση του ανθρώπου από τα πολιτιστικά προϊόντα του, μέσα από τον θρυμματισμό της παραγωγικής διαδικασίας και της εμπειρίας εν γένει και περιγράφει, σε έναν πεσιμιστικό τόνο, τον εξοβελισμό της ατομικότητας του νεωτερικού υποκειμένου. Επίσης, αναφέρεται στην ελευθερία ως κοινωνική έννοια και την ορίζει ως σχέση μεταξύ ατόμων. Η ελευθερία νοείται ως απουσία εμποδίων, με αρνητική έννοια, ως ελευθερία από συγκεκριμένο δεσμό. Μπορεί η οικονομική ευρωστία να απλοποιεί με πολλούς τρόπους την καθημερινή ζωή, καθιστώντας προσβάσιμα αγαθά και υπηρεσίες και απελευθερώνοντας τις κοινωνικές επαφές

²⁵⁹ Skidelsky, E, From epistemology to cultural criticism, ό.π, σ. 378-380

²⁶⁰ Simmel, G, 1918/1968:25

²⁶¹ Simmel, G, Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, ό.π, σ.9

μέσα από την ακατάπαυστη κυκλοφορία κεφαλαίου και ανθρώπων, αλλά η ανακύπτουσα αίσθηση ελευθερίας ωθεί τα άτομα στην αναζήτηση του σθένους, της σταθερότητας και της εσωτερικής ενότητας στα υλικά αντικείμενα, στοιχεία που τους λείπουν και δεν είναι, επί της ουσίας, αναπληρώσιμα.²⁶² Με την δεσπόζουσα θέση του χρήματος στην καθημερινότητα παρέχεται ασύγκριτη ελευθερία κινήσεων αφενός και αφετέρου παρατηρείται μία ιδιότυπη τάση εξατομίκευσης, με στροφή προς τις ποσοτικές αξιολογήσεις και υιοθέτηση μιας μπλαζέ στάσης.²⁶³

Το άτομο γίνεται αντιληπτό ως προϊόν των κοινωνικών σχέσεων και μάλιστα με μία διττή έννοια, ως ανήκον στον κόσμο αλλά και ως φορέας υπέρβασης αυτού του κόσμου, αφού συγκροτεί το ίδιο ένα αυθυπόστατο σύμπαν. Είναι αχώριστο στο μέτρο που αποτελεί ολότητα, αλλά και χωρισμένο αφού απαρτίζεται από επιμέρους στοιχεία, είναι δηλαδή μέρος μιας ολότητας/ενότητας και την ίδια στιγμή είναι το ίδιο ολότητα/ενότητα, μία σύνθεση που περιέχει όλες τις αντιθέσεις.²⁶⁴ Ως εκ τούτου, το άτομο γίνεται αναντικατάστατο από κοινωνικής σκοπιάς βρίσκοντας την θέση του στην συνολική δομή της κοινωνίας, ενώ, υπό το πρίσμα της απόλυτης μοναδικότητας, γίνεται αναντικατάστατο εφόσον η ύπαρξή του είναι ανεπανάληπτη μορφή.²⁶⁵

Συνοψίζοντας, από την μία όχθη βρίσκεται η ελευθερία του ορθολογικού Εγώ που είναι προστατευτική και στηρίζεται στην υπολογιστικότητα και από την άλλη όχθη η εκφραστική ελευθερία του αυτοκαθορισμού του ατόμου βάσει της εσωτερικής φύσης του.²⁶⁶

Η θεώρηση του Simmel για την ελευθερία είναι διττή: αφενός ατομική και διαπροσωπική και αφετέρου ελευθερία διαφοροποίησης. Οι δύο επιμέρους έννοιες όχι μόνο δεν είναι αλληλοαναιρούμενες, αλλά η μία καθίσταται δυνατή μέσω της άλλης. Με την κατάλυση υποχρεώσεων και δεσμεύσεων και την αμοιβαία αδιαφορία που κυριαρχεί στις διαπροσωπικές σχέσεις μέσα από την ανάδυση της χρηματικής οικονομίας, το άτομο απαγκιστρώνεται από δεσμεύσεις μέχρι πρότινος

²⁶² Simmel, G, *The Philosophy of money*, ό.π, σ.403-407

²⁶³ Simmel, G, *The Philosophy of money*, ό.π. σ. 523

²⁶⁴ Pyyhtinen, O, *Simmel and 'the social'*, ό.π, σ.140-143

²⁶⁵ Pyyhtinen, O, *Simmel and 'the social'*, ό.π, σ.154-161

²⁶⁶ Weinstein, D & Weinstein, M, *Postmodern(ized) Simmel*, ό.π, σ.67

ισχύουσες, ωστόσο η ατομική ελευθερία δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως κοινωνική απομόνωση. Προέρχεται μέσα από μία δυναμικώς εξελισσόμενη διαδικασία συσχέτισης των υποκειμένων, είναι σχέση και μορφή αυτοαναφορικότητας. Περιλαμβάνει μορφές σχέσεων για την δημιουργία ή την διάλυση κοινωνικών δεσμών που τροποποιούν το είδος της υποχρέωσης που είναι κυρίαρχο στην κοινωνία. Οι παράμετροι που προάγουν μία τέτοια τροποποίηση είναι η αντικειμενοποίηση των περιεχομένων, η οποία συνοδεύεται από αποπροσωποποίηση της διαφοροποίησης στην κοινωνική διάσταση και χρονικοποίηση των εξαρτήσεων στην χρονική διάσταση. Η ατομικότητα έχει την έννοια της εσώτερης αυτάρκειας και ανεξαρτησίας από τη βούληση των άλλων και συνδέεται με την αυτοαναφορικότητα των αντικειμενοποιημένων νοημάτων.²⁶⁷

Η σύγχρονη ατομικότητα νοείται τόσο με την ποσοτική έννοια(της ενικότητας-μοναδικότητας), όσο και με την ποιοτική έννοια(της αυθεντικότητας). Η ατομικότητα στην δεύτερη εκδοχή της, ισοδυναμεί με ελευθερία για ανάπτυξη του αυθεντικού εαυτού, παρέχοντας τις βάσεις που είναι αναγκαίες για αντίσταση απέναντι σε δυνάμεις καταδυνάστευσης. *Η ελευθερία είναι τόσο κοινωνικό προϊόν, όσο και θετική σχέση, πηγάζει από την αλληλεπίδραση, που είναι θεμελιώδες γεγονός και εμπειρία της ανθρώπινης ύπαρξης.*²⁶⁸ Υπάρχει ουσιαστικός σύνδεσμος ανάμεσα στην ελευθερία του ενός και του άλλου, αφού σύμπτωμα της ανθρώπινης ελευθερίας είναι ότι δίνει ελευθερία στους άλλους.

Ένα από τα παράδοξα της νεωτερικότητας, είναι ότι δημιουργεί τις συνθήκες για ενισχυμένη ελευθερία, αλλά, μέσα από την απολυτοποίηση των αντικειμενικών μορφών, το άτομο παρουσιάζεται ανήμπορο να καρπωθεί, επί της ουσίας, την ελευθερία αυτή, καθώς ενεργοποιεί μία στάση προσαρμοστικότητας για να μπορέσει να καταστεί κοινωνός των πολυάριθμων ευκαιριών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, πρόκειται για επιδερμική αντίληψη της ελευθερίας, αφού η ελευθερία στον Simmel έχει την έννοια του να διάγει κάποιος έναν βίο με νόημα. Σε έναν

²⁶⁷ Η ανάλυση αυτή περιέχεται σε ένα άρθρο της C.Bohn για την εξέταση του ζητήματος της ελευθερίας από τον Simmel υπό διττή έννοια, στο οποίο υπάρχει σύντομος σχολιασμός από τους Prandini και Martinelli: Bohn, Prandini, Martinelli, 2018, Twofold freedom and contingency, Georg Simmel's living heritage, 22(1,) σ..46-68

²⁶⁸ Simmel, 1996:80, όπως παρατίθεται στο Bohn, Prandini, Martinelli, Twofold freedom and contingency, ό.π,σ.87

αγώνα να εγκλιματισθεί στις νέες συνθήκες, το νεωτερικό υποκείμενο μετατρέπεται σε άβουλο και αδρανές ον, χωρίς ευρηματικότητα και δημιουργική πνοή. Καθώς η ελευθερία δεν υποβιβάζεται στις συνθήκες της, το άτομο εμφανίζεται ανελεύθερο, αδύναμο να δώσει ζωή σε νέες μορφές. Εξομοιώνεται με το χρήμα(που με μία επιφανειακή προσέγγιση διευκολύνει την καθημερινότητά του), δηλαδή ασπάζεται μία λογική εργαλειακότητας, αδιαφορίας και έλλειψης εξατομικευτικών γνωρισμάτων. Υποκύπτει σε μία ομοιομορφία που φαίνεται αναγκαία παράμετρος της κοινωνικής ευρωστίας.

Εξ αυτών των στοιχείων καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι *το τίμημα της ελευθερίας των επιλογών είναι η διασάλευση του νοήματος που ωθεί τα άτομα σε μία αναστοχαστική διαδικασία για να επανακαθορίσουν τον τρόπο ζωής τους.* Επειδή όμως εξελίσσονται σε οντότητες αντίστοιχες του χρήματος, οι άνθρωποι εφησυχάζουν στην επικράτηση της αδιαφορίας και στη νομιμοποίηση της ομοιομορφίας, με αποτέλεσμα η πορεία προς την αυθεντικότητα της φύσης τους να ανακόπτεται βίαια. Είναι τραγική η συνάρτηση ανάμεσα στην ελευθερία και την αλλοτρίωση.²⁶⁹

Συνεπώς, το άτομο αντιδρά με ευελιξία στις εξελίξεις προκειμένου να είναι αρκούντως ανταγωνιστικό και να εντάσσεται ομαλά στον στίβο των κοινωνικών και οικονομικών επιτευγμάτων. Αυτή η αντίδραση υποδηλώνει συμβιβασμό προς τις αντικειμενικές συνθήκες, εγκατάλειψη της προσπάθειας υπέρβασης της φαινομενικής τους ισχύος και παραίτηση από μία διαδικασία νοηματοδότησης, η οποία φαίνεται άμεσα συνυφασμένη προς το ελεύθερο πνεύμα.

Από αυτά που εκτέθηκαν, είναι ευκρινής η αμφιβολία του Simmel αναφορικά με την επιτυχή προσαρμογή των ατόμων και την ικανότητα σύναψης σχέσεων με τα υλικά αντικείμενα της κουλτούρας. Αυτή, αντί να παρέχει ευκαιρίες για ατομική τελείωση, εξελίσσεται σε απόμακρη και καταπιεστική δομή που ωθεί το άτομο στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του σε εναρμόνιση προς τις επιταγές

²⁶⁹ Τάτσης, Ν, Νεωτερικότητα και κοινωνική αλλαγή, ό.π, σ.67

του υλικού κόσμου.²⁷⁰ Η οπτική αυτή εμπεριέχει έναν στοιχείο μελαγχολίας για τις χαμένες αξίες μιας συγκροτημένης και γεμάτης νόημα ζωής, ενώ επικεντρώνεται σε μία ζοφερή αντίληψη του κόσμου, με την αφαίρεση και την εξομοίωση να αναγορεύονται σε αιώνιο και αναπόδραστο πεπρωμένο.²⁷¹

Είναι η απουσία νοήματος που υποδουλώνει το άτομο ή η αδιαφορία για την αναζήτησή του; Το γεγονός ότι η ανίχνευση νοήματος παύει να έχει αξία, ως διαδικασία αυτόβουλη και επίπονη, είναι από μόνο του ενδεικτικό του μαρασμού της προσωπικότητας. Καθώς το χρήμα στραγγίζει την πραγματικότητα από βαθύτερα νοήματα, προκαλεί αίσθηση απώλειας και έλλειψης συναισθηματικής σύνδεσης.²⁷² Αποτελώντας μέσο κοινωνιοποίησης και προοδευτικού εξορθολογισμού, ματαιώνει την άντληση σκοπού από τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής.²⁷³

Συνολικά, η θέση του Simmel δεν διεκτραγωδεί ευθέως την υπεροχή των μέσων έναντι των σκοπών, χαρακτηρίζεται από αμφιθυμία, αφού βλέπει τη νεωτερικότητα ως απελευθερωτική και συνάμα ως δύναμη που αναπόφευκτα οδηγεί σε δυσaréσκεια.²⁷⁴ Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η νεωτερικότητα, στην αντίληψη του Simmel, σκιαγραφείται ως δύναμη απελευθερωτική, με την έννοια του εμπλουτισμού των επιλογών και της απλοποίησης των καθημερινών διαδικασιών και άρα ως δυνατότητα για ουσιαστική ελευθερία. Εν τούτοις, το άτομο αποτυγχάνει να επωφεληθεί των παρεχόμενων ευκαιριών προκειμένου να συλλάβει και να επιδιώξει υπέρτερης σπουδαιότητας σκοπούς στο μέτρο που γίνεται δέσμιος έξωθεν υπαγορευόμενων επιταγών. Είναι η προσαρμογή στην εξουσία της προόδου που συνεπάγεται την πρόοδο της εξουσίας, είναι η ακάθεκτη

²⁷⁰ Στο Holt&Searls(1994), The impact of modernity in consumption, Simmel's philosophy of money in NA-Advances in consumer Research, Volume 21, eds.Chris T. Allen and Deborah Roedder John, Provo, UT:Association for consumer research,σ. 65-69

²⁷¹ Στο Salem A.(2012), Simmel on the autonomy of social forms, Sociologija,Mintis ir veiksmas,31(2), σ.22

²⁷² Aho,2007:450, στο Karalus A. "Georg Simmel's The philosophy of money and the modernization paradigm", Polish Sociological Review, 4(204)IE,σ.436

²⁷³ Goodstein,2005:259, παρατίθεται στο Karalus, A, The philosophy of money and the modernization paradigm, ό.π, σ.436

²⁷⁴ Goodstein,2005:277, όπως παρατίθεται στο στο Karalus, A, The philosophy of money and the modernization paradigm, ό.π, σ.443

επαναστροφή η κατάρα της ακάθεκτης προόδου.²⁷⁵ Μέσα από την διαμεσολάβηση της ολοκληρωτικής κοινωνίας, οι άνθρωποι μετατρέπονται σε απλά αντίτυπα του γένους.²⁷⁶

Η απουσία νοήματος είναι ένας άλλος τρόπος για να πούμε ότι η αλλοτριωμένη κοινωνία εξαναγκάζει το άτομο σε μία δουλική παραίτηση από το δικαίωμα και την ικανότητα νοηματοδότησης του κόσμου.²⁷⁷

Αξιοσημείωτη για την πληρέστερη κατανόηση της θεώρησης του Simmel για την ελευθερία του νεωτερικού ατόμου, είναι η διττή αντίληψή του για την ατομικότητα : αρχικά και βάσει ενός αφηρημένου και απρόσωπου ορισμού, η ατομικότητα αναφέρεται σε νομικούς, ηθικούς, πολιτικούς και επιστημονικούς όρους αυτονομίας ανεξάρτητων δρώντων, οι οποίοι συμπεριφέρονται με γνώμονα τα προσωπικά τους συμφέροντα. Απεναντίας, σύμφωνα με έναν δεύτερο ορισμό, προερχόμενο από τον Ρομαντισμό του 19^{ου} αιώνα, η ατομικότητα αιχμαλωτίζει τις ουσιώδεις διαφορές μεταξύ αυθεντικών προσωπικοτήτων. Ο Simmel θεωρούσε ότι ο δεύτερος αυτός ορισμός της ατομικότητας(πιο ουσιαστικής και όχι τυπικής ή ψευδεπίγραφης), δεν θα μπορούσε να πραγματωθεί εντός μιας νεωτερικής κοινωνίας.

Έχοντας αντιληφθεί σε βάθος τους κινδύνους που εγκυμονεί ο νεωτερικός βίος, δεν κατέλειπε περιθώρια αισιόδοξης προσέγγισης, γεγονός που σηματοδοτείται από την μετάβασή του σε έναν κριτικό τόνο για τη νεωτερικότητα (με το έργο του για την κοινωνική διαφοροποίηση, το 1890 και τη Φιλοσοφία του χρήματος, στη συνέχεια).²⁷⁸ Η κοινωνική διαφοροποίηση προάγει την ατομικότητα μέσα από την περιστολή του ασκούμενου κοινωνικού ελέγχου, ωστόσο συνεπιφέρει εξειδίκευση και τυποποίηση των ρόλων. Ως αποτέλεσμα, η ατομικότητα διέρχεται μέσα από μια κρίση, πλήττεται μέσα από τις αποξενωτικές επιπτώσεις της μηχανιστικής επιτέλεσης ρόλων με αυστηρά προσδιορισμένο αντικείμενο. Η αλλοτρίωση προβάλλεται με ευκρίνεια στο πεδίο της κουλτούρας, αφού τα

²⁷⁵ Adorno, T, Horkheimer, M, 1996, Η διαλεκτική του διαφωτισμού, Εκδόσεις Νήσος, σ.77

²⁷⁶ Στο ίδιο, σ.78-79

²⁷⁷ Bauman, Z, Ο πολιτισμός ως πράξη, ό.π, σ.226

²⁷⁸ Fuchs, S, 1991, From theory to critique of modernity. The development of Simmel's sociology, Michigan sociological Review, No5, pp.1-18, published by Michigan Sociological Association

προϊόντα της εμπορευματοποιούνται, φέροντας απλώς την σφραγίδα που πιστοποιεί ότι ανήκουν στην σφαίρα της πολιτιστικής βιομηχανίας, αποβάλλουν την αύρα τους και αδυνατούν να προσπελάσουν τα υποκείμενα προς τα οποία αρχικά κατευθύνονταν. Όπως ο Μαρξ αναφερόταν σε φετιχισμό του εμπορεύματος, έτσι ο Simmel ανήγαγε τα δημιουργήματα της αντικειμενικής κουλτούρας σε φετίχ, μέσα από την καθολική τους εμπορευματοποίηση και την ασύμμετρη ανάπτυξή τους σε σχέση με την ατομικότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι προφανές ότι οι άνθρωποι ανακτούν τον έλεγχό τους επί των αντικειμένων, με τίμημα την αφαίρεση της ατομικότητάς τους. Η ανθρώπινη κυκλοφορία προσλαμβάνει την φαντασμαγορική μορφή μιας σχέσης μεταξύ αφηρημένων ανθρώπινων οντοτήτων, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να μην μπορούν να αναστείλουν την εξαπατητική επιρροή της φαντασμαγορικής ζωής των εμπορευμάτων απλώς και μόνο αναλογιζόμενοι τη σχέση μεταξύ των ίδιων και των αντικειμένων τους. Αντιθέτως, είναι αυτή ακριβώς η αντανάκλαση του υποκειμένου στον καθρέφτη της αφηρημένης ατομικότητας που συγκροτεί την ειδική μορφή του φετιχισμού στο πεδίο του πολιτισμού. Αντί να αναφέρονται στο πολιτιστικό αντικείμενο, οι καταναλωτές αναφέρονται στο γεγονός αυτής της αναφοράς και τούτο αρκεί για την εκκένωση τόσο του υποκειμένου όσο και του αντικειμένου από οποιοδήποτε περιεχόμενο.²⁷⁹ Η προβολική στάση που διακατέχει τα άτομα απέναντι στα πολιτιστικά προϊόντα συνδέεται με την ψυχολογία του παρατηρητή, δηλαδή με την τάση του υποκειμένου να αναζητεί επιβεβαίωση μέσα από αυτά, ενώ, η ελευθερία απέναντι στο αντικείμενο, σύμφωνα με τον Hegel, επιτάσσει να αυτοαπεμπολείται μέσα σε αυτό, να εξομοιώνεται με αυτό, να υποταχθεί στην εμπειρία του και όχι να ζητά να του δώσει κάτι.²⁸⁰

Επιδιώκοντας να συνοψίσουμε την αντίληψη του Simmel για την ελευθερία στη νεωτερική ζωή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, η ζωή στην μητρόπολη, προσφέρει πρωτόγνωρες ευκαιρίες για ελευθερία, οι οποίες ωστόσο εκφυλίζονται σε αυταρχικές δυνάμεις επί της προσωπικότητας. Αυτό παρασύρει το άτομο σε μία διαδικασία υπέρμετρης εξατομίκευσης που είναι υπαίτια για την σχιζοφρένεια η

²⁷⁹ Σαγκριώτης, Γ, 2016, Αυτονομία και στράτευση, Εκδόσεις Νήσος, σ.106

²⁸⁰ Adorno, T, 2000, Αισθητική θεωρία, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σ.467

οποία το χαρακτηρίζει . Η μητρόπολη είναι τόπος της ελευθερίας, που απορρέει όχι μόνο μέσα από τους επεκτεινόμενους και πολλαπλασιαζόμενους κοινωνικούς κύκλους, αλλά και μέσω της υπέρβασης των συνόρων της με τέτοιο τρόπο, ώστε κάθε πόλη να γίνεται έδρα του κοσμοπολιτισμού. Αυτή η ελευθερία δεν περιορίζεται στην κινητικότητα και στην απομάκρυνση από τον φιλισταϊσμό και τον τοπικισμό, αλλά επεκτείνεται και στην ελευθερία επιλογής και ανάπτυξης ενός προσωπικού τρόπου ζωής, όπως αναφέρθηκε.²⁸¹ Στη συνέχεια, ωστόσο, το άτομο φυλακίζεται μέσα στα ίδια του τα δημιουργήματα, αποξενώνεται από αυτά και εν τέλει εγκαταλείπει την επιθυμία του για αυτοκαθορισμό. Η εικόνα του προβάλλει σαν μία νοσταλγική αντανάκλαση, σαν μία εξιδανικευμένη ανάμνηση από στιγμές μιας παρελθούσης εποχής, οι αξίες της οποίας δεν επιβίωσαν μέσα στις τεκτονικές αλλαγές του παρόντος.

Εν ολίγοις, ο Simmel δεν συντάσσεται με την άποψη των συγχρόνων του ότι η ελευθερία είναι ανέφικτη στη νεωτερικότητα, απεναντίας αναγνωρίζει σε αυτήν την συνδρομή των κατάλληλων συνθηκών για να πορευθεί το άτομο προς αυτή, με την πορεία αυτή, ωστόσο, να ανακόπτεται αίφνης, εξαιτίας της αμείωτης έντασης ανάμεσα στην ζωή και την μορφή, μία ένταση που προβάλλεται σαν αναπόδραστο γεγονός. Αναμφίβολα, το υποκείμενο παρουσιάζεται ως άμοιρο πυγμής και αμέτοχο σε ό,τι το αφορά, αλλά αυτό δεν θεωρούμε ότι οφείλεται σε φαταλιστική προσέγγιση του ζητήματος από τον Simmel. Τουναντίον, ο ίδιος προσπάθησε να αναδείξει την αμηχανία του ατόμου μπροστά στην αυθαίρετη διαδικασία εξορθολογισμού των διαδικασιών μέσα από έναν μαρτυρικό αγώνα ενάντια στην εξολόθρευση της ατομικότητάς του από απρόσωπες οντότητες. Το έπραξε, αποδίδοντας έμφαση στην εσωτερική ζωή των ατόμων και στις αντιδράσεις τους(στην άρνηση αντιδράσεων, εν προκειμένω) απέναντι σε γεγονότα της εξωτερικής πραγματικότητας.

Μπορεί η θεώρησή του, στο σύνολό της, να μην είναι διεξοδική και να τροφοδοτείται από στοιχεία πεσιμισμού, αλλά θα ήταν ανεδαφικό να ισχυριστούμε ότι δεν αποτυπώνει με οξύνοια την ασυμμετρία που διχοτομεί την ακεραιότητα του νεωτερικού υποκειμένου. Η ανάλυσή του υπήρξε εύστοχη, διεισδυτική και

²⁸¹ Frisby,D,Οδικά τοπία της νεωτερικότητας, ό.π, σ.100

διαφωτιστική, ακόμη και αν στο τέλος της είναι απλώς διαπιστωτική του υφιστάμενου αδιεξόδου.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ

SIMMEL

Οδηγούμενοι στο τέλος της παρούσης εργασίας, διαπιστώνουμε ότι η διαδρομή που ακολουθήσαμε συμπεριέλαβε πολλά πεδία ανάλυσης, που, σε πρώτη ανάγνωση, δεν φαίνονται άμεσα σχετιζόμενα με την κοινωνιολογία του χώρου, όπως τη συνέλαβε ο Simmel. Αυτό συνέβη ακριβώς λόγω της ετερογένειας των θεματικών του που εξελίσσονται σε αλληλένδετες με έναν πρωτοφανώς μαεστρικό τρόπο. Ομολογουμένως, η κατανόηση της ζιμμελιανής αντίληψης για τον χώρο, ακανθώδης από τη φύση της, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς αναφορά στην μεθοδολογία του, στην ανάλυση της χρηματικής οικονομίας ή στην περίφημη “τραγωδία της κουλτούρας”. Αφενός η μεθοδολογική του ιδιομορφία εμφανίζεται άρρηκτα συνδεδεμένη με την θεωρητική του παραγωγή και αφετέρου, η τραγωδία της κουλτούρας λαμβάνει χώρα στο εστιακό σημείο της νεωτερικότητας, την σύγχρονη μητρόπολη που είναι έδρα της ώριμης χρηματικής οικονομίας.

Η σπαραγματική μορφή των αναλύσεών του, επομένως, κατευθύνεται σε εκφάνσεις της πραγματικότητας που δύνανται να λειτουργήσουν ως υπόβαθρο για την αντίληψη ορισμένων όψεων της ολότητας-όχι της ολότητας. Αυτό το σημείο χρήζει ειδικής υπογράμμισης, καθώς είναι αποκαλυπτικό του επιστημονικού του στόχου και συνάμα εξηγητικό πολλών από τις κριτικές που δέχθηκε και τις οποίες προσπαθήσαμε να παραθέσουμε με ενδεικτικό τρόπο. Συχνά δημιουργείται η εντύπωση της προχειρότητας και του πειραματικού ή δοκιμιακού στυλ γραφής που λειτουργεί ανασταλτικά στην όποια προαίρεση του αναγνώστη να προσπελάσει το νόημα. Το γεγονός ότι το νόημα είναι θρυμματισμένο σε επιμέρους ενότητες προϋποθέτει την καταβολή επίμονης και σκληρής διανοητικής προσπάθειας εκ μέρους του αναγνώστη, χωρίς να συνηγορούν προς την κατεύθυνση αυτής της προσπάθειας ούτε η μεθοδολογική του απειθαρχία, ούτε η αμφιθυμία του στην εννοιολόγηση.

Από άλλη σκοπιά, ωστόσο, αυτά τα γνωρίσματα της μεθοδολογίας του είναι εκείνα που σηματοδοτούν την άρνησή του απέναντι σε “κυρίαρχα παραδείγματα” και την έμπρακτη προσπάθειά του να παραμείνει πιστός στην δική του ατομικότητα. Είναι γεγονός ότι η αντισυμβατική του μεθοδολογία δεν ήταν εύκολο να γίνει κατανοητή και αποδεκτή από τους σύγχρονους και μεταγενέστερους στοχαστές και αναλυτές. Το ότι πυροδότησε μία σειρά αντιπαραθέσεων, επικρίσεων και αμφισβητήσεων ήταν φυσικό επακόλουθο του γριφώδους νοήματος, στο οποίο συνετέλεσε η μη συμμόρφωση προς τις μεθοδολογικές επιταγές της επιστημονικής κοινότητας. Άλλωστε, η μη καθολικότητα της αποδοχής των θέσεων του, αποδίδεται, εν μέρει και στη στάση που τήρησαν απέναντί του θεωρητικοί όπως ο Weber και ο Parsons (ο οποίος δεν συμπεριέλαβε το κεφάλαιο για τον Simmel που υπήρχε στο προσχέδιο της “Δομής της Κοινωνικής Δράσης” στην τελική έκδοση), μία στάση που ο ίδιος ο Simmel δεν έδειχνε να αγωνιά για να αναχαιτίσει. Όπως προκύπτει και από την θεώρηση του για τον ξένο, με την οποία υπογραμμίζεται η σημασία της κοινωνικής απόστασης, η παραμονή του στο περιθώριο και η ηθελημένη αποστασιοποίηση αποδείχθηκαν στο έπακρο ωφέλιμες για τις διανοητικές του ζυμώσεις.

Δεν μπορεί να αρνηθεί κάποιος την διαχρονική εμβέλεια της ζιμμελιανής ανάλυσης, το πώς τα ζητήματα της χωρικής διευθέτησης του εγκοινωνισμού, των ορίων, της απόστασης και της εγγύτητας, επιδρούν καταλυτικά στον αδιάκοπο μετασχηματισμό της κοινωνιοποίησης. Η αλλοτριωτική επενέργεια των καταγιστικών εξελίξεων των σύγχρονων μεγαλουπόλεων, η μετανάστευση και η διαρκής κινητικότητα στο χώρο, η αίσθηση του ανήκειν σε έναν κοινωνικό σχηματισμό, η τυποποίηση των ρόλων και το πρόταγμα της ελεύθερης συνείδησης του αυθεντικού ανθρώπου, παραμένουν, ακόμη και σήμερα, ιδίως σήμερα, εξαιρετικά επίκαιρα. Σε μία εποχή όπου η τοπική απόσταση εκμηδενίζεται και η ψυχική απομάκρυνση διευρύνεται μέσα από μία αφόρητη δυσαναλογία, όπου οι άνθρωποι επικοινωνούν μέσα από τις οθόνες ενός κινητού αψηφώντας χιλιομετρικές αποστάσεις και συχνά χωρίς να κατορθώνουν την πνευματική γειτνίαση, τίθεται εκ νέου το ζήτημα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων με γνώμονα τις χωρικές συνιστώσες.

Σε απάντηση των κριτικών σχολίων για την ψυχολογίζουσα οπτική του Simmel, όπως αναφέρθηκαν ανωτέρω, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η χαρτογράφηση των ενδιάθετων τάσεων και αντιδράσεων των δρώντων αναμφισβήτητα συνεπάγεται ερμηνευτικές δυσχέρειες και φαίνεται άτοπη στα πλαίσια της κοινωνιολογικής ανάλυσης. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτή είναι που φανερώνει την εναγώνια αναζήτηση της ελευθερίας από την πλευρά του, η οποία μοιάζει να συνιστά ακρογωνιαίο λίθο των αναλύσεων του εν γένει. Αυτή η αναζήτηση δεν θα μπορούσε να τύχει γλαφυρότερης αναπαράστασης από την ευκρινέστατη σφυγμομέτρηση των ροπών της ψυχής των υποκειμένων. Το ότι ο Simmel επιμένει να υπεισέρχεται στα ενδότερα της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης για να αποκαλύψει πώς εσωτερικεύονται οι φαινομενικές συνθήκες της εξωγενούς πραγματικότητας, αναβιβάζει την οπτική του από πλευράς αρτιότητας, οξυδέρκειας και διορατικότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι η διαλεκτική ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία, διατηρεί τη δυναμική της αναλλοίωτη σε όλη την πορεία της διανοητικής του προσπάθειας, με την αναλυτική περιγραφή της πραγματικότητας στα επιδερμικά της στρώματα να προλειπίνει το έδαφος της εμβριθούς παρουσίας των ψυχικών εκδηλώσεων.

Και αν το άτομο παρουσιάζεται ως αυτο-εγκλωβιζόμενο στην ίδια του την απόπειρα να προσεγγίσει την ελευθερία, ανελεύθερο μέσα από την εμπέδωση της οικονομικής ελευθερίας, ξένο μέσα σε ένα πλήθος όπου ο Άλλος βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής, ανήμπορο να αντιδράσει ενώ δεν παύει να βομβαρδίζεται με ερεθίσματα, με το πρόβλημά του να διογκώνεται μέσα από το αναρίθμητο των επιλογών(γιατί η επιλογή μετατρέπεται σε πρόβλημα όταν το νόημα είναι δυσδιάκριτο), η αξίωση για την διάσωση της προσωπικότητας θα παραμένει πεισματικά ζωντανή, ως το μόνο αντίβαρο απέναντι στην αποξενωτική κυριαρχία των αντικειμενικών δυνάμεων. *Η επιτακτική αυτή ανάγκη για σταθερά σημεία σε ένα σκηνικό τραυματικής ρευστότητας, εξαγγέλλεται εύγλωττα μέσα από τις ζιμμελιανές αναλύσεις για την μητρόπολη, την χρηματική οικονομία και την κουλτούρα: όλες είναι διαποτισμένες από την αναγκαιότητα της απόστασης, όλες μοιάζουν να εφιστούν την προσοχή στην διαφύλαξη της αυθεντικότητας του εαυτού.*

Ακόμη και μέσα από μία δυσνόητη μεθοδολογία και με έναν επιστημονικά ασυνεπή τρόπο, παρατηρώντας τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις στις ανεπαίσθητες, λεπτομερείς τους αποχρώσεις, ο Simmel καταθέτει μία συγκλονιστικά εποπτική αντίληψη για τη νεωτερικότητα, που αναδεικνύει την διχοτομική της φύση. Η αντίληψη αυτή, αναφερόμενη σε μία πραγματικότητα που συντίθεται από επιμέρους θραύσματα, δεν θα μπορούσε να αποδοθεί πιο επιδέξια από την υιοθέτηση μιας θραυσματικής μεθοδολογίας, η οποία αντικατοπτρίζει ακριβώς την ιδιομορφία της περιγραφόμενης κατάστασης.

Και αν η κοινωνιολογία του Simmel μοιάζει περισσότερο με πείραμα παρά με ανάλυση που έχει αξιώσεις γενικευτικής ισχύος, όπως παρατήρησε ο Lukács, αξίζει να διερωτηθούμε αναφορικά με τους ενδεδειγμένους σκοπούς των εκάστοτε κοινωνιολογικών αναλύσεων: η δημιουργία γόνιμου προβληματισμού και η αφύπνιση των καίριων ερωτημάτων, συχνά αποδεικνύεται πιο εποικοδομητική από την άγονη διατύπωση συμπερασμάτων. Χωρίς την διανοητική περιπλάνηση και την αίσθηση του ημιτελούς των πνευματικών αναζητήσεων, η ψευδαίσθηση της προσπέλασης του γνωστικού ελλοχεύει σαν επικίνδυνος εχθρός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adorno, T, Horkheimer, M (1996). *Η διαλεκτική του Διαφωτισμού*, Εκδόσεις Νήσος
- Adorno, T. (2000). *Αισθητική θεωρία*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Ahmed, M. U. (2004). Weber's perspective on the city and culture. 1(1). Retrieved 08 11, 2021, from <https://www.semanticscholar.org/paper/Weber%27s-Perspective-on-the-City-and-Culture%2C-and-Ahmed/e08656bfe42951577c7647897a837953a79a132f>
- Baemler, WL (1960) Influence of Georg Simmel upon american sociology, Retrieved from <https://digitalcommons.unomaha.edu/studentwork/1878>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης:5/08/2021)
- Bauman, Z(1994). *Ο πολιτισμός ως πράξη*, Εκδόσεις Πατάκη
- Bauman, Z (2005). *Σπαταλημένες ζωές. Οι απόβλητοι της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Κατάρτι
- Beer, D (2019). *Georg Simmel's concluding thoughts. Worlds, lives, fragments*. London: Palgrave MacMillan
- Bohn, C, Prandini, R, Martinelli, M (2018). Twofold freedom and contingency. *Simmel studies*, 22(1), pp. 45-96. doi:<https://doi.org/10.7202/1051007ar>
- Borden, I (1997). Space Beyond: spatiality and the city in the writings of Georg Simmel. *The journal of architecture*, 2(4), pp. 313-335
- Brody, K (1982). Simmel as a critic of metropolitan culture. *Winsconsin Sociologist*(19).
- Castells. (n.d.). *Πόλη και κοινωνία. Ιδεολογία, κοινωνική θεωρία και σχεδιασμός. Τέσσερα κείμενα του Manuel Castells*, Εκδόσεις Λιβάνη
- Craib, I (2012). *Κλασική Κοινωνική θεωρία*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Faught, J (1985). Neglected affinities: Weber and Simmel. *The British Journal of sociology*, 36(2)
- Frisby, D (1978). The alienated mind: the emergency of the sociology of knowledge in Germany, 1918-1933, PhD Thesis, Retrieved 08 11, 2021, from <http://theses.gla.ac.uk/2062/>
- Frisby, D (1984). *Georg Simmel. Key Sociologists* (Revised Edition ed.). Routledge
- Frisby, D (1992). *Simmel and since. Essays on Georg Simmel's social theory*. Routledge Revivals
- Frisby, D (1992). *Sociological Impressionism, A reassessment of Georg Simmel's social theory*, Routledge Revivals
- Frisby, D (2009). *Στιγμιότυπα της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Νησίδες
- Frisby, D (2012). *Οδικά τοπία της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Νησίδες
- Fuchs, S (1991). From theory to critique of modernity. The development of Georg Simmel's sociology. *Michigan Sociological Review*(5)

- Hall, S,Held,T,McGrew,A(2010) *Η νεωτερικότητα σήμερα,Εκδόσεις Σαββάλα*
- Hall, S,Gieben, B. (2003)*Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας,Εκδόσεις Σαββάλα*
- Holt, DB,Searls,K (1994)The impact of modernity in consumption. Simmel's philosophy of money in NA-advances in consumer research. (R. P. Allen, Ed.) *Association for consumer research, 21*
- Levine,D (1971)*Georg Simmel on individuality and social forms*. Chicago: University of chicago Press
- Levine,D(1977) Simmel at a distance:on the history and systematics of the sociology of the stranger. *Sociological focus, 10(1)*, pp. 15-29.
doi:<https://www.jstor.org/stable/20831024>
- Levine, D,Featherstone,M(1997) *Simmel on culture. Selected writings*. Sage Publications
- Lichtblau,K(1991)Causality or interaction?Simmel, Weber and interpretive sociology. *Theory, Culture and society, 8(3)*
- Marcuse,H(1985) *Το τέλος της ουτοπίας,Εκδόσεις Έψιλον*
- McLemore,Dale S (1970)Simmel's stranger. A critique of the concept. *The pacific sociological review, 13(2)*
- Molseed,MJ(1987)The problem of temporality in the work of Georg Simmel. *The sociological quarterly, 28(3)*, pp. 357-366. doi:<https://doi.org/10.7202/1051007ar>
- Murray,D(1972). Georg Simmel and the aesthetis os social reality. *Social Forces, 51(3)*
doi:<https://doi.org/10.2307/2577137>
- Nieto,F,Rubio, R. (2021). Loneliness and the built environment. *School of architecture*
- Parker,S(2004) *Urban theory and urban experience. Encountering the city*. Routledge
- Pyyhtinen,O (2010). *Simmel and'the social'*, Palgrave McMillan
- Ray,L (1991) *Formal sociology.The sociology of Georg Simmel*,Edward Elgar Pub
- Riley,P (2008, 11 1) *Open Edition Journals*. Retrieved 07 10, 2021, from
<https://doi.org/10.4000/asp.315>
- Salem,A (2012).Simmel on the autonomy of social forms. *Sociologija.Mintis ir veikmas, 31(2)*, pp. 5-230
- Savage,M,Warde, A(2005) *Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα,Εκδόσεις Παπαζήση*
- Schermer, J. (2013) *Form and dialectic in G.Simmel's sociology. A new interpretation*. Palgrave McMillan
- Skoric, M,Kisjuhas,A,Skoric,J(2013)Excursus in the stranger, in the content of Georg Simmel's sociology of space. *Sociologia, 45(6)*
- Simmel,G (1950) *The sociology of Georg Simmel*. (Wolff, Ed.) Glencoe: Illinois Free Press
- Simmel ,G(1990)*The Philosophy of money* ,Routledge(Second Edition)

- Simmel,G(2016) *Πόλη και ψυχή*, Εκδόσεις Έρασμος
- Simmel,G(2017) *Μητροπολιτική αίσθηση. Οι μεγαλουπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης*, Εκδόσεις Άγρα
- Simmel,G (2018) *Η μόδα*, (Πατσογιάννης, Β Επιμ., & Βασιλείου, Κ, Μτφρ), Εκδόσεις Πλέθρον
- Simmel, G(2004) *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Skidelsky,E(2003) From epistemology to cultural criticism. Georg Simmel and Ernst Cassirer, *History of European Ideas*, 29(3), pp. 365-381
- Spykman,NJ(1966) *The social theory of Georg Simmel. The method and technique of formal sociology*. NY: Atherton Press
- Vandenberghe,F (1999) Simmel and Weber as idealtypical founders of sociology. *Philosophy and social criticism*, 25(4). Retrieved from <https://doi.org/10.1177%2F019145379902500404>
- Weber,M(1985) *The protestant ethic and the spirit of capitalism*, Routledge
- Weber,M(1991), *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Weber,M(1996) *From Max Weber: Essays in sociology*, New York: Oxford University Press
- Weingartner,R(1962) *Experience and culture, The philosophy of Georg Simmel*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press
- Weinstein,D&Weinstein,M (1993) *Postmodern(ized)Simmel*, Routledge
- Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα (2010). *Χώρος, πόλη και εξουσία στη νεωτερικότητα*. (Γεωργαντάς, Η, & Γκιούρας, Θ: Μτφρ-επιμ-εισαγωγή), Εκδόσεις Σαββάλα
- Κονιόρδος, Σ(2010) *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, Εκδόσεις Gutenberg
- Λέκκας, Π (2012) *Αφαίρεση και εμπειρία. Μία φορμαλιστική θέωρηση του ιδεολογικού φαινομένου*, Εκδόσεις Τόπος
- Ορφανός, Π (2016) Ο ξένος και η αποξένωση. Η κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα. Στο Κονιόρδος, Σ(Επιμ.), Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, *Η ελληνική κοινωνία στο σταυροδρόμι της κρίσης. Έξι χρόνια μετά*. Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία, Αθήνα 10-12/12/2015, σελ 468-478
- Ροζάνης, Σ (2019) *Εκδοχές της πόλης*, Εκδόσεις Έρμα
- Σαγκριώτης, Γ (2016) *Αυτονομία και στράτευση*, Εκδόσεις Νήσος
- Συλλογικό(2014) *Διατομικότητα. Κείμενα για μία οντολογία της σχέσης*(Μπαρτσίδης, Μ, Επιμ, & Χρηστίδη, Λ, Μτφρ) Αθήνα: Νήσος
- Τάτσης, Ν(2004) *Νεωτερικότητα και κοινωνική αλλαγή*, Εκδόσεις Νήσος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(9/11/2021)

Στόχος της παρούσης διπλωματικής εργασίας ήταν να αναδείξει την ιδιομορφία της θεώρησης του Simmel για τον χώρο και την συγκρότηση των αλληλεπιδράσεων κατά τη νεωτερική εποχή. Η θεωρητική του παραγωγή δεν μπορεί να εξετασθεί αποκομμένη από τη μεθοδολογία του, η οποία βρέθηκε στο στόχαστρο αυστηρής κριτικής και αποτέλεσε πηγή παρερμηνείας του έργου του. Για αυτό τον λόγο εξετάσθηκαν κατά προτεραιότητα τα θεμελιώδη γνωρίσματα της μεθοδολογίας του, ώστε να καταστεί κατανοητό γιατί και σε ποιον βαθμό λειτουργούν ως τροχοπέδη για την ουσιαστική αντίληψη των θέσεων του. Καταβλήθηκε προσπάθεια να αποσαφηνισθούν τα σημεία που οδήγησαν σε πεδία σύγχυσης, μέσα από την παράθεση των συνηθέστερων επικρίσεων, την ανασκευή τους μέσα από τον αντίλογο και τον προσανατολισμό σε ένα νέο πρίσμα της θεώρησής του που δεν αρκείται σε επιδερμική ενασχόληση, αλλά διερευνά σε βάθος και με την δέουσα σφαιρικότητα τα στοιχεία που την καθιστούν αξιοσημείωτη.

Θεμελιώδη θεωρητικά εργαλεία σε αυτή την προσπάθεια υπήρξαν οι βασικές θέσεις του, με έμφαση σε έννοιες κομβικής σημασίας, δηλαδή **στην μορφή, την αλληλεπίδραση, την αμοιβαία επενέργεια, την απόσταση, την ανταλλαγή, τα όρια και τον εγκοινωνισμό**. Η εμβρίθεια της σκέψης του αναδεικνύεται μόνο με συσχέτιση των επιμέρους θεματικών, δεδομένου του αλληλένδετου χαρακτήρα τους. Η μικροκοινωνιολογική προσέγγιση του Simmel και η τάση του να επικεντρώνεται στα θραύσματα για την μελέτη των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, συνδέεται άρρηκτα με την αισθητική θεώρηση της πραγματικότητας και την διατήρηση απόστασης από το εκάστοτε παρατηρούμενο αντικείμενο των αναλύσεών του.

Την θεώρησή του διατρέχουν οι αντιθέσεις εννοιών, όπως **η αντίθεση ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενο, υποκείμενο και αντικείμενο, εγγύτητα και απόσταση, άτομο και κοινωνία, επιμέρους και Όλο, εσωτερικό και εξωτερικό, σύνδεση και διαχωρισμό, ζωή και μορφή**. Οι αντιθέσεις αυτές διαπερνούν κάθε επιμέρους ενότητα της εργασίας μου και δημιουργούν ένα συνεκτικό ιστό που αναδεικνύει την δυναμική των αντιτιθέμενων εννοιών. Αξιοσημείωτη είναι η περαιτέρω αλυσιδωτή σύνδεση που υφίσταται μεταξύ των εννοιών αυτών και η αναγκαιότητα της συνολικής τους θέασης και αποτίμησής.

Η έννοια της μορφής είναι πρωταρχικής σημασίας στην ανάλυσή του και για αυτό επέλεξα να την αναλύσω διεξοδικά, διαφοροποιώντας την από τα περιεχόμενα αλλά και αποσαφηνίζοντας τον αμιγώς ευρετικό χαρακτήρα της

σχετικής διάκρισης, ο οποίος συχνά παραβλέπεται προκαλώντας σύγχυση. Οι μορφές αποτελούν υπόβαθρο για την διασφάλιση στοιχειώδους κανονικότητας της κοινωνικής ζωής, αλλά η ταξινόμησή τους, δεν μπορεί, εκ φύσεως, να έχει εξαντλητικό χαρακτήρα. Πρόκειται για τρόπους αλληλεπίδρασης περιοδικά εμφανιζόμενους και τυποποιήσιμους, οι οποίοι οδηγούν σε μία τυπολογία επ' ουδενί άκαμπτη, αλλά εξαρτώμενη από τα εκάστοτε ισχύοντα κοινωνικά και ιστορικά δεδομένα. Αυτό που επίσης παραγνωρίζεται στην ανάλυση της κοινωνίας ως μορφής, είναι ότι οι μορφές δεν είναι αυτόνομες, πηγάζουν από τα περιεχόμενα και αλληλεπιδρούν διαλεκτικά με αυτά.

Ο Simmel βλέπει την κοινωνία ως μορφή που συντίθεται από αλληλεπιδράσεις των κοινωνικών υποκειμένων, την ανταλλαγή ως βασική μορφή εγκοινωνισμού, την ψυχική διάσπαση ως θεμελιώδη μορφή κοινωνιοποίησης και, στην περίπτωση της αντικειμενικής κουλτούρας που αναπτύσσεται υπερτροφικά, παρατηρούμε την ανυπαρξία μορφής να εδραιώνεται ως κραταιά μορφή, αποκαλύπτοντας την ασυμφιλίωτη ένταση ανάμεσα στην μορφή και στην ζωή.

Πέραν της κατηγορίας του **άκαμπτου φορμαλισμού** που του αποδόθηκε κατά κόρον, στην εργασία μου επιχείρησα να διερευνήσω εάν ευσταθούν και οι παρεπόμενες επικρίσεις, που αφορούν, κατά μείζονα λόγο, στον σχετικισμό, στην ανιστορική προσέγγιση και στην ψυχολογίζουσα ερμηνεία. Συνοπτικά, προσπάθησα να διαφοροποιήσω τον σχετικισμό από την σχεσιακότητα, προτάσσοντάς την ως προτιμητέα έννοια, καθώς η ζιμμελιανή συλλογιστική δεν κατατείνει στην κατάλυση των κριτηρίων αληθείας, αλλά στην επιβεβαίωσή τους μέσω της αμοιβαίας επενέργειας. **Ως προς την ανιστορική προσέγγιση**, διευκρινίζεται ότι η παρουσίαση της κοινωνίας ως μορφής δεν συνεπάγεται ότι αυτή εξαντλείται σε μία στατική ταξινόμηση η οποία παρακάμπτει τα ιστορικά δεδομένα και τον μετασχηματισμό που αυτά επιφέρουν. Σε ένα βαθμό, ο Simmel αρνήθηκε να αναγάγει την ιστορική προσέγγιση σε κατευθυντήρια αρχή της ανάλυσής του, χωρίς αυτό να φανερώνει την παντελή της αποποίηση. **Η ψυχολογίζουσα ερμηνεία**, διάχυτη σε όλο το έργο του, δεν πρέπει να ιδωθεί ως αντιφάσκουσα προς την κοινωνιολογική, καθώς τελούν υπό αρμονική συνύπαρξη και διαλεκτική αλληλεπίδραση. Τα άτομα εμφορούνται από κίνητρα κατά τον προσανατολισμό τους σε ορισμένη δράση και, εν συνεχεία, εφόσον προβαίνουν στην πραγμάτωσή της, η δράση αυτή είναι κοινωνικά προσδιορισμένη.

Ο Simmel αντιλαμβάνεται τον χώρο ως δυνατότητα συνύπαρξης και ως πεδίο όπου λαμβάνουν χώρα οι ποικιλόμορφες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κοινωνικών δρώντων. Οι βασικές του θέσεις για τον χώρο παρουσιάζονται πρωτίστως μέσα από μία αναφορά στα έργα του για την μητρόπολη, την φιλοσοφία του χρήματος, τον ξένο, την γέφυρα και την πόρτα και την τραγωδία της κουλτούρας. Κάθε μία από τις ανωτέρω θεματικές απηχεί και συγκεκριμενοποιεί την αντίληψή του για τον χώρο που ερμηνεύεται ως ανάλυση για τη νεωτερικότητα εν γένει. Αυτή η ανάλυση, με κυρίαρχο στοιχείο της την αμφιθυμία, διαρθρώνεται

ταυτοχρόνως σε δύο επίπεδα, τόσο ως κριτική της νεωτερικότητας, όσο και ως απόπειρα για την υπέρβασή της.

Η μητρόπολη περιγράφεται ως εστιακό σημείο της νεωτερικότητας και ως έδρα της ώριμης χρηματικής οικονομίας. Παρουσιάζει την εικόνα ενός ιστού ή δικτύου αλληλεπιδράσεων, που λαμβάνουν χώρα με φρενήρεις ρυθμούς, με αποτέλεσμα να φαντάζει με λαβύρινθο. Το άτομο αντιδρά στον ακατάπαυστο βομβαρδισμό με ερεθίσματα μέσα από μία έξαρση της διανοητικότητάς του, υιοθετώντας αμυντικούς μηχανισμούς αυτοπροστασίας. Η αέναη κίνηση, η ακατάπαυστη ροή εντυπώσεων και η αποσπασματικότητά τους, είναι παρούσες στην καθημερινότητα των κοινωνικών υποκειμένων. Η ποσοτική αλλαγή που εκδηλώνεται με την αλματώδη αύξηση και την διαρκή αναπαραγωγή των ερεθισμάτων, επιφέρει και ποιοτική μεταβολή, δηλαδή την ενεργοποίηση των αμυντικών μηχανισμών που προαναφέρθηκαν. Συνεπώς, η μητρόπολη αντιμετωπίζεται με όρους σωματικών εμπειριών και αναλύεται το πώς σε αυτές αποκρυσταλλώνονται οι ενδιάθετες ροπές των δρώντων. Ο θρυμματισμός της εμπειρίας μέσα από την διάλυση των μορφών και τον απορροφητισμό από το μέχρι πρότινος παραδεδεγμένο, πυροδοτεί αλλεπάλληλα σοκ που αποβαίνουν τραυματικά. Τα στοιχεία αυτά οδηγούν σε επιταχυνόμενη αποπροσωποποίηση των διαπροσωπικών σχέσεων και στην ψυχική διάσπαση ως επικρατούσα μορφή συσχέτισης των ανθρώπων.

Η ανταλλαγή ως θεμελιώδης μορφή αλληλεπίδρασης, συμβολίζει την εγκαθίδρυση μίας νέας νοοτροπίας όπου όλα τα πράγματα είναι ανταλλάξιμα μέσα από το χρηματικό τους ισοδύναμο. Αναφερόμενη ακροθιγώς σε ορισμένες θέσεις από την Φιλοσοφία του χρήματος, επιχειρήσα να υπογραμμίσω ότι οι χωρικές συνθήκες που ευνοούν και εντατικοποιούν τον καταμερισμό εργασίας και την προϊούσα εξειδίκευση των λειτουργιών, είναι καθοριστικής σημασίας για την γένεση του συστήματος της ώριμης χρηματικής οικονομίας, όπως επίσης ότι η ανταλλαγή δεν επιτελεί ακραιφνώς οικονομική λειτουργία, αλλά αναβιβάζεται σε διεργασία που προκαλεί επιπτώσεις κοινωνιολογικής φύσεως.

Στην προσέγγιση για τον ξένο, προσπάθησα να παραθέσω εν συντομία τις παρεμφερείς αναλύσεις και να διαφοροποιήσω την έννοια αυτή, όπως την συνέλαβε ο Simmel, από την έννοια του οριακού ανθρώπου, του νεοεισερχόμενου, του περιπλανώμενου αλήτη, του τουρίστα και του flaneur, όπως αυτές εμφανίσθηκαν σε κατοπινές αναλύσεις. Ο ξένος του Simmel αναδεικνύει τη διττή υπόσταση των σχέσεων, το ότι είναι και χωρικές αλλά και κοινωνικές και **ενσωματώνει**, ως αναλυτικό εργαλείο, **τόσο την εγγύτητα, όσο και την απόσταση**.

Σημείο- κλειδί στην προσέγγιση του Simmel είναι **η ύπαρξη των ορίων**. Τα όρια λειτουργούν τόσο ως μέσα περιχαράκωσης, όσο και ως προοπτικές απελευθέρωσης. Αυτό τονίζεται μέσα από το κείμενο για την γέφυρα και την πόρτα και την περιγραφόμενη διαλεκτική ανάμεσα σε **σύνδεση και διαχωρισμό, εσωτερικό και εξωτερικό**. Καίρια είναι η επισήμανση ότι τα όρια είναι κοινωνιολογικά γεγονότα που μορφοποιούνται χωρικά, δηλαδή δεν προϋπάρχουν,

αλλά δημιουργούνται μέσα από την ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Η χάραξη, υπέρβαση και επαναχάραξη των ορίων είναι ενδεικτική της ικανότητας των κοινωνικών υποκειμένων να μετασχηματίζουν τους χωρικούς συσχετισμούς.

Στην τελευταία ενότητα αναπτύσσεται η κρίση ανάμεσα σε υποκειμενική και αντικειμενική κουλτούρα, καρπός της ασυμμετρίας ανάμεσα στον καταγιγισμό από τα υλικά προϊόντα της κουλτούρας και στην αδυναμία ιδιοποίησής τους λόγω της εξασθένησης του υποκειμενικού πνεύματος, η οποία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της ανάλυσής του Simmel. Αντανακλά την διαρκή ένταση ανάμεσα στην ζωή και την μορφή, καθώς, στη νεωτερικότητα, η απουσία μορφής ανάγεται σε υπέρτατη μορφή. Η κρίση αυτή οδηγεί σε αναπότρεπτη σύγκρουση και, προοδευτικά, στην τραγωδία της κουλτούρας. Οι αμφιταλαντεύσεις του νεωτερικού υποκειμένου ανάμεσα σε ακραία όρια που το διχοτομούν και το περιχαρικώνουν, θέτουν ζωηρά το ερώτημα εάν μπορεί να προσεγγίσει την ελευθερία. Η ελευθερία διαχωρίζεται από την συναισθηματική ευεξία, εσωτερικοποιείται καθώς διερευνάται σε συνάρτηση με την ατομικότητα και ανακύπτει το ερώτημα εάν η συγκρότηση της ταυτότητας και η διαμόρφωση της προσωπικότητας εντός της μητροπολιτικής συνθήκης μπορούν να ολοκληρωθούν διασώζοντας ψήγματα της αυθεντικής φύσεως του ατόμου. Το νεωτερικό υποκείμενο έρχεται αντιμέτωπο με την υπέρμετρη εξατομίκευση, την οποία υπαγορεύει, αν όχι επιτάσσει, το πλαίσιο των συνθηκών που το περιβάλλουν. Αυτή ωθεί το άτομο σε μηχανισμούς που συμβολίζουν τις αντίρροπες ενορμήσεις για ταύτιση και διαφοροποίηση, όπως η μόδα. Η δυνατότητα προσδιορισμού ενός τρόπου ζωής με νόημα, όπως και η ικανότητα αυτοκαθορισμού, ανάγονται σε συστατικά στοιχεία της ελευθερίας.

Εάν παραβλέψει κάποιος την αρχική δυσκολία που μπορεί να συναντήσει κατά την προσπάθεια προσπέλασης του νοήματος στις αναλύσεις του Simmel και επιχειρήσει να διασαφηνίσει τα στοιχεία εκείνα που συσκοτίζουν το νόημα, θα αποζημιωθεί από μία εμπειρισιακή, ευφυή και συνεκτική αντίληψη για τη νεωτερικότητα. Τα ζητήματα που πραγματεύεται, αναπτύσσονται με οξυδέρκεια και διεισδυτική ματιά, ακόμη και αν η εποικοδομητική τους παρουσίαση παρεμποδίζεται από την εντύπωση της σαθρής μεθοδολογικής βάσης. Καθοριστικής σημασίας θα ήταν μία σύζευξη ανάμεσα στον φορμαλισμό και την σχεσιακότητα ή αμοιβαιότητα, ούτως ώστε να υπογραμμισθεί η αμιγώς ευρετική λειτουργία της διάκρισης ανάμεσα σε μορφή και περιεχόμενα. Τα καινοτόμα στοιχεία και η διαχρονική εμβέλεια της ανάλυσής του καθιστούν αναγκαίο έναν επαναπροσδιορισμό της αποτίμησής της και έναν επανακαθορισμό των θεμελιωδών της συνιστωσών. Η συνεισφορά του στην ενδελεχή προσέγγιση των επιμέρους εκφάνσεων της νεωτερικότητας είναι αναντίρρητα καταλυτική, καθώς αντικατοπτρίζει την αγωνιώδη πάλη του σύγχρονου ανθρώπου να περιφρουρήσει την αυθεντικότητα και την αυτονομία του, σε ένα σύμπαν όπου απειλούνται ολοένα.